

■ 113 2011/2 Innehåll

Björn Badersten – Magnus Jerneck – Bengt Lundell – Mats Sjölin:
Torbjörn Vallinder..... 163

Uppsatser

Torbjörn Vallinder: Herbert Tingsten – kanske en lärofader..... 165
Terence Fell: Explaining Policy Failure in Swedish Game Management.
An Institutional Analysis..... 191

Översikter och meddelanden

Anne Marie Berggren: Genusbegreppet – dess idéhistoriska utveckling
och politiska innebörd..... 209

Statsvetenskapliga förbundet

Magnus Erlandsson: Förbundsredaktören har ordet..... 228
Konferenser..... 230

Litteraturgranskningar

Anders Björnsson: Skuggor av ett förflutet. Bondeförbundet och trettioalet.
En idéhistorisk essä. Anm. av Martin Lindström..... 235
Björn Fägersten: Sharing Secrets. Explaining International
Intelligence Cooperation. Anm. av Jonas Tallberg..... 239
Marianne Danielsson: Fängslande idéer. Svensk miljöpolitik och teorier
om policyproduktion. Anm. av Kristina Boréus..... 247

■ Statsvetenskaplig tidskrift

Ny följd, årg 91. Utgiven av Fahlbeckska stiftelsen med stöd av Vetenskapsrådet. **redaktionssekreterare** Mats Sjölin (ansvarig utgivare) **bitr redaktionssekreterare** Björn Badersten **förbundsredaktör** Magnus Erlandsson **redaktionsråd** Karin Borevi, Uppsala universitet, Niklas Eklund, Umeå universitet, Mikael Gilljam, Göteborgs universitet, Mats Lindberg, Örebro universitet, Carina Lundmark, Luleå tekniska universitet, Ulf Mörkenstam, Stockholms universitet, Elin Wihlborg, Linköpings universitet, Björn Badersten, Lunds universitet, biträdande redaktionssekreterare, Mats Sjölin, Linnéuniversitetet, redaktionssekreterare, Magnus Erlandsson, förbundsredaktör **teknisk redaktör** Bengt Lundell

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år **prenumerationspris** 2011 390 kr **enstaka nummer** 100 kr **medlemmar** i Statsvetenskapliga förbundet och **studenter** erhåller tidskriften till rabatterat pris. Prenumeration sker via hemsidan, genom insättning på plusgiro 27 95 65-6 med angivande av namn och adress eller genom meddelande till tidskriftens expedition

Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Adress Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund **telefon** 0470-708217 (Sjölin)
046-222 0159 (Badersten) 046-222 1071 (Lundell) **telefax** 046-222 4006

e-post statsvetenskaplig.tidskrift@svet.lu.se **hemsida** www.statsvetenskapligtidsskrift.se

tryck Studentlitteratur, Lund 2011 ISSN 0039-0747

■ www.statsvetenskapligtidskrift.se

Besök Statsvetenskaplig tidskrifts hemsida www.statsvetenskapligtidskrift.se. Där finns bl. a.:

- Utförliga anvisningar till författare om utformningen av manuskript för Statsvetenskaplig Tidskrift (kan hämtas hem som pdf-dokument).
- Tidigare årgångar av Statsvetenskaplig Tidskrift i fulltextformat – med sökfunktion till artikelarkivet. För närvarande finns artiklar i fulltext tillbaks till år 1998. Materialet kommer snart att utökas.
- Information om innehållet i kommande nummer och en aktuell utgivningsplan för Statsvetenskaplig Tidskrift.
- Information om prenumerationspriser och möjlighet att teckna prenumeration på Statsvetenskaplig Tidskrift.
- Kontaktuppgifter till redaktionen och redaktionsrådet för Statsvetenskaplig Tidskrift.
- Enklaste möjligheten till prenumeration på tidskriften.

■ Torbjörn Vallinder

Docenten, lundastatsvetaren och mångåriga redaktören för Statsvetenskaplig Tidskrift (1970-1984), Torbjörn Vallinder, avled den 12 februari 2011, 85 år gammal. Därmed ändades en lång och framgångsrik lärar- och forskarbana, som sträckte sig över närmare sex decennier och som inleddes med doktorsavhandlingen "Rösträttsrörelsen i Sverige 1886-1900" (1962) och avslutades med den uppsats om Herbert Tingsten, som vi nu publicerar i Statsvetenskaplig Tidskrift.

Vallinder var i sanning en mångsidig man. Han var intresserad av den svenska dagspressens roll i politiken men också av demokratins rättsliga ramar och samspelet mellan juridik och politik. Han blev tidigt en av den svenska medieforskningens förgrundsgestalter, bl.a. genom den populära boken "Press och politik" (1968), som användes som kurslitteratur i flera ämnen. Hans expertis kom väl till nytta när projektet "Den svenska pressens historia" drog igång i mitten av 1990-talet. Men också de konstitutionella frågorna intog en viktig plats i Vallinders forskning; han skrev om regeringsmakten problem, valsystemens utformning och om Montesquieus inverkan på den svenska författningen, men framför allt om den svenska tryckfrihetsförordningen, en forskargärning som i hög ålder kröntes med den 400-sidiga volymen "Nio edsvurna män. Jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000" (2000). Hans analyser av hur domstolar tränger in på politikens domäner renderade honom så småningom ett hedersdoktorat vid juridiska fakulteten i Lund (2003), men fick också en vidare spridning. Vallinder var inte bara en av de tidiga svenska pionjärerna på området; han vann även ett internationellt erkännande, bl.a. genom sina insatser i IPSA:s kommitté för komparativa juridiska studier och medredaktörskap för boken "The global expansion of judicial power" (1995).

Vallinder, som under hela sin akademiska karriär var Lund trogen, samarbetade brett över ämnesgränserna och umgicks bekymmersfritt med såväl litteraturvetare som jurister och andra samhällsforskare. Han var också engagerad i utredningsväsendet och i journalistiken och politiken; som ung liberal arbetade han i slutet av 1950-talet på Dagens Nyheters ledarsida under Tingstens ledning, en erfarenhet han ofta återkom till i samtal och i skrift och som nu, i detta hans sista opus, återges med oefterhärmlig humor. Uppsatsen är samtidigt ett bidrag till den genre som i mångt och mycket kom att bli hans, nämligen att med ironisk distans porträttera klassiska svenska statsvetare.

Att Vallinder, i likhet med många andra, tagit starka intryck av den store statsvetenskaps- och tidningsmannen är uppenbart. Men frågan är på vilket sätt? Mycket riktigt lyder titeln på hans sista bidrag "Herbert Tingsten – kanske en lärofader?" Att han själv har inspirerat generationer av studenter och kolleger både i Lund och annorstädes råder det inget tvivel om.

BJÖRN BADERSTEN - MAGNUS JERNECK - BENGT LUNDELL - MATS SJÖLIN

■ Herbert Tingsten – kanske en lärofader

TORBJÖRN VALLINDER¹

Herbert Tingsten

Herbert Tingsten (1896-1973) was one of the leading political science scholars in Sweden during the 20th century. In 1935-1946 he was a professor at Stockholm University. In 1946-1959 he was the editor-in-chief of the leading liberal newspaper in Sweden, the *Dagens Nyheter*. Tingsten's extensive scholarly production can be summed up in four groups. The first group describes the political institutions and rules, e. g. his doctoral thesis about referendum in the United States (1923). The second group contains analyses of political ideas. The third group combines institutional descriptions and analyses of ideas, primarily democratic and totalitarian ones. The fourth group, lastly, consists primarily of *Political Behavior* (1937). This book, a classic in the study of electoral statistics, gave Tingsten a lasting international acknowledgement.

Inledning

Såsom lundensisk statsvetare från mitten av 1940-talet har jag undervisats främst av två professorer vid *Regia Academia Lundensis*, Fredrik Lagerroth och Nils Stjernquist. Härom har jag tidigare skrivit två uppsatser, en av dem i *Statsvetenskaplig Tidskrift* (se Referenser). Även en tredje statsvetarprofessor – utan nämnvärd anknytning till lundskaakademin – har haft stor betydelse för min utveckling som statsvetare; Herbert Tingsten: professor i statskunskap i Stockholm 1935-46, därefter chefredaktör för *Dagens Nyheter* fram till 1960.

Namnet Tingsten hörde jag talas om flera år innan jag hade mött Lagerroth och Stjernquist.

Tingsten vs. Böök

Om man tar sats långt bak, skulle man kunna säga, att min första, högst indirekta kontakt med Tingsten inträffade under mitt sista läsår i realskolan i läroverket i Vänersborg, dvs. 1940/41. I stadens opolitiska lokaltidning *Elfsborgs Läns Annonssblad* (ELA) fanns det hösten 1940 en signerad politisk artikel, som av flera orsaker intresserade mig.

1 Docent Torbjörn Vallinder var verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.

Inlägget ifråga var författat av min biologilärare, lektorn, tillika docenten Harry Bergquist. Det rymde ett skarpt angrepp mot en för mig helt okänd professor vid namn Tingsten, av Bergquist karaktäriserad som ”den röde brandtalaren”.²

Bakgrunden till Bergquists artikel var Tingstens tal till de nyinskrivna studenterna vid Stockholms högskola i mitten av oktober 1940. Därvid hade Tingsten angripit ett motsvarande akademiskt tal i Lund av litteraturprofessorn Fredrik Böök; strax mer om den saken. Den direkta anledningen till angreppet var Bööks grumliga men ändå fullt tydliga sympati för nazismen.

Bööks tal hade tryckts i *Svenska Dagbladet* (1940-10-05). Att fånga kärnpunkterna i denna höglärda, citatspäckade framställning är inte lätt. En karaktäristisk passus var emellertid följande:

Det är grovt bedrägeri, när humanismen, när de mänskliga värdena läggs under beslag, när de identifieras med parlamentarism eller frihandel eller enskild äganderätt eller demokrati eller vetenskaplig renlärighet: det mänskligas väsen låter sig inte läsas fast.

De politiska slutsatserna av orationen löd så här:

Stormen susar i vassrören, och de böjer sina huvuven. Känner vi inte djupare än någonsin att om vi tror på mänskligheten, så måste vi tro på stormens herre, så måste vi tro, att den världshistoriens stora process, som tänkaren har kallat kvalfull, också är gudomlig? Ni har kommit hit för att söka vetande. Sök den sanning, som förändrar världen, ty den behövs; bliv verklighet för förnyelsen, ty förstörelsen är över oss.

Tingstens tal bar rubriken ”1789-1940. En idéhistorisk återblick”; det trycktes i tidskriften *Tiden* 1940.

Först mot slutet kom Tingsten in på Bööks text. Tingsten började med en anspelning på Bööks från Pascal hämtade bild av vassrören, som vajar i stormen. Bööks linje är ödmjuk, och han låter Tegnér bli dess talesman, framhöll Tingsten:

Tegnér blir en anhängare av den för Hegel och Marx gemensamma historiefilosofi, som söker tolka varje inträffad förändring som ett framsteg, som, för att använda ett ord av Hegel, söker se förnuftets ros i samtidens kors. ‘Det vetande, som är sant, är det, som förändrar världen’, skriver Böök. Han underförstår här, att det, som förändrar världen, är sant. Ty han fortsätter: ‘Känna vi inte djupare än någonsin, att om vi tror på stormens herre, så måste vi tro, att den

2 Avsnittet om Bergquist bygger på mina egna hägkomster från läsningen av ELA. Tyvärr har jag inte lyckats återfinna hans artikel i ELA:s lägg i LUB. Bergquists politiska ståndpunkt framgår emellertid tydligt av hans bidrag till en, mildt talat, tyskvänlig debattbok, *Det kämpande Tyskland* (1941). De främsta bidragsgivarna var där, betecknande nog, Sven Hedin och Fredrik Böök. Bergquists uppsats bar titeln ”National-socialistisk raspolitik”; här ett citat:

”Vill man se tyskarnas göranden och låtanden i stort / i denna fråga / kan rättvisligen intet invändas. Detaljer och metoder kan diskuteras och fördömas, men icke det väsentliga, nämligen den tyska frigörelsekampen mot det judiska väldet” (s. 179).

Vidare kommentarer överflödiga.

världshistoriens stora process, som tänkarna kallat för kvalfull, också är gudomlig.’

Meningen kan inte vara mer än en enda, fortsatte Tingsten. Den som segrar har rätt. Gud är ständigt med de starkaste bataljonerna:

Har Tegnér, den man som många av oss betrakta som det svenska geniet framför andra, velat ge oss detta råd? Nej, det är en förfalskad Tegnér man bjuder oss. Professor Böök skrev själv för tjugo år sedan om ‘det ridderliga draget i Tegnérs natur’, om att Tegnér hade ‘den födde oppositionsmannens benägenhet att försvara de synpunkter, som voro impopulära, och vända sig mot den härskande opinionen’. Då Tegnér 1812 skrev ‘förtrycket nämns försvar, och rätt är det som lyckas’, var han ironisk. Under de omvälvningar, som övergingo Europa i början av 1800-talet, trodde han på de idéer, som förtrampades.

Tingsten hade också några ord att säga om vetenskapens roll i sammanhanget:

Man har talat om att vetenskapen i dagens politiska strider skall stanna i sitt elfenbenstorn för att i kylig avskildhet följa sin kallelse att tjäna forskningen och förnuftet. Det ligger något naturligt och riktigt i denna tanke. Man vill inte, att de, som måste vara fyllda av sanningens passion, skola inblandas i vardagens tvister, skola tvingas till kortfristiga synpunkter och värderingar av andra klass. Liksom munkarna i en tid, för vilken världen utanför vår egen var den starkaste verklighet, symbolisera likgiltighet för det jordiska, skola de intellektuella i en värld, som hyllar det rationella framsteget, präglas av det väsentliga i sin kallelse. Men en vetenskap, som är stum, då de värden, den är satt att försvara, angripas, fyller inte sin uppgift, och en vetenskap, som vill förvandla elfenbenstornet till en väderkvarn, vars rörelseriktning bestämmas av stormen utanför, har förrätt sin egen sak. Den trygghet vi ha rätt att kräva är inte den, som alltid står underkastelsen till buds. Den är frihetens trygghet (Tingsten 1940. s. 534ff).

Böök gick – mot sin vana i debattsammanhang – i svaromål, dock utan namns nämnande. Det skedde knappt en månad senare: i en femtiosidig skrift med titeln *Tysket väsen och svensk lösen*. Här räcker det med ett kort citat, som handlar om ”de liberala idéernas stora världshistoriska bankrutt”:

...de hade ingen del i den sanning som förändrar världen, och som är den enda sanningen; de var ideologier, det vill säga idealistiskt camouflage, som skall skänka patos, förevändning, känslorus, moralisk högstämning åt intressen och strävanden av rent realpolitisk karaktär (s. 23).

Så vitt jag har kunnat finna, publicerade Tingsten inte något genmäle, i varje fall inte omedelbart. Som ett indirekt svar till Böök kan man dock betrakta ett centralt avsnitt i Tingstens 1941 utgivna bok *Idékritik*:

Ofta påstås att de politiska ideologierna utgöra värderingar och på denna grund äro undandragna debatt; när det gäller värderingar föreligger ju icke sanningfrågan. Uppfattningen är naturlig så till vida, som en ideologi tänkes ägnad att påverka handlandet och för att handla kräves ju ett beslut, som kan sägas vara

beroende av en värdering. I varje ideologi finnes också ett moment av värdering eller åtminstone av utsagor, som antas ägnade att omedelbart framkalla en värdering av bestämd art. Men en undersökning av några politiskt viktiga ideologier visar omedelbart, att de icke huvudsakligen utgöra serier av värderingar. Verklighetsomdömen spela huvudrollen. I de mest skilda ideologier kunna värderingarna – vilka i regel äro ytterligt allmänt angivna – vara ensartade; det är uppfattningen av verkligheten som ger ideologien dess särprägel (s. 12).

Citatet kan betecknas som Tingstens credo i debatten om de politiska ideologiernas struktur.³ Av detta sistnämnda förstod jag naturligtvis mycket litet 1941. När jag fem år senare fick tillgång till *Idékritik* började jag inse vad ideologier var, i varje fall för ”den röde brandtalaren”.

Planhushållningsdebatten

Nästa gång som jag stötte på namnet Tingsten i pressen var under försommaren 1945. I Europa hade andra världskriget upphört, och mitt politiska intresse riktades alltmera mot svensk inrikespolitik. 1944 hade socialdemokraterna lagt fram *Arbetarrörelsens efterkrigsprogram* med starka krav på planhushållning och vissa förslag till socialiseringsåtgärder. Följaktligen var Per Albin Hanssons nationella samlingsregering i upplösningstillstånd. De icke-socialistiska partierna var på väg att mobilisera till marknadsekonomins försvar.

I detta läge försökte Radiotjänst dra sitt strå till stacken, dvs. den offentliga debatten. I mitten av juni anordnade man sålunda en direktsänd debatt om planhushållning. Där deltog på den ena sidan två socialdemokrater, statsvetaren Arne Björnberg och nationalekonomen Karin Kock; på den andra sidan två antisocialistiska professorer, ekonomihistorikern Eli F. Heckscher och Tingsten. Den sistnämnde hade vid andrakammarvalet 1944 för första gången på ca 20 år röstat på ett liberalt parti (Tingsten 1962, s. 354).

De icke-socialistiska tidningarna framställde allmänt debatten som en triumf för de liberala professorerna. Särskilt stridbar och framgångsrik ansågs allmänt Tingsten ha varit.

I början av oktober ordnade Radiotjänst en ny debatt. Heckscher och Tingsten deltog även den gången, medan socialdemokraterna mötte upp med en ny och starkare duo: finansministern Ernst Wigforss, mannen bakom *Arbetarrörelsens efterkrigsprogram*, och nationalekonomen Alf Johansson. Den gången blev uppgörelsen jämnare, men Tingsten torde ha framstått som den ledande debattören.⁴

Hursomhelst – för min del blev jag mycket imponerad av Tingstens kunskaper, tankeskärpa och debattskicklighet.

3 Möjligen ansåg Tingsten ett genmäle obehövt. I DN – där han vanligen publicerade sina dagspressinlägg – hade Ivar Harrie 1940-12-11 i en recension gått hårt åt Bööks ovannämnda bok (omtryckt i *Det kämpande Tyskland*). En liknande ”sägning”, författad av Jörgen Westerståhl, Tingstens främste elev, trycktes i tidskriften *Tiden*, nr 1.

4 Utdrag ur den första debatten finns tryckt i Tingsten 1962, s. 355ff, den andra in extenso i *Röster i Radio* 1945, nr 42.

Vetenskapsmannen/läroboksförfattaren

Den första, förvisso alltjämt indirekta kontakten med *vetenskapsmannen* Tingsten fick jag under mina studier i statskunskap vårterminen 1946. I *Filosofiska fakultetens studiehandbok* hade ämnesprofessorn Lagerroth steg för steg satt upp flera arbeten av Tingsten på litteraturlistan för ett betyg (1-20 poäng). I tur och ordning efter utgivningsår var det fråga om *Amerikansk demokrati* (1929), *Den nationella diktaturen* (1936) och ”Statsvetenskapliga arbetsuppgifter”, en uppsats i antologin *Vetenskap av idag* (Aspelin & Turesson 1940).

Dessa arbeten, inte minst ”diktaturboken”, skilde sig tydligt från det mesta av den övriga kurslitteraturen. Även en enkel ettbetygare märkte, att de rymde en kritisk analys av viktiga samhällsproblem – något att fundera över och om möjligt ta efter.

Så småningom förstod jag vidare, att *Statsvetenskaplig Tidskrift* av och till innehöll bidrag av intresse även för mitt eget, mer eller mindre vetenskapliga skrivande. Först upptäckte jag Tingstens recension av en då nyutkommen statsvetenskaplig avhandling: John Lindgren, *Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige. 1881-1889* (1927).

Recensionen innebar en hård dom. Det hette exempelvis, att ”förf:s planläggning av undersökningen lider av allvarliga brister”. Vidare framhöll Tingsten, att förf. hade gjort sig skyldig till svåra misstag (s. 334f).

För en forskare på nybörjarstadiet som jag var omdömen av detta slag rätt skrämmande. Statsvetenskapen var uppenbarligen en allvarlig verksamhet, där det gällde att lägga fram klara belägg för fakta och värderande omdömen.

Särskilt på en punkt skulle Tingstens kritiska recension komma att få en klar inverkan på mina kommande forskningar. Mitt avhandlingsämne blev kampen för allmän rösträtt i Sverige mot slutet av 1800-talet. Här är ett längre citat från recensionen nödvändigt:

I sin uppskattning av partiets [SAP:s/TV], och särskilt Palms, insatser för den allmänna rösträtten, synes han [förf./TV] härvid göra sig skyldig till en måttlös övervärdering. ”Rösträttsrörelsen som en mäktig demokratisk folkrörelse med sina vågkammar i folkriksdagarna på 1890-talet och 1902 års demonstrationsstrejk, har sina djupaste rötter hos August Palm” hör till de kategoriska uttalanden, som i detta göras. I själva verket hade rösträttsrörelsen vuxit sig stark långt före den socialistiska agitationens begynnelse och uppbars ännu på slutet av 1800-talet främst av liberala krafter; betecknande är, att vid de av förf. berörda folkriksdagarna endast ungefär en femtedel av representanterna vore socialdemokrater (s. 335 f).

För en yngre forskare – senare undervisad av strängt källkritiska historiker som Sture Bolin och Gunnar T. Westin – blev Tingstens fräna recension en tidig, välkommen lärdom. Indirekt pekade denna ”sägning” fram mot Tingstens mäktiga arbete om socialdemokratins idéutveckling; jag återkommer.

Innan jag i mina studier hade kommit fram till detta sistnämnda arbete, hann jag med att läsa andra verk av Tingsten. Ett sådant var *Demokratiens problem* (1945, ny, omarb uppl. 1960).

Under 1920-talet hade Tingsten – bortsett från doktorsavhandlingen om folkomröstningar i USA – publicerat en rad skrifter av statsrättslig karaktär. Från 1930 kom hans huvudintresse däremot att gälla den moderna demokratin och dess främsta motståndare, de totalitära diktaturerna av kommunistisk eller fascistisk/nazistisk typ. *Demokratiens seger och kris* var titeln på ett av hans främsta verk under 1930-talet; förordet var daterat januari 1933, den månad då Hitler grep makten i Tyskland.

Demokratiens problem kan beskrivas som Tingstens bästa populärvetenskapliga arbete. Det kom ut strax efter andra världskrigets slut i Europa, då de ledande nazistiska och fascistiska diktaturerna var besegrade – men ingalunda de kommunistiska.

Boken börjar med ett avsnitt om idéer och statsskick efter franska revolutionen. Därefter beskrev Tingsten grunddragen i demokratin utveckling och idéer. Ett centralt avsnitt ägnades åt demokratin olika problem, inte minst folkstyrets relation till folkviljan. I slutkapitlet blev temat diktaturen kontra demokratin.

För mig blev denna bok den idealiska texten för en tänkande och övertygad demokrat. Därför kom den mycket väl till pass i min statsvetenskapliga undervisning, som inleddes i mitten av 1950-talet. Inte minst gällde detta under det ”röda” 60-talet. Då förekom det hårda meningsutbyten med vänstervridna, ofta rätt okunniga studenter under lektionerna. Återkommande stridsfrågor var då demokratin innebörd, förtjänster och svagheter. Tingstens bok hjälpte mig att hålla ställningarna i de ibland hårda debatterna.

SAP:s idéutveckling

Våren 1950 avlade jag fil. mag.-examen med tre betyg (60 poäng) i geografi och historia och ett betyg i statskunskap. Det sistnämnda var ju i svagaste laget, men tills vidare fick det räcka.

Hösten 1952 återvände jag till Lund efter att i två läsår ha hållit den lundensiska bildningens fana högt vid samrealskolan i Höganäs. Mitt närmaste mål i Lund var att höja mitt statskunskapsbetyg i magisterexamen för att sedan om möjligt gå vidare till en licentiatexamen i ämnet.

Med det snaraste uppsökte jag den nyinrättade Statsvetenskapliga institutionen, där den nyutnämnde ämnesprofessorn Nils Stjernquist hade sitt tjänsterum. Jag talade om, att jag ville återuppta mina statsvetenskapliga studier med sikte på två betyg, vilket mottogs vänligt. Professorn angav vilka böcker, som ingick i kursen för detta stadium. Sedan frågade han, om jag hade något förslag till ämne för tvåbetygsuppsatsen. Någonting om Torgny Segerstedt, nämnde jag, och det godtogs omedelbart av ”profeten”.

Full sysselsättning inom statsvetenskapen för min del, alltså, från och med höstterminen 1952. Under den följande vårterminen lade jag på tvåbetygsseminariet fram en uppsats om Torgny Segerstedt och nazismen 1933-36; resultatet blev godkänt med ”spets”.

Därefter följde så tentamen på läskursen, varvid examinator, dvs. Stjernquist, ägnade rätt mycket tid åt ”Tingstens idéutveckling”. Även här blev resultatet tillfredsställande; vägen till licentiatstudierna låg öppen. I det sammanhanget spelade Tingstens bok en stor roll.

Den svenska socialdemokratiens idéutveckling är ett i flera avseenden tungt vägande verk, till att börja med i yttre mening: två volymer, sammanlagt 906 sidor, vikt 1,9 kg. Tidsmässigt omfattar boken perioden från början av 1880-talet till mitten av 1930-talet, alltså drygt ett halvt århundrade.

Jörgen Westerstähl, Tingstens främste elev, betecknar i boken *Statsvetarporträtt* ”idéutvecklingen” som lärofaderns mest betydande ideologiska arbete. Westerstähl fortsatte:

Framställningen inleds med en bred beskrivning av det ideologiska klimat som den unga arbetarrörelsen mötte i Sverige, av den andra internationalens ställningstaganden i vissa centrala frågor och av marxismen. Som föremål för idékritisk analys är Marx teorier särskilt tacksamma genom den historiefilosofiska ansatsen som leder till en rad förutsägelser vilkas riktighet kan prövas mot verkligheten ... De interna motsägelserna, det andra momentet i idékritiken, sammanfattade han i motsatsen mellan det stora och det lilla perspektivet hos Marx: till exempel enligt det stora perspektivet ett tvåklassystem, borgare och proletärer, enligt det lilla perspektivet ett flertal klasser av mer speciell karaktär.

Av statsvetarkollegerna, särskilt Gunnar Heckscher – docent, senare professor vid Stockholms högskola (universitet) – och Lagerroth, fick Tingsten starkt beröm för sitt opus. I *Statsvetenskaplig Tidskrift* publicerade Heckscher en omfattande recension (sju och en halv sida). Inledningsvis hette det bland annat så här:

Denna framställning av vårt största partis idéutveckling är ett i alla avseenden förnämligt bidrag till den statsvetenskapliga litteraturen ... Boken är skriven med den stilistiska elegans och den förmåga att finna etsande skarpa formuleringar, vilka utmärka professor Tingstens författarepersonlighet ... [Man förmärker] ingestades minsta spår av något partipolitiskt ställningstagande från författarens sida (Heckscher 1942, s. 74).

Och så vidare i samma stil.

Året därpå skrev Lagerroth i *Statsvetenskaplig Tidskrift* en artikel, vars rubrik knappast pekade i riktning mot Tingstens ”idékritik”; hör här: ”Staaft eller De Geer? Till frågan om vårt levande statsskicks typologi”. Inte desto mindre började artikeln så här:

Den utveckling, Herbert Tingsten tecknar i sitt imposanta arbete om den svenska socialdemokratiens idéutveckling, har försiggått mitt för allas våra ögon. Någon möjlighet att bjuda på överraskningar borde författaren icke ha. Icke förty erfar man inför den sammanfattning han gör av sina resultat, något som snarast bör betecknas som en chock. Så stark ter sig, när man rätt besinnar sig därpå, kontrasten mellan socialdemokratien sådan den var avsedd att bli och socialdemokratien sådan den faktiskt blivit (Lagerroth 1943, s. 1).

Citatet kan stanna där.

En liknande, i huvudsak starkt berömmande recension av Tingstens verk publicerades i *Bonniers Litterära Magasin* (BLM) av Carl Arvid Hessler, docent i statskunskap i Göteborg, senare professor i Uppsala. Rubriken var ”Arvet efter Marx”, och inled-

ningsvis skrev Hessler träffande så här: ”Professor Tingstens bok är säkerligen ett av de finaste arbeten som skrivits om en ideologis öde.”

Hessler gick vidare och kom in på frågan om Tingstens /brist på/ objektivitet i tidigare idékritiska skrifter. Förmodligen hade han i åtanke en ganska ny bok om konservatismen (Tingsten 1939). Hessler fortsatte:

”Man behöver icke läsa långt i den nya boken för att på den punkten känna sig fullständigt vederlagd. Tingstens kritiska talang arbetar med samma frejdighet som förr. Han slår utan förbarmande ned på svagheterna i en tankegång, varhelst han träffar på dem. Man har, om det gällde att söka bestämma Tingstens egna politiska sympatier, icke den ringaste ledning av denna bok. Vad som ger sig till känna är blott respekt för ett ärligt ord och en klar tanke.”

Helt främmande för kritiska synpunkter var Hessler emellertid inte. Han menade exempelvis, att Tingsten långt mera borde ha uppmärksammat den belgiske socialdemokraten Hendrik de Man och hans grundläggande verk *Socialismens psykologi*. Dock, allra sist skrev Hessler så här: ”Det skänker intellektuell glädje att fördjupa sig i detta epos om en märklig tankebyggnads förvittring och de första, trevande försöken att skapa en ny” (Hessler 1941, s. 571ff).

Med ”idéutvecklingen” som ouppnåelig förebild började jag alltså våren 1953 mitt arbete på licentiatavhandlingen. Målet var att – givetvis i avsevärt mindre skala – åstadkomma en liberal motsvarighet till Tingstens bok. Nära till hands som objekt kunde då tänkas ha legat Frisinnade landsföreningen (1902-34), folkpartiets föregångare.

Icke så – sedan nästan 25 år förelåg nämligen från Uppsala en statsvetenskaplig avhandling med titeln *Frisinnade landsföreningen 1902-27* (1929). Författare var H.-K. Rönblom, senare känd som framstående publicist, tryckfrihetsexpert och deckarförfattare.

Ett mera gångbart objekt var Sveriges allmänna rösträttsförbund (1890-1900), på sitt sätt en föregångare till landsföreningen. Förbundet tillkom i Stockholm 1890. Den första rösträttsföreningen hade bildats där 1886, men förbundets rötter fanns i Linköping, där Östergötlands rösträttsförening hade tillkommit sommaren 1887. Föreningens ledande män var knutna till tidningen Östgöten, där den radikale USA-beundraren Isidor Kjellberg var redaktör.

Förbundet skapade raskt lokalföreningar och länsföreningar och ordnade i princip årliga rösträttsmöten. Som en motvikt mot den ”lagliga” riksdagen arrangerade man 1893 och 1896 s.k. folkriksdagar, valda enligt allmän rösträtt (för män).

Rösträttsförbundet var en vänsterorganisation, öppen för såväl liberaler som socialdemokrater. Alla de ledande liksom de flesta medlemmarna var dock liberaler. Flera av ledarna var riksdagsmän, exempelvis David Bergström, Julius Manken och Karl Staaff.

Inslaget av publicister var påfallande stort; förbundet kallades ibland redaktörernas folkrörelse. Typiskt nog var SAP:s främsta företrädare inom rörelsen tidningsmän: Hjalmar Branting i *Social-Demokraten* och Axel Danielsson i *Arbetet*.

Om rösträttsförbundet fanns det inte mycket publicerat i början av 1950-talet – dessbättre. Det enda, som jag ganska lätt lyckades spåra, var en uppsats i *Statsveten-*

skaplig Tidskrift om folkriksdagarna av en uppsalastatsvetare (Fridholm 1927). Den byggde dock uteslutande på tryckt material; mycket fanns alltså att göra.

En för mig lämplig inledande åtgärd var att i ”Tingstens idéutveckling” försöka finna kapitel, som innehållsmässigt knöt an till frågor, som jag själv borde behandla. Ett grundläggande sådant kapitel gällde självfallet kampen för den allmänna rösträtten och demokratin under 1890-talet.

Kapitlet ifråga bär rubriken ”Från taktisk till principiell demokrati”. Det täcker SAP:s utveckling från mitten av 1880-talet till första världskrigets slut 1918 (Vol. II, s. 8-91). Tingsten hade här rensat ut det hagiografiska synsätt, som tidigare kännetecknade nästan all socialdemokratisk litteratur om det egna partiets historia (se t.ex. Lindgren 1927, även Vallinder 1955, 1956 och 1960).

Tingstens framställning rymde skarpt kritiska anmärkningar, särskilt på två punkter. För det första framhöll han, att Branting och andra ledande partimän hade kritiskt löst svalt Marx. De företrädde därför växlande och motstridiga synpunkter på förhållandet mellan socialism och demokrati.

För det andra påpekade Tingsten, att ledarna – vid sidan av Branting särskilt Axel Danielsson och Fredrik Sterky – inledningsvis hade intagit en tvivelaktig och vacklande inställning till demokratin.

I rösträttskapitlet liksom på andra håll i boken gav Tingsten slående uttryck för denna kritik, särskilt i Vol. I. Där heter det exempelvis, att ”skilda sakliga uppfattningar /kan/ stödjas med klara citat ur Marx’ skrifter” (s. 85). I ett avsnitt om idéutvecklingen inom SAP från ca 1885 till sekelskiftet 1900 utfärdade Tingsten följande betyg:

Det är knappast möjligt att nämna någon teoretiskt betydelsefull punkt, i vilken de båda främsta männen, Branting och Danielson, under denna tid icke ändrade mening (s. 195).

Det ideologiska läget inom partiet 1920, då den första regeringen Branting trädde till, beskrev Tingsten så här: ”Endast med tveksamhet trädde de socialdemokratiska ledarna ut ur det marxistiska drömslottet” (s. 284).

Salta kommentarer av detta underhållande slag fanns det inte plats för i min mera stillsamma avhandling om den liberala kampen för demokrati under 1890-talet. De ledande där var långt mera ideologiskt kunniga och balanserade än det socialdemokratiska ledarskiktet. Liberalerna läste, naturligt nog, hellre John Stuart Mill än Marx (Vallinder 1962, s. 255, 257); den tyske ideologen finns inte ens med i personregistret i min avhandling.

Inte desto mindre hade jag nytta av Tingstens marxistiska eller snarare antimarxistiska kunskaper – om uttrycket kan godtas. Härtill skall läggas Tingstens intellektuella slagkraft och lysande formuleringsskicklighet. Även den som ingalunda kan nå upp till dylika prestationer, kan känna sig stimulerad av dem.

I Tingstens spår (forts.)

1963, ett år efter min disputation, gav en grupp med lundastatsvetare med docent Pär-Erik Back som redaktör ut en lärobok med titeln *Modern demokrati* (Back 1963). Närmast var boken tänkt som underlag för diskussionsseminarier på ettbetygsnivån.

Enligt Backs önskan medverkade jag där med två uppsatser i centrala politiska ämnen, en om det demokratiska regeringsproblemet, en om majoritetsval eller proportionella val. I båda fallen var det fråga om dels ett internationellt eller, bättre, komparativt perspektiv, dels ett svenskt sådant. Den internationella litteraturen på dessa områden var – och är – mycket omfattande, Tingstens bidrag icke att förglömma.

Ett standardverk av internationell klass – så kan man beskriva Tingstens *Demokratiens seger och kris* (1933), tyvärr delvis snabbt föråldrad. Under 1940-talet intresserade Tingsten sig särskilt för schweizarnas lösning av regeringsproblemet, den permanenta samregeringen, där alla eller nästan alla partier deltar. Denna modell bör nog skiljas från samlingsregering, en kortsiktig koalition, skapad under en yttre eller inre kris (se t.ex. Tingsten 1948, s. 196ff). Dessa arbeten hade jag stor nytta av.

Detsamma gällde också vad Tingsten hade skrivit om valsystemen. På det området fanns det enligt standarduppfattningen två alternativ: majoritetsval och proportionella val. Majoritetsvalen ansågs allmänt leda till tvåpartisystem – eller i varje fall ett flertal partier – och som följd därav till stabila majoritetsregeringar. Omvänt sades proportionalvalen leda till stor partisplittring och därmed till svaga regeringar, ofta utan egen majoritet i folkrepresentationen.

Riktigt så enkelt förhåller det sig emellertid inte. För det första finns det faktiskt ett tredje alternativ: majoritetsval i två omgångar. I de klassiska majoritetsvalen – där Storbritannien är mönsterlandet – gäller *en* valomgång, där relativ majoritet i valkretsen räcker för inval. I det tredje alternativet – där Frankrike är det typiska landet – krävs absolut majoritet (50 procent av väljarna) i första omgången. I annat fall utlyses en andra omgång, där relativ majoritet räcker för inval.

För det andra är de traditionella föreställningarna om de olika alternativens inverkan på mandatfördelningen och därmed på regeringssystemet alldeles för schablonmässiga.

Tingsten var internationellt den första statsvetaren att presentera och belägga de båda påståenden, som jag just har gjort. Det skedde i två promemior, som – utan angivande av upphovsman – trycktes i en av den frisinnade regeringen Ekman 1932 framlagd proposition. Publiceringen löd: ”Bil. A. Majoritetsval och proportionalism. Några jämförelser” jämte ”Bil. B. Översikt av valsättet i vissa främmande länder” (/Tingsten/ 1932, även Tingsten 1962, s. 220 f).

I en biografisk artikel 60 år senare skrev Jörgen Westerståhl, att analyserna i Tingstens framställning inte drevs särskilt långt men att den komparativa ansatsen tycks ha varit nära nog unik. Westerståhl påpekade vidare att den ledande franske partiforskaren Maurice Duverger efter andra världskriget framhöll värdet av Tingstens undersökning (Duverger 1950, s. 17; 1951, s. 275; 1964, s. 245). Fransmannen måste ha haft tillgång till en översättning av de båda promemoriorna; när, var och hur är obekant (Westerståhl 1992, s. 207 f).

Hursomhelst – när man hade tillgång till Tingstens data och synpunkter, var det inte särskilt svårt att skriva en saklig uppsats om majoritetsval eller proportionella val, innebörd och effekter.

Ytterligare i Tingstens spår

Redan långt innan doktorsavhandlingen var klar, hyste jag planer på att skriva en bok om press och tryckfrihet eller press och politik. Den skulle börja med andra världskriget och gå fram till ca 1970. Delvis under påverkan från Lagerroth insåg jag snart, att linjerna borde förlängas bakåt ganska rejält, till mitten av 1700-talet. Jag borde ta sats från världens första tryckfrihetsgrundlag, vår egen tryckfrihetsordning av 1766,

I detta pressammanhang kom Tingsten – förvisso helt oavsiktligt – att spela en inte oväsentlig roll. Sedan 1946 hade jag noggrant följt hans produktion i *Dagens Nyheter* och i hans böcker. Den främsta volymen på pressens område var *Argument* (Tingsten 1948). De första hundra sidorna där handlar om tryckfriheten under och efter andra världskriget.

Inte nog med det – mot slutet av 1957 gick jag delvis över från teori till praktik i fråga om press och tryckfrihet. På senhösten det året blev jag nämligen uppringd av *Dagens Nyheter*s inrikesredaktör Kurt Samuelsson. Hans ärende var att erbjuda mig ett vikariat på DN:s ledaravdelning. Jag tackade omgående ja.

Anställningen tog sin början 10 december. Under Tingstens tid, dvs. fram till årskiftet 1959/60, ryckte jag av och till in som vikarie, allt som allt till drygt ett halvår. Tingsten hade dittills – i varje fall i teorin – blivit något av en lärofader i statsvetenskap men blev nu i praktiken en lärofader i ledarskrivande också.

Arbetsdagen på ledaravdelningen började klockan 12 måndag-fredag med ”morgonbönen”. Då samlades ledarskribenterna i chefredaktörens rum för att planera dagens arbete, i första hand med sikte på morgondagens tidning. I denna högst skrivkunniga och skrivsugna grupp gällde det att hålla sig framme med goda uppslag till huvudledare, andreledare eller ledarstick (mellanstick). Konkurrensen var ofta hård, särskilt om den morgontidige chefen hemifrån hade med sig manus till morgondagens huvudledare – vilket hände rätt ofta.

Särskilt för en nybörjare gällde det att visa uppslagsrikedom och att snabbt och utan inställsamhet bli medlem av ”gänget”. Därvid var det nödvändigt att känna till vad Tingsten brukade kalla prejudikaten. Därmed avsåg han de principiella frågor, där han själv hade fastlagt DN:s linje och ingen annan än han kunde ändra den. I memoarerna nämnde Tingsten som exempel socialisering, kommunismen, atomvapnet, Atlantpakten, samregering och folkomröstning (Tingsten 1963, s. 58, 61; se även Vallinder 2006).

Prejudikaten beredde mig inte något större bekymmer i arbetet. Bara i ett fall hade jag en helt annan uppfattning än Tingsten. Ända sedan början av 1940-talet hade han, som tidigare sagt, varit anhängare av en permanent samregering enligt schweizisk modell. För min del höll jag fast vid vårt traditionella parlamentariska regeringssystem, slutgiltigt etablerat 1917.

Mot Tingstens ståndpunkt hade jag två invändningar. För det första ansåg jag, att demokratin mår bra av de regeringsskiften, som regelmässigt kommer till stånd i ett parlamentariskt regeringssystem. För det andra fann jag ibland argumenteringen för samregering rätt godtycklig; snart sagt i varje parlamentariskt läge verkade Tingsten finna nya argument för sin älsklingsmodell (Ruin 1968, s. 50 f).

Att skapa personlig kontakt med Tingsten visade sig inte vara svårt, snarare tvärtom. Där var det du och bror och Herbert praktiskt taget omgående. Efter morgonbönens slut fortsattes diskussionen i personalmatsalen eller emellanåt på någon närbelägen krog, vanligen W6 tvärs över gatan. Middagar på restaurang eller i chefredaktörsvillan i Nockeby var heller inte ovanliga.

Som nybörjare var min första regelbundna uppgift att ta hand om spalten Pressgrannar, alltså klipp ur andra, främst svenska tidningar och tidskrifter. Därvid skulle man inte enbart använda saxen och klisterburken utan helst också få ihop någon spetsig kommentar till ”grannarnas” mer eller mindre djupsinniga funderingar på ledarsidorna.

Någon gång bad Tingsten mig att – statsvetare emellan – ur facklitteraturen vaska fram data i något aktuellt politiskt ämne, som han planerade att ta upp på ledarsidan. För mitt eget val av ledarämnen var det fritt fram, förutsatt naturligtvis att jag beaktade de nyss nämnda prejudikaten. Givetvis skulle alla ledarmanus, inte bara mina, godkännas av Tingsten – trycklov, alltså. Det skedde antingen på redaktionen eller – om bidragen inte hade blivit färdiga före chefredaktörens hemresa – via de korrekturavdrag, som i regel varje kväll per taxi levererades till nockebyvillan.

Att Tingsten i offentliga debatter – förvisso även i privata sådana – kunde vara frän och aggressiv är välkänt. Icke så som chef för ledaravdelningen – det blev i varje fall min erfarenhet. Som manusgranskare var han vänlig och hjälpsam. Denna inställning gällde även mitt avhandlingsarbete, för tillfället ofta lagt på is men återupptaget under ”tjänstledighet” från DN.

Som ledarskribent var Tingsten naturligtvis en förebild för medarbetarna. Särskilt Kurt Samuelsson verkade att försöka efterlikna chefens stil. När någon av mina ledare blev tagen för en ”tingstenare” av en lundastatsvetare, blev jag givetvis både överraskad och stolt.

Allmänt sett hade Tingsten och jag inte samma uppfattning om *hur* man skall ta ställning på ledarsidan. Som Tingsten senare beskrev i sina memoarer, fattade han nästan genast sina beslut – ”intuitivt”, så att säga. Denna ståndpunkt var för honom inte ”den godtagbara” utan ”den enda riktiga.” Han brukade försvara denna tendens med att 60 procents övertygelse i en offentlig debatt slog över till 100 procent, i överensstämmelse med demokratins majoritetsprincip (Tingsten 1963, s. 62 f).

Detta synsätt kunde jag inte godta. Å andra sidan ville jag ännu mindre skriva ledare, som präglades av resonemang fram och tillbaka. På den punkten var Tingsten och jag självfallet eniga. Några konflikter uppstod inte här – och inte på andra håll heller.

Likasa var vi eniga om att en ledarartikel för att vidmakthålla läsarnas intresse borde sluta med en tydlig ”kläm”, en trumpetstöt. I praktiken företog Tingsten praktiskt taget aldrig några ingrepp – sakliga eller språkliga – i mina manus. Däremot gjorde han vid ett tillfälle ett kraftfullt tillägg till ett rätt torrt manus.

Utgångspunkten var en motion vid 1958 års lagtima riksmöte av den folkpartistiske andrakammarledamoten Sigvard Rimås. Ämnet var föga upphetsande: ”översyn rörande formerna för kungl. utrikesdepartementets förvaltning av anförtrödda medel.” Detaljerna kan här lämnas åsido. Av motionen framgick det emellertid, att det vid ett par civila rättegångar hade visat sig, att kontrollen och revisionen av medel under UD:s disposition inte var betryggande. Advokaten Carl Patric Ossbahr, som hade varit ombud för käranden i målen, hade ”till påseende” överlämnat motionen till Tingsten.

Enligt Tingstens önskan tog jag mig an uppdraget och började skriva på en andreledare; mera än så var saken inte värd. När manuset var i det närmaste klart, stötte jag ihop med Tingsten. Han frågade hur långt jag hade kommit, och jag räckte honom mitt manus. Han nickade instämmande men grep en penna och lade till en rejäl slutkläm:

”Dylikt skandalöst godtycke inom svensk förvaltning måste för framtiden stoppas.”

När min andreledare nästa dag publicerades, tog det hus i helsike i Arvfurstens palats; mera diplomatiskt formulerat: man noterade i utrikesdepartementet en mindre men inte alls trevlig incident på Tegelbacken (läs på DN:s ledarsida). För min del hade jag inget som helst obehag av reaktionen på UD, och Tingsten var på extra gott humör efter sin lyckade slutkläm. I hans inställning till den diplomatiska kåren fanns det nog vissa inslag av hatkärlek; han hade för övrigt själv varit anställd inom UD 1923-24 (se t.ex. Tingsten 1961, s. 232ff).

Såsom indirekt torde ha framgått ovan trivdes jag bra med arbetet på DN. När Tingsten efter någon tid frågade mig, om jag kunde tänka mig en fast anställning på DN, var jag ingalunda avvisande, tvärtom. Jag svarade emellertid, att jag ville ha avhandlingen klar innan jag slutgiltigt bestämde mig.

Eftersom Tingsten närmade sig pensionsåldern, ville jag naturligtvis få klart för mig vem som skulle bli hans efterträdare, innan jag bestämde mig. På den punkten fick jag rätt snart besked; Bonniers utsåg två nya chefredaktörer, med tillträde 1 januari 1960. Enligt min oförgrifliga mening var den ene av dem både olämplig och obehaglig.

Regia Academia Lundensis för min del, alltså. Så hade det nog blivit för mig under alla omständigheter.

Tingsten och författningsfrågorna

Tingstens omfattande kunskaper om svenska författningsfrågor byggde inte bara på forskning utan också på praktik. Under 1920-talet var han i flera år sekreterare i riksdagens konstitutionsutskott. Ännu värdefullare var hans roll som biträdande sekreterare i den 1920 tillsatta folkomröstningskommittén. Inom utredningens ram gjorde Tingsten en tre månaders studieresa till USA. Resultatet blev 1923 en doktorsavhandling om det amerikanska folkomröstningssystemet (Tingsten 1961, s. 210ff).

Resan ökade Tingstens intresse för det stora landet i väster. Kunskaperna utvidgades genom nya resor, där kontakterna med ledande amerikanska kolleger upprättades. Genom åren följde flera populärvetenskapliga skrifter på området. Här ett exempel, som tydligt för oss tillbaka till *huvudstråket* i denna uppsats: det idémässiga sambandet mellan Tingstens produktion och min egen statsvetenskapliga verksamhet.

1929 gav Tingsten ut den populärvetenskapliga boken *Amerikansk demokrati*. Som tidigare sagt hade Lagerroth tagit den med på listan för ett betyg. Även om boken hade hunnit bli en smula föråldrad, var den en frisk fläkt. Den var en stor tillgång, särskilt i jämförelse med ett annat nummer på listan, den danske juristprofessorn Knud Berlins torra handbok *Udsigt over Forfatningsudviklingen i forskellige fremmede Lande* (1938).

Ett centralt kapitel i Tingstens amerikabok handlar om domstolarnas ställning i det amerikanska statslivet. I kapitlet finns en klagörande beskrivning av bakgrunden till liksom innebörden och verkningarna av ”judicial review”, dvs. domstolarnas lagprövningsrätt eller – numera vanligen – normprövningsrätt. Om jag minns rätt – vilket händer ibland – var det just denna bok, som väckte mitt intresse för domstolar och juridik. Naturligt nog läste jag under de följande åren även andra liknande skrifter av Tingsten, exempelvis *Problem i USA* (1948).

Dessa kunskaper hade jag länge god nytta av, när jag – särskilt under 1990-talet – kom in på tryckfrihetsjuryn och, mera allmänt, domstolarnas roll i politiken. Dessa frågor aktualiserades inom en forskargrupp inom IPSA, dvs. *International Political Science Association*; temat var ”the global expansion of judicial power” (se t.ex. Tate & Vallinder 1995 och Vallinder 2000).

Mot slutet av 1930-talet kom Tingsten på allvar in på svensk författning och politik. Vid 1938 års riksmöte väcktes i båda kamrarna en partimotion av högerpartiet med krav på förstärkt skydd för medborgerliga rättigheter (mot. FK 1938:128 resp. AK 1938:232, förstanamn Fritiof Domö resp. Gösta Bagge).

Motionärerna önskade ”införande i grundlag av vissa av det nuvarande samhällets fundamentala principer”. De erinrade om att endast några av de medborgerliga rättigheterna hade ett fullgott skydd i författningen. Främst gällde detta tryckfriheten, som dels ägnades en särskild paragraf (nr 86) i 1809 års regeringsform (RF), dels en ”egen” grundlag, tryckfrihetsförordningen.

Det skydd för vissa andra rättigheter, vilket erbjöds genom RF paragraf 16 – överdrivet kallad Sveriges Magna Charta – var alldeles otillräckligt, menade motionärerna.

De framhöll inte minst ”äganderättens princip, som redan i 1789 års franska rättighetsförklaring intog en bemärkt plats ... denna punkt är i vårt moderna samhällsliv av största betydelse”.

I ”klämman” yrkade högermännen, att riksdagen i en skrivelse till regeringen skulle anhålla om en utredning med syfte att i grundlag införa skydd för vissa centrala medborgerliga rättigheter. I första hand avsåg man förenings-, församlings-, yttrande- och religionsfriheten liksom äganderätten. Ingenstans i motionerna berördes domstolarnas roll i sammanhanget (ang. näringslivsföreträdarnas påtryckningsverksamhet i riksdagen, se Söderpalm 1976 s. 37).

Konstitutionsutskottet tillstyrkte motionärernas krav på utredning, men bakom – eller i – vissa formuleringar anade man en tydlig skepsis inför högermännens förslag. ”Införandet av ett grundlagsstadgande, som förlänade högsta domstolen och regeringsrätten behörighet att avgiva dylika förklaringar (dvs. rätten att förklara en av regering och riksdag samfällt stiftad lag ogiltig), kan utskottet icke förorda”, hette det.

Utskottet tog också halvt om halvt – eller åtminstone till 25 procent – avstånd från tanken att grundlagsfästa äganderätten (KU 1938: 16 s. 2). Båda kamrarna biföll utskottets förslag om en utredning.

K. G. Westman (bf), justitieminister i Per Albin Hanssons röd-gröna koalitionsregering, följde i sin tur riksdagens beslut och tillsatte en parlamentarisk utredning. Ordförande blev Herbert Tingsten; övriga ledamöter var alla riksdagsmän: Georg Andréén (h), Erik Fast (s), Ferdinand Nilsson (bf) och Knut Petersson (fp).

Efter tre års arbete var kommittén klar med sitt betänkande. Där slog man fast, att en svensk medborgare tillkommande fri- och rättigheter *inte* i sin helhet var skyddade i RF paragraf 16. Här krävdes alltså, ett tillägg till grundlagen. ”Enligt de sakkunnigas (dvs. utredningens) mening bör ett sådant tillägg komma till stånd.”

Frågan om införande i grundlagen av ytterligare bestämmelser om medborgerliga fri- och rättigheter äger ett visst sammanhang med frågan om domstolarnas lagprövningsrätt, fortsatte utredningen:

Huruvida i vårt land någon lagprövningsrätt tillkommer domstolarna, är icke klarlagt genom bestämmelser eller praxis. Någon uppfattning i denna fråga anse sig icke de sakkunniga böra uttala. De finna sig ej heller böra föreslå, att en klarläggande bestämmelse på denna punkt införes (SOU 1941:20, s. 13, 16).

I betänkandet ingick också ett antal upplysande bilagor. Det enligt min mening intressantaste bidraget var Tingsten avsnitt om USA; det rymde en noggrann genomgång av ”judicial review”.

Tingstens kommitté lade fram sitt betänkande i maj 1941, strax före Hitler-Tysklands anfall på Sovjetunionen. I jämförelse med den allmänpolitiska situationen tre år tidigare var det utrikespolitiska läget starkt försämrat. Samlingsregeringen under Per Albin Hanssons ledning sände inte ens betänkandet på remiss, än mindre lade den fram en proposition.

Tydligt ansåg man sig ha viktigare uppgifter än att ta hand om författningsfrågor. Undantag gjordes förstas när det var fråga om tryckfrihetsinskränkningar, frampressade genom påtryckningar på regeringen från Hitler-Tyskland (se t.ex. Funcke 2006, passim).

Därmed var, skulle man tro, Tingstens utredning död och begravd i arkiven. Icke så – den fick ett nytt, visserligen något osäkert liv på riksdagsnivå efter världskrigets slut; strax mera härom.

Initiativtagare var inte vem som helst: högerriksdagsmannen Georg André, professor i statskunskap vid högskolan i Göteborg, ecklesiastikminister i samlingsregeringen, motionär i ämnet 1938 och därefter ledamot av Tingstens utredning. I en motion med André som första namn hänvisade man med namns nämnande till förslaget i utredningen från 1941. I sak innebar detta främst, att man yrkade på en viss förstärkning av paragraf 16 i regeringsformen (mot. FK 1948:50).

Konstitutionsutskottet såg positivt på motionen. Även utskottet hänvisade till den tingstenska utredningen, dock utan namns nämnande. I ”klämman” yrkade man på att riksdagen i en skrivelse till regeringen skulle hemställa om en förnyad utredning i den angivna riktningen (KU 1948:17). Riksdagen instämde och avlät den föreslagna skrivelsen (nr 122). Ingenting hände.

Vid 1958 års riksmöte väcktes en rätt likartad partimotion från folkpartiet. Där krävde man ”utredning och förslag rörande införande i grundlag av vissa för svensk rättsuppfattning grundläggande principer” (mot. FK 1958:B 155 resp. AK 1958:B 218). Utan namns nämnande hänvisade folkpartisterna till den tingstenska utredningen.

Detsamma gjorde även konstitutionsutskottet. Inte desto mindre ställde utskottet sig avvisande till motionen. För denna ståndpunkt fanns det ett rätt färskt och mycket intressant argument:

Den år 1954 tillsatta författningsutredningen har enligt sina direktiv att företaga en samlad översyn av demokratins funktionsproblem och på grundval därav genomföra en modernisering av vår författning ... Från författningsutredningen har vidare inhämtats, att utredningen till behandlingen upptagit just de frågor, som berörs i förevarande motioner.

Av det nu sagda framgår det tydligt, att Tingstens utredning av år 1941 väckte ett bestående intresse i riksdagskretsar, trots att den inte föranledde någon åtgärd på regeringsnivå. För egen del fick jag naturligtvis inte upp ögonen för utredningens värde i början på 1940-talet utan först i mitten av 1950-talet. Det skedde då jag – med Tingsten som favoritförfattare – började undervisa i statsvetenskap, inte minst i svensk politik. 1941 var min favoritförfattare Frank Heller.

Final: Tingsten vs. kungamakten

Såsom har antytts ovan tillsatte regeringen, dvs. Tage Erlanders röd-gröna koalitionsminister, 1954 en författningsutredning. Ordförande blev Rickard Sandler, tidigare statsminister och utrikesminister under 1920-talet respektive 1930-talet (s). Sekreterare blev den tidigare nämnde statsvetarprofessorn Jörgen Westerståhl, tillika ledamot av utredningen.

Utredningen kom snart fram till att partiella reformer inte var tillräckliga – i stället krävdes en allmän grundlagsrevision. En viktig orsak härtill var, att särskilt den främsta grundlagen, 1809 års regeringsform, var obsolet på viktiga punkter. En central så-

dan punkt var det parlamentariska styrelsesättet, ett av Tingstens specialområden. Ett annat sådant område var, vilket framgår ovan, medborgerliga fri- och rättigheter.

Enligt läroböckerna i statsvetenskap kan ett parlamentariskt regeringssystem främsta kännetecknen vara följande:

1. Statschefen (kungen resp. presidenten) har formella och ceremoniella uppgifter men ingen eller ringa politisk makt.
2. Den exekutiva makten innehas av statschefens rådgivare, dvs. regeringen med statsministern i spetsen.
3. Regeringen skall alltid ha folkrepresentationens förtroende (= maktfusion).
4. Regeringen (statsministern) har rätt att upplösa folkrepresentationen och anordna nyval, när regeringen (statsministern) så önskar.

I Sverige började ett parlamentariskt regeringssystem växa fram stegvis under andra hälften av 1300-talet. För att göra en lång historia kort: våren 1914 inträffade ett bakslag i utvecklingen genom den s.k. borggårdskuppen. I ett tal till det s.k. bondetåget på Stockholms slotts borggård gick kungen, Gustaf V, till skarpt angrepp i försvarsfrågan mot den liberala statsministern Karl Staaff. Efter resultatlösa förhandlingar med kungen lämnade Staaff in regeringens avskedsansökan.

Tre och ett halvt år senare, hösten 1917, var läget ett annat, inrikespolitiskt såväl som utrikespolitiskt. Andrakammarvalet hade lett till en seger för vänsterpartierna, dvs. liberalerna och socialdemokraterna. Resultatet blev, att liberalernas partiledare, historieforskaren Nils Edén, bildade en liberal-socialdemokratisk koalitionsregering med majoritet i andra kammaren.

I det sedan drygt tre år pågående första världskriget gick den internationella utvecklingen till ententens, dvs. till de demokratiska krafternas fördel. Särskilt betydelsefullt var, att USA våren 1917 hade gått med i kriget på Storbritanniens och Frankrikes sida mot Kejsar-Tyskland och Kejsar-Österrike.

I detta fördelaktiga läge tog Edén kontakt med kungen för att försäkra sig om att den nya vänsterregeringen skulle ha ryggen fri från framtida kungliga kupper à la borggårdstalet:

Den uppgörelse med konungen rörande det framtida förhållandet mellan kungamakt och ministär som Edén lyckades uppnå var naturligtvis en uppgörelse å hela den blivande regeringens vägnar. Den har karaktären av ett slags garantiavtal, nästan av en kapitulationsakt som kan sägas spegla det parlamentariska genombrottet ... ett systemskifte som definitivt befäste det parlamentariska styrelsesättet i vårt land (Brusewitz 1951, s. 115).

Två saker bör här tillfogas, dels att uppgörelsen inte ledde till någon ändring i regeringsformens text, dels att Gustaf V, särskilt under andra världskriget, vid några tillfällen bröt mot uppgörelsen och/eller RF. Detta förhållande var, även om det inte sades rent ut, den viktigaste orsaken till att 1954 års författningsutredning fick i uppgift att modernisera kungamaktens ställning i RF.

I författningsutredningens förslag till ny regeringsform reglerades kungamaktens ställning i två kapitel, nr 3 (Konung och statsråd) resp. nr 4 (Rikets styrelse och förvaltning). Detaljerna kan lämnas därhän, men några centrala avsnitt måste ofrånkomligen citeras:

Konungen utnämner statsminister, sedan han rådgjort med riksdagens talman och med företrädare för partigrupper inom riksdagen. På förslag av statsministern utnämner Konungen övriga statsråd ... (kap. 3 § 1).

Statsråd entledigas av Konungen. Hemställer statsministern att statsråd skall entledigas, må entledigande icke vägras ... (kap. 3 § 3).

I konselj avgöres regeringsärenden angående förslag och meddelanden till riksdagen, folkomröstning, författningar rörande regeringsarbetet samt, i den omfattning särskilt stadgas, tjänsteställningar, så ock annat regeringsärende som enligt beslut i ministerråd hänskjutes i konselj ... Förslag till beslut i konseljämmande upprättas i ministerråd. Ärendet avgöres genom Konungens godkännande av förslaget (kap. 4 § 3).

En läsare, som intresserar sig för komparativa undersökningar, kan göra en jämförelse mellan dessa citat och den tidigare redovisade känneteckningen på ett parlamentariskt regeringssystem. Slutsatsen torde vara given.

Författningsutredningens förslag till reform av kungamaktens ställning väckte, naturligt nog, kritik i olika riktningar från de politiska partierna. De skarpaste anmärkningarna kom från ”vänstern m/1914”, dvs. främst folkpartiet men också en del socialdemokrater. Den mest framträdande kritikern var utan jämförelse Herbert Tingsten.

Redan på hösten 1967 gick Tingsten till anfall mot författningsutredningen. Det skedde i *Idun/Veckojournalen*. Flera artiklar följde, i den och andra tidskrifter.

I slutet av mars 1964 deltog Tingsten i en diskussion med bland andra Gunnar Heckscher om kungamaktens ställning. Tingstens inledningsanförande trycktes i *Liberal debatt* under rubriken ”Gud och konungen” (Tingsten 1964a). I den fortsatta offentliga debatten inriktade han sig dock uteslutande på den sistnämnda potentaten.

Någon månad senare skruvade Tingsten ytterligare upp styrkan och farten i kritiken. Han gav ut en 70-sidig skrift med titeln *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget* (Tingsten 1964b). Trots att skriften är en av Tingstens minsta, påminner den på sitt sätt om den mest omfattande, alltså ”idéutvecklingen”. Likheterna är väsentligen två: en utomordentlig sakkunskap inom området och en slagkraftig argumentering punkt efter punkt.

Skriften börjar med en kort genomgång av parlamentarismens utveckling, med start i drottning Victorias Storbritannien. Därefter följer en genomgång punkt för punkt av den svenska författningsutredningen och parlamentarismen.

Utredningens förslag påstås stadfästa och precisera den svenska parlamentarismen, började Tingsten sin genomgång:

Men på de centrala punkter, som berör kungens förhållande till ministären, erhåller monarken befogenheter som i själva verket förstärker hans makt i förhållande till den sedan årtionden rådande praxis, vilken allmänt betraktas som gällande rätt. Utredningen bryter i dessa punkter mot de syften för förslaget, som den själv förkunnat, med motiveringar, som ömsevis är ursäktande, undanslingrande och självmotsägande.

En första salva, alltså. Det blev fler.

Huvudsakligen gäller det tre frågor, fortsatte Tingsten:

- kungens rättigheter vid regeringsbildningen, särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar,
- hans rätt att avvisa av regeringen framställda förslag och
- hans rätt att vägra en regering att upplösa riksdagen och förordna om nya val (s. 31).

Låt oss här begränsa oss till den andra av dessa frågor!

Författningsutredningen hade alltså föreslagit genomgripande ändringar i reglerna för beslut i regeringsärenden. Enligt 1809 års regeringsform – alltjämt i kraft på denna punkt – skulle ärenden föredras inför konungen och där avgöras, formellt av majestätet.

Enligt utredningsförslaget skulle nu regeringsärendena indelas i tre grupper:

- de som handläggs av kungen och regeringen samlade till konselj,
- andra regeringsärenden, som handläggs av statsråden i ministerråd med statsministern som ordförande, och slutligen
- sådana regeringsärenden, som handläggs av ett enskilt statsråd.

Om beslutsformerna i den förstnämnda gruppen, konseljärendena, hette det i det ovan citerade förslaget (kap. 4, par. 3): ”Förslag till beslut i konseljärende upprättas i ministerråd. Ärendet avgöres genom Konungens godkännande av förslaget.”

Tingstens inledande kommentar till detta citat löd så här:

Detta stadgande utsäger inte direkt, men förutsätter utan tvivel, såsom utredningens motivering visar, att kungen är den beslutande i konseljen. Han kan inte fatta ett beslut i strid mot statsråden, men han kan vägra att godkänna ministerrådets hemställan. Denna bestämmelse är den mest egenartade i hela författningsförslaget (s. 38).

Den egentliga motiveringen för det häpnadsväckande förslaget om kunglig beslutanderätt omfattar blott några rader, fortsatte Tingsten. Utredningen skrev,

... att en vägran att biträda ministerrådets förslag till beslut i ett konseljärende ej blott måste framstå som något exceptionellt, utan en vägran torde vanligen föranleda eller föranledas av en kris inom det parlamentariska systemet. Det tjänar knappast något syfte att spekulera över vilka situationer som här kan tänkas uppstå. Såväl statschefen som ministären är enligt den föreslagna regeringsformen förbundna att iakttaga den parlamentariska demokratins principer.

Tingstens kommentar löd: ”Det är sällan man möter en så klart och koncentrerat förrevisad tankeförvirring.”

Vid en radiodiskussion med Tingsten försökte utredningens sekreterare, Jörgen Westerståhl, vidareutveckla det just citerade argumentet:

En vägran från kungens sida att ta och godkänna en proposition är sakligt sett enligt det här förslaget totalt verkningslös. Vad man kan göra då är bara att man tar propositionen i handen, vandrar ner till riksdagen, lämnar över den till utskotten som har fullständig initiativrätt ... Det är alltså ingen som helst fara,

menar jag, i den här bestämmelsen för att den ens skulle kunna teoretiskt missbrukas.

Tingstens skriftliga kommentar löd på denna punkt: "Här är kommentarer obehövliga" (s. 41 if).

Också i anslutning till de två andra frågorna enligt uppställningen ovan framförde Tingsten skarp kritik mot författningsutredningen. Sammanfattningsvis kan man konstatera, att uppgörelsen mellan Tingsten och "kungamakten" slutade med seger på knockout för statsvetarprofessorn (i tredje rond).

För min egen del hade jag i min undervisning som vanligt nytta och nöje av Tingstens produktion. För en gångs skull hade jag också möjlighet att – vilket i och för sig inte behövdes – vid Tingstens sida ta del i den aktuella debatten. Här syftar jag främst på två bokrecensioner i *Dagens Nyheter*.

Den första recensionen gällde ett arbete av Nils Herlitz, tidigare professor i statsrätt vid Stockholms universitet och f.d. riksdagsman för högern: *1969 års regeringsform?* Jag beskrev boken som en sakkunnig, delvis ganska kritisk genomgång av författningsutredningens huvudbetänkande. Men, fortsatte jag, på en punkt måste en liberal starkt reagera: det gäller avsnittet om kungamakten" (Vallinder 1964a), nog sagt.

Den andra recensionen gällde Tingstens här avhandlade bok. Ett centralt avsnitt löd:

Det är tänkbart att Tingsten överdriver riskerna med författningsutredningens formuleringar om kungens ställning, men det spelar i så fall mindre roll. Det avgörande är att han sätter en utomordentlig saklig tyngd bakom sitt huvudkrav: parlamentarismen måste skrivas in i den nya grundlagen så tydligt att man inte lämnar något utrymme för personlig kunglig maktutövning i framtiden (Vallinder 1964 b).

Tingstens hårda kritik bidrog starkt till sammanbrottet för 1954 års författningsutredning. Som en följd härav tillkallade Herman Kling, justitieminister i Erlanders socialdemokratiska regering, i april 1966 sju sakkunniga för fortsatt utredning av författningsfrågan. Ordförande blev landshövdingen Valter Åman (s). Den nya utredningen antog benämningen grundlagberedningen (GLB).

Vid riksmötet samma år hade framträdande socialdemokrater i båda kamrarna väckt en motion om kungens framtida ställning. Första namn på motionen i första kammaren var Lennart Geijer – ett par år senare justitieminister – och i andra kammaren Nancy Eriksson. Flera andra "tunga" partiföreträdare hade också undertecknat motionerna.

Motionärerna framhöll inledningsvis, dock utan namns nämnande, att den sandlerska författningsutredningens förslag i fråga om statschefens ställning hade utsatts för stark kritik vid remissbehandlingen och i den allmänna debatten. De ville också aktualisera frågan om övergång till republik, eftersom det fanns skäl att anta, att den frågan snabbt kunde bli aktuell.

I "klämmen" hemställde man, att riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om tillsättandet av en utredning om statschefens ställning. Utredningen skulle

”därvid även pröva frågan om en i demokratisk ordning vald statschef i ett republikanskt statskick” (Mot. AK 1966, nr 2).

Konstitutionsutskottets icke-socialistiska majoritet ställde sig genomgående negativ till motionerna. Man fann exempelvis inte skäl för något riksdagens initiativ i frågorna om statschefens ställning. Socialdemokraterna reserverade sig till förmån för en dylik undersökning (KU 1966, utl. nr 10).

I kamrarna framkallade motionerna ganska långvariga debatter. Vid voteringarna segrade det socialdemokratiska yrkandet. Någon effekt i sak fick detta dock inte; frågan togs om hand av den kort därefter tillsatta grundlagberedningen.

Statschefsfrågan blev föremål för långvariga överväganden inom grundlagberedningen. Mest tid ägnades åt frågan om vem som skall utse statsminister. Man lät därvid utreda regler och praxis på området i Sverige och i andra länder (Hermerén 1970).

Vid GLB:s sammanträde i Torekov i mitten av augusti 1971 nådde man enighet om statschefens ställning och befogenheter i en ny grundlag. Resultatet sammanfattades i sex punkter; de viktigaste var följande:

1. Konungen är rikets statschef.

2. Regeringens beslutssammanträden kallas regeringssammanträden. Konselj är sammanträde mellan statschefen och regeringen. Konselj äger rum minst en gång varje kvartal ...

3. Vid regeringsbildning överlägger talmannen med vice talmännen och partiledarna och utpekar därefter regeringsbildare. Hans förslag underställs riksdagen och anses godkänt, om inte mer än hälften av ledamöterna röstar däremot ...

4. Statschefen är ordförande vid utrikesnämndens sammanträden.

6. Vid riksdagens (”riksmötets”) öppnande är statschefen närvarande och förklarar på talmannens hemställan riksmötet öppnat.

Enligt dessa regler deltar alltså kungen inte på någon punkt i regeringens beslutsfattande. Hans enda icke-ceremoniella roll är ordförandeposen i utrikesnämnden. Slutresultatet kan betecknas som en nära nog hundra procentig avlövnings av kungamakten (Stjernquist 1971; Stjernquist var sakkunnig i GLB liksom tidigare i den sandlerska författningsutredningen, Stjernquist 1987).

Med andra ord: GLB:s förslag innebar i realiteten – fast ingen sade det rent ut – en fullständig seger för Tingsten och hans åsiktsfränder i ”kungafrågan”.

Det innebar dock inte, att Tingsten blev till alla delar nöjd med resultatet. ”Piruetter kring majestädet” var den betecknande titeln på hans kommentar i *Handelstidningen*. Debatten om kungamakten resulterar i Sverige inte i stora uppgörelser och bestämda ställningstaganden utan blir piruetter en smula vid sidan av det politiska maktspelet, löd slutorden (Tingsten 1971).

1973 lade justitieminister Geijer fram en proposition om den blivande nya grundlagen, regeringsformen. Efter närmare 20 års arbete i regering, utredningar och riksdagen var stämningen i kammaren något avslagen vid slutdebatten 5-6 juni. Enighet rådde i det allra mesta om än inte i allt.

Som en följd av Torekov-kompromissen var de demokratiska partierna i princip överens i frågan om statschefens ställning och befogenheter. I en partimotion med Gösta Bohman som förstanamn (mot. 1973) hade dock moderaterna krävt, att kon-

ungen skulle underteckna ”viktigare expeditioner”, framför allt lagar och förordningar. I kammardebatten yrkade Bohman bifall härtill – förgäves.

Flera andra partiledare med statsminister Olof Palme i spetsen berörde – kortfattat och med lätt hand – kungamaktens nya, fullt ut demokratiska ställning (RD prot. 1973, nr 110, s. 25ff). Så vitt jag har kunnat finna, nämnde ingen talare Tingstens insats i sammanhanget.

Kanhända han retat en del – men i så fall ...

Hursomhelst, följande år antog riksdagen slutgiltigt 1974 års regeringsform. Tingsten hade avlidit föregående år. Dessförinnan hade han hunnit konstatera, att han hade segrat i kampen om kungamaktens ställning i den nya författningen.

Slutsatser

Vad som nu återstår är att sammanfattningsvis försöka värdera Herbert Tingstens vetenskapliga, stilistiska och pedagogiska meriter inom statsvetenskapen.

”There is safety in numbers”, säger engelsmännen. Låt oss till att börja med beräkna hur många arbeten, som har varit direkt ledande för mig genom åren.

Träfflistan för LIBRIS’ utökad sökning på Herbert Tingsten omfattar 143 nummer. Därav har jag först registrerat böcker, broschyrer och samlingsverk på svenska men också på främmande språk. Nya upplagor har inte medtagits, inte heller artiklar i tidningar, tidskrifter eller andra liknande publikationer.

Räknat på detta sätt består Tingstens tryckta produktion av 87 nummer. Träfflistan är emellertid inte fullständig. Där saknas exempelvis två viktiga, anonyma utredningar om olika valsystem, utförligt beskrivna ovan.

Alltnog, av de i runda tal 90 numren har jag i denna uppsats redovisat 14 stycken, ibland i förening med citat ur dem. Det är kanske inte särskilt många, när det här skulle vara fråga om en tilltänt lärofader – men 14 är på sitt sätt inte hela sanningen.

Genom åren har jag också – utan att tidigare nämna saken här – läst och tagit intryck av åtskilliga andra av Tingstens arbeten från och med 1930. Det året innebar en vändpunkt i Tingstens forskarliv. Han gav då ut en slagkraftig bok om politik och – inte minst – ideologier i Mussolinis Italien (Tingsten 1930).

Låt oss gå vidare till Tingstens stilistiska förtjänster. Tingstens första betydande vetenskapliga verk var doktorsavhandlingen om folkomröstningar i USA (1923), ett ganska tungfotat arbete. Efter en kort period inom utrikesdepartementet återvände han som docent till statsvetenskapen.

Syftet var därvid till att börja med inte att målmedvetet skapa en lysande vetenskaplig karriär. Målet var snarare ett ”hopp att någon gång i framtiden för billigt pris kunna förvärva en professur som grundval för ett liv utan ävlan och ambitioner” som Tingsten senare uttryckte saken i sina memoarer (Tingsten 1962, s. 144).

Till att börja med innebar detta, att Tingsten i betydande omfattning, snarast av bekvämlighetsskäl, inriktade sin produktion på svensk och utländsk statsrätt (Tingsten 1965, s. 147).

En gång under min DN-tid beskrev Tingsten för mig hur han efteråt såg på denna forskningsverksamhet:

– Det var ju så jävla tråkigt att hålla på med, att man måste ha en flaska whisky – eller kanske konjak – stående framför sig på skrivbordet.

Omsvängningen i riktning mot en skarp och elegant statsvetenskaplig stil kom i början av 1930-talet. Det skedde genom Tingstens i princip objektiva nedsabbling av Mussolinis fascistregim i den nyss nämnda boken *Från parlamentarism till diktatur* (Tingsten 1962, s. 248ff).

Flera liknande uppgörelser med andra totalitära diktaturer kom under ett par årtionden framåt ur Tingstens penna. Också den svenska socialdemokratin – som Tingsten i två årtionden hade röstat på – fick en rejäl omgång; se härom ovan.

Så var det till sist Tingstens pedagogiska meriter. Här tänker jag i första hand på erfarenheterna från DN:s ledaravdelning. Långt innan jag hamnade i Tingstens stall, hade jag skrivit en del politiska artiklar, exempelvis i *Expressen* och *Liberal debatt*. Det var naturligtvis en tillgång för mig, men det räckte inte.

Det finns säkert en del ledarskribenter, som har en medfödd förmåga att redan från början även under tidspress servera en genomtänkt kommentar i en högaktuell politisk fråga. Till den gruppen hörde inte jag. Som nybörjare behövde jag alltså en viss handledning av kollegerna. Tingsten kom naturligtvis i första hand, men det fanns också hjälpsamma ”biträdande lärare”, främst utrikesredaktören Ulf Brandell.

Någon slavisk lydnad från min sida var det självfallet inte fråga om. Inom ledarredaktionen fanns det dock, naturligt nog, vad Tingsten kallade ”bestämda prejudikat”, som alla ledarskribenter hade att rätta sig efter. Dit hörde naturligtvis försvar för demokratin i alla sammanhang liksom front mot kommunismen (Tingsten 1963, s. 61).

Inom svensk inrikespolitik fanns det ett ”prejudikat”, som jag bestämt ogillade. Redan under första hälften av 1940-talet, alltså före DN-tiden, hade Tingsten fört fram tanken på en permanent samregering (Tingsten 1941). Där skulle alla demokratiska partier vara representerade.

Ett sådant regeringssystem – noga att skilja från en samlingsregering i kristid – skulle enligt min mening sätta parlamentarismen ur spel. Några år före min anställning som ledarskribent hade jag för övrigt i en artikel i *Arbetet* framhållit detta (Ruin 1968 s. 50f) – utan resultat.

Tingstens märkligaste vetenskapliga arbete har jag sparat till sist, efter den delvis ganska torra uppräknings ovan. Det handlar om hans främsta studie inom valforskningen: *Political Behavior* (1937, ny uppl. 1963). Den boken, som finns enbart i engelskspråkig version, gav honom internationellt erkännande.

Med utgångspunkt i valstatistik från en rad länder klarlade Tingsten hur olika faktorer som kön, ålder och yrke påverkar valdeltagandet och valet av parti. Boken är en klassiker inom valforskningen (se t.ex. Lewin 1972, särsk. ”Introduction”).

Den som umgicks med Tingsten lade snabbt märke till hans bräckliga matematiska kunskaper. Chefredaktören fick bekymmer, när han exempelvis efter en krogsväng skulle fördela kostnaderna mellan ledarskribenterna. Nå, självfallet litade valforskaren till hjälp från statistikexperter vid behandling av siffrorna, främst Herman Wold, professor i ämnet i Uppsala.

Insamlingen av data skötte Tingsten i stor utsträckning själv, och han berättade gärna hur det hade gått till.

En sommar i mitten av 1930-talet företog Tingsten en forskarrundtur bland en rad europeiska länder. Reseustrutningen bestod främst av två stora resväskor, av vilka den ena var tom vid avresan.

Turen gick till en rad huvudstäder, närmare bestämt till riksdagsbiblioteken där. Eftersom parlamentarikerna var hemförlovade, hade bibliotekarierna gott om tid med att förse Tingsten med valstatistik, som ofta inte fanns att tillgå i Riksdagsbiblioteket i Stockholm. Inför hemresan fylldes den tomma resväskan med forskningsmaterial, och efter hemkomsten var det ”bara” att skriva boken och få den översatt och utgiven. Den första upplagan publicerades 1937 som volym 7 i *Stockholm Economic Studies*.

Min slutsats efter slutsatserna ovan blir tvåfaldig: Herbert Tingsten måste betraktas som en utmärkt lärofader och – framför allt – som vår främste statsvetenskapsman under 1900-talet.

Referenser

- Back, Pär-Erik (red.), 1963. *Modern demokrati*. Lund: Gleerup.
- Berlin, Knud, 1938. *Udsigt over Forfatningsudviklingen i forskellige fremmede lande*. København: Busck.
- Brusewitz, Axel, 1951. *Kungamakt, herremakt, folkemakt. Förfatningskampen i Sverige (1906-1918)*. Stockholm: Tiden.
- Böök, Fredrik, 1940. *Tysket väsen och svensk lösen*. Malmö: Dagens böcker.
- Duverger, Maurice, 1950. *L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique*. Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 16. Paris: Armand Colin.
- Duverger, Maurice, 1951. *Les partis politiques*. Paris: Seuil.
- Duverger, Maurice, 1964. *Political Parties*. London: Methuen.
- Fridholm, Rolf, 1927. "Folkrikisdagarna 1893 och 1896", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 30, No 5.
- Funcke, Nils, 2006. *Tryckfriheten. Ordets män och statsmakterna*. Stockholm: Carlsson.
- Gunnar, Heckscher, 1942. "Herbert Tingsten. Den svenska socialdemokratins idéutveckling, I-III. Anmälan av Gunnar Heckscher", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 45, No 1.
- Hedin, Sven m.fl., 1941. *Det kämpande Tyskland*. Malmö: Dagens böcker.
- Hessler, Carl Arvid, 1941. "Arvet efter Marx", *Bonniers Litterära Magasin* (BLM), 1941, 571f.
- Lagerroth, Fredrik, 1943. "Staaff eller De Geer? Till frågan om vårt levande statsskicks typologi", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Vol. 46., No 1, s. 1-43.
- Lewin, Leif m.fl., 1972. *The Swedish electorate 1887-1968*. Stockholm: Publications of the Political science association in Uppsala.
- Lindgren, John, 1927. *Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst i Sverige 1881-1889*. Stockholm: Arbetarnas kulturhistoriska sällskap.
- Man, Hendrik de, 1928. *Socialismens psykologi*. Stockholm: Tiden.
- Ruin, Olof, 1968. *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem. Den svenska regeringsfrågan 1945-1960*. Stockholm: Bonnier.
- Rönblom, Hans-Krister, 1929. *Frisinnade landsföreningen 1902-1927. Skildringar ur den liberala organisationsrörelsens historia i vårt land*. Stockholm: Saxon & Lindström.
- Röster i Radio*, 1945, nr 42.
- SOU 1941:20. *Betänkande med förslag till ändrad lydelse av § 16 regeringsformen*.
- Stjernquist, Nils, 1987. *Mellan politik och juridik*. Lund: Juristförlaget.
- Svenska Dagbladet*, 1940-10-05.
- Söderpalm, Sven Anders, 1976. *Direktörsklubben: storindustrin i svensk politik under 1930- och 40-talen*. Lund: Zenith.
- Tate, Neal C. & Torbjörn Vallinder (eds), 1995. *The global expansion of judicial power*. New York: New York University Press.
- Tingsten, Herbert, 1923. *Folkomröstningsinstitutet i Nordamerikas Förenta Stater*. Stockholm: SOU 1923:8.
- Tingsten, Herbert, 1929. *Amerikansk demokrati: grunddragen av Förenta staternas statslin*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Tingsten, Herbert, 1930. *Från parlamentarism till diktatur. Fascismens erövring av Italien*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Tingsten, Herbert, 1933. *Demokratiens seger och kris. Den författningspolitiska utvecklingen 1880-1930*. Stockholm: Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1936. *Den nationella diktaturen. Nazismens och fascismens idéer*. Stockholm: Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1937. *Political behavior: studies in election statistics*. London: P. S. King.

- Tingsten, Herbert, 1939. *De konservativa idéerna*. Stockholm: Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1940. "Statsvetenskapliga arbetsuppgifter", i Aspelin, Gunnar & Göte Turesson, *Vetenskap av i dag. Framlagd av svenska forskare*. Uppsala: Hugo Gebers förlag.
- Tingsten, Herbert, 1940. "1789-1940. En idéhistorisk återblick", *Tiden*, nr 9, s. 534ff.
- Tingsten, Herbert, 1941. *Den svenska socialdemokratiens idéutveckling*. Stockholm: Tiden.
- Tingsten, Herbert, 1941. *Problem i svensk demokrati*. Stockholm: Tiden.
- Tingsten, Herbert, 1942. *Idékritik*. Stockholm: Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1945. *Demokratiens problem*. Stockholm: Norstedt.
- Tingsten, Herbert, 1948. *Problem i U.S.A.*. Stockholm: Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1961. *Mitt liv. Ungdomsåren*. Stockholm: Norstedt.
- Tingsten, Herbert, 1962. *Mitt liv. Mellan trettio och femtio*. Stockholm: Norstedt.
- Tingsten, Herbert, 1963. *Mitt liv. Tidningen 1946-1952*. Stockholm: Norstedt.
- Tingsten, Herbert, 1964a. *Mitt liv. Tio år 1953-1963*. Stockholm: Norstedt.
- Tingsten, Herbert, 1964b. *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1965. *Nazismens och fascismens idéer*. Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1966. *De konservativa idéerna*. Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Tingsten, Herbert, 1967. *Idun/ VeckoJournalen*.
- Tingsten, Herbert, 1971. "Piruetter kring majestätet", *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 1971-09-03.
- Vallinder, Torbjörn, 1962. *I kamp för demokratin: rösträttsrörelsen 1866-1900*. Stockholm: Natur och kultur.
- Vallinder, Torbjörn, 1964a. *Dagens Nybeter*.
- Vallinder, Torbjörn, 1964b. *Dagens Nybeter*.
- Vallinder, Torbjörn, 2000. *Nio edsvurna män: jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000*. Stockholm: Carlsson.
- Vallinder, Torbjörn, 2006. Att leda en ledaravdelning: Herbert Tingsten som chef. I *I ledande ställning: Vänbok till Lars-Göran Stenelo*, s 55-63.
- Westerståhl, Jörgen, 1992. "Herbert Tingsten – statsvetenskapsmannen", s. 203-218 i Falck, Gunnar (red.), *Statsvetarporträtt. Svenska statsvetare under 350 år*. Stockholm: SNS Förlag.

■ Explaining Policy Failure in Swedish Game Management

An Institutional Analysis

TERENCE FELL¹

This paper reveals that Swedish game management policy is often ignored by local landowners who instead use alternative, legitimate, but often illegal informal rules: proxy policy. In consequence, a number of game management policy goals still remain unattained since their introduction in 1981. This circumstance adds weight to the premise that implementing natural resource management policies that lack legitimacy trigger permanent and costly conflicts between stakeholders. Ironically, the corporative state, via its judicial process, can only enforce policy if conflicts of interest come to its attention. Therefore, it is argued that if natural resource management is to be effective as well as efficient a more collaborative and legitimate Swedish policy making process is imperative.

Introduction

This research article contributes to the research community's understanding of the cause and effect of policy failure in the context of natural resource management (NRM). Fashioned from the way public officials, citizens and scholars think about problems policy is defined here as a set of formal rules (legislation) implemented by organisations to fulfil specific political goals. A new policy is considered ineffective or failed if its underpinning goals are not attained. As a hint to why policy fails van der Waal (2005) reminds us that formal rules are intimately entwined with informal rules in local contexts. Informal rules-in-use emanate from and are expressed in traditions, customs, moral values and religious beliefs (Pejovich 1999). Subsequently, they are followed because they are seen as natural, rightful, expected, and legitimate (March and Olsen 2005). The point to be made here is that policy does not solely govern our behaviour and, more significantly, it does not always necessarily converge with informal rules (cf. North 1990).

To emphasise this discrepancy I will introduce a policy neutralisation hypothesis. I assume that rules-in-use have the potential to partially or completely neutralise policy

¹ Terence Fell är lektor i statsvetenskap vid Mälardalens högskola
E-post: terence.fell@mdh.se

if the new policy has not gained legitimacy with local stakeholders. In other words, implementing new, or amending old, policies to achieve, for instance, the sustainable use of a natural resource in democracies will depend on the character and legitimacy of rules already in use. This core assumption constitutes the structure that the forthcoming analysis will be built around. Ultimately, given Swedish society's present natural-resource-sustainability imperative, combined with the possibility that relevant policies may meet resistance in local contexts, it is vital to test this hypothesis in the context of natural resource management (NRM). What do we know about this phenomenon to date?

According to Imperial and Yandle (2005), if any policy governing NRM is to be effective, it must be compatible with the informal rules in use in rural villages. If this is not the case resistance to policy will be strong and the odds of changing stakeholder behaviour so as to improve outcomes will be slim (Ostrom et. al. 1994). On this note, and considering that organisations are empowered to implement policy in Sweden, Pejovich (1999) as well as March and Olsen (2005) state categorically that the informal rules in use in an organisation can neither be changed nor suppressed arbitrarily. To be sure, these conclusions, if true, will have far reaching implications for the success of NRM in Sweden inasmuch as stakeholder resistance, if it exists, might be permanent. Indeed, Nash (2006) reveals that governments are not always aware of local institutions (rules-in-use). He states that the insufficient recognition of the dichotomy between formal and informal rationales leads to considerable disenchantment among both communities and other stakeholders. Additionally, mounting evidence suggests that another root cause of policy failure is the policy making process (PMP) per se, especially if it excludes collaborations with concerned stakeholders (Armitage 2005). For example, when the formal management bureaucracy in Canada's Nunavut province failed to incorporate local traditional "know-how" uncertainty among the stakeholders engaged in community-based narwhal management was exacerbated leading to policy failure.

Based on this research it can be claimed that the success of the Swedish government's NRM policies is dependent on the constitution of its PMP and its bureaucracy's awareness of rules-in-use. Both of these factors have in common that they influence policy legitimacy. The implementation of a policy, which aims to coax the behaviour of citizens in a desired direction by gaining consent for the latest political trend or imperative is for this very reason dependent first and foremost on how implementing bureaucratic organisations are perceived by citizens. Logically then, without legitimacy any policy that aims to realise NRM goals will be partially, or completely, neutralised by rules-in-use. This kind of circumstance, although it is problematic, will most likely not threaten government in the larger scheme of things. However, it will surely have negative consequences for a government's ability to achieve important NRM goals locally, which in the long-term may even erode the bulwark upon which its power-base rests. All told, legitimacy theory is exceptionally well equipped to capture this two-fold normative structure. In fact, it is one of the most important frameworks we have for understanding the effectiveness of government organisations in democratic societies (Gibson 2008).

The upcoming analysis will generally focus on the institutional obstacles that cause policy neutralisation and the ability of legitimacy theory to describe and explain why policy is neutralised. In this endeavour I will rely heavily on institutional research (North 1991, Ostrom, et al 1994, Pejovich 1999, Imperial and Yandle 2005 and March and Olson 2005) as a means to identify the obstacles (internal and/or external) that counteract, or weaken, the bureaucracy's ability to achieve government's NRM goals. The aim of this paper is accordingly to test the policy neutralisation hypothesis in the context of Swedish NRM while at the same time dealing with some principal issues intrinsic to political science such as how policy legitimacy is gained and maintained.

The article's main contribution to recent and current research can be found in its ambition to approach policy failure in Swedish NRM from a new angle. This angle is characterised by incorporating the legal and moral aspects of legitimacy theory into institutional analysis as opposed to applying more common evaluative legitimacy criteria such as the use of rhetoric and propaganda in the media (cf. Deegan, Rankin, Tobin, 2002), or in political campaigns (cf. Gibson 2008). Accordingly, the article centres around three main themes in the social science literature: Namely, natural resources management (Armitage 2005; Wilson 2006, Bullock and Hanna 2008), legitimacy (Schaar 1981, Beetham 1991, Suchman 1995 and Gibson 2008) and institutionalism (North 1990; Ostrom et. al. 1994, Imperial 1999, Pejovich 1999, March and Olsen 2005, Imperial and Yandle 2005, van der Waal 2005 and Nash 2006).

Swedish Game Management and Policy Making Process

The policy making process (PMP) is an important variable when explaining success or failure in any kind of policy implementation context. It is, thus, prudent to begin by selecting the relevant aspects of the Swedish PMP that influence NRM.

From an analytical perspective Swedish game management presents an appropriate and sufficient case of NRM since it has, albeit in different versions, been implemented for over a century now. Moreover, with 300 000 citizens registered as hunters, game hunting is big in the Swedish policy domain and unique to the extent that it is organised. Game management is organised and implemented today by thousands of empowered Game Management Associations (GMAs) which include different stakeholders: landowners and rent-hunters. As early as the 1930s landowners were encouraged by the Swedish crown to pool their hunting rights to establish larger hunting areas: so-called GMAs. This system was put in place so that non-landowning hunters (rent-hunters) could rent permits to hunt from the GMA and not just from individual landowners as was the case earlier (SOU 1936:38). This regime was augmented once again in the early 1980s when GMAs were empowered by government to implement a new game management policy (see below). Today every county in Sweden has a large number of GMAs that de facto implement policy under the auspices of the County Administrative Board (CAB). Because of the density of its GMAs (it had in 2005 over 200 GMAs) and because of reported conflicts of interest in these organisations by the county's local media I have chosen to analyse game management in the northern Swedish county of Norrbotten. All told, game management in the county of

Norrbottnen is researchable and constitutes a case of NRM where the policy neutralisation hypothesis can be tested.

Since current Swedish game management policy originates from the late 1970s, it is important to briefly reflect upon the political context that influenced its goals. The Swedish PMP was at this time corporative in nature giving precedence to the ideological dogmas of leftist political parties as well as the concerns of relevant government agencies and special interests such as trade unions and NGOs with a large working-class membership like the Swedish Association for Hunting and Wildlife Management (Pettersson 1996). However, for all its merit and from a modern NRM perspective, the Swedish PMP has one major weakness: It does not invite concerned stakeholders, urban or rural, to participate in policy formation. The Swedish mode of NRM was changed in the mid 1990s when the government realised that it no longer could sustain forests without involving local stakeholders. It was, therefore, prompted to favour broader stakeholder *education* (Ollonqvist 2005). However, the current Swedish policy praxis still does not collaborate with or learn from stakeholders' collective experience; rather it "teaches" them how to meet policy goals. To reiterate, NRM researchers like Pejovich (1999) and Armitage (2005) argue that a more inclusive and collaborative PMP is essential if NRM is to gain and maintain its legitimacy. This interpretation implies that Swedish game management policy and possibly other NRM policies may lack legitimacy in rural communities and, therefore, it is liable to be neutralised by diverging informal rules-in-use. As mentioned earlier, this kind of problem, policy failure, is best explained by legitimacy theory.

The Preconditions of Policy Legitimacy

Like other researchers I have hitherto employed the term legitimacy loosely without really defining it. According to Suchman this is a common occurrence: "legitimacy is more often invoked than described, and it is more often described than it is defined" (1995, 573). This is understandable since legitimacy has many faces and will more often than not operate differently in different contexts (Suchman 1995, 573). I have mentioned that legitimacy can be acquired via the PMP (Beetham 1991) or via media or political campaigns (Gibson 2008). When it comes to NRM and game management legitimacy is acquired predominantly through the PMP and the contents of the formal rules that make up policy. Moreover, legitimacy has been described implicitly in terms of the bureaucracy's ability to take into account rules-in-use. It is common that a definition of legitimacy takes into account the influence of the PMP, policy content and implementation. However, it is not common that a definition of legitimacy takes into account informal rules-in-use in policy implementation contexts.

When the new Swedish game management policy came into play in 1981 the first challenge for the corporate state was to gain legitimacy for its underpinning goals via the PMP. However, as pointed out earlier local stakeholders such as landowner communities are seldom directly involved in the Swedish PMP. In other words, just because new legislation has undergone the standard operational procedures of the PMP does not mean that its legitimacy can be taken for granted.

Relevant features of key discourses on legitimate and non-legitimate state authority will now be considered (Schaar 1981, Beetham 1991 and Suchman 1995). In the beginning of the 1980s Schaar stated what many of his contemporaries already conjectured, that the institutions underpinning a government's legitimacy is no longer something which can be taken for granted (1981). I will now reflect on the preconditions intrinsic to the legitimacy concept in order to elucidate the importance this statement has for the legitimacy of game management in Sweden.

In the Webster's unabridged dictionary legitimacy is defined legally as: (1) lawfully begotten; (2) in accordant with law (lawful), or (3) conforming to recognised principles, or accepted rules or standards. In the tradition of the social scientist Max Weber, legitimacy can also be defined morally as the degree to which institutions are valued for themselves and believed to be right and proper (Schaar 1981).

Derived from the above definitions a democratic government can gain and maintain its legitimacy if two reciprocal preconditions are met. Firstly, legitimacy requires that a government's, or organisation's actions are *lawful* and, secondly, that the majority of a society's members perceive government, its actions and underpinning institutions as just and *morally* proper. Consequently, if legitimate authority is declining in the modern state, as Schaar claims, it can be explained by a government's, or organisation's corrupt exercise of power and/or lack of moral authority. So if game management policy was to fail it would be on account of the bureaucracy's, in this case the GMA's, exercise of power (decision-making) not being perceived by concerned stakeholders, for varying reasons, as legally or morally legitimate.

A lack of consent for policy can, according to Beetham (1991), be explained by *informal* rules as opposed to policy. A policy can, therefore, be neutralised by the use of informal rules that "legitimise" an organisation's authority and converge with some stakeholders' perceptions of what is "right and wrong". In fact, if it does not represent the general interest the implementing organisation is often incapable of resolving conflicts of interest (Beetham 1991). A lack of moral, unlike a lack of legal, authority is more harmful for policy since it impairs an organisation's decision making. While a legal legitimacy deficit can be counteracted if the organisation in question revises its practices or replaces figures of authority (Suchman 1995, 600).

In sum, when legitimation theory takes informal rules-in-use into account it can generate assumptions and provide explanations about the cause and effect of policy neutralisation. As we now know the legitimacy concept can be operationalised by, firstly, breaking it down into its constitutional parts and, secondly, by applying them as criteria to evaluate the institutional performance of game management policy. Are organisations exercising their power lawfully? Are organisations doing what people expect them to do? Before we can answer these questions we need an account of the nature of the institutions that influence game management policy's performance.

Game Management's Institutional Framework

Bhaskar (2001) reminds us that: "What lies behind specific policy outcomes is a complex and dynamic process, and it is necessary that we are able to appreciate and repre-

sent adequately this complexity". With this in mind, I will now describe and establish the contexts and scope of game management's institutional setting (see Figure 1).

In response to the goal of achieving a more environmentally sustainable society NRM-based research has undergone a paradigm shift (Imperial 1999). The latest theme for researchers is to consider how to make NRM more sustainable. One already mentioned means to achieve this is to increase the legitimacy of NRM via collaborative processes. It is in this context that Ostrom and her colleagues continue to expand the relevance of the institutional analysis design (IAD) framework. The framework is used to evaluate different institutional arrangements underpinning ecosystem-based management programs like fisheries (cf. Rova 2004). In essence, the framework focuses on problems where individuals, like game hunters, find themselves in repetitive situations influenced by a combination of factors derived from the physical and cultural world as well as by rules-in-use (Ostrom et. al. 1994). Precisely for this reason it is relevant in the analysis of game management in Sweden. I will now account for the sources and elements of the theory and framework most pertinent to the upcoming analysis.

The natural resource to be managed is moose and small game and will make up the context of the GMA's physical world (see Figure 1). The attributes of the game management community consist of the informal rules that are generally accepted norms of behaviour among game hunters in these villages (Ostrom et. al. 1994). Other attributes of the community are types of stakeholder linked with game hunting and the possible conflicts of interest that arise when they interact. Concerning the attributes of policy I will focus primarily on game management legislation (SFS 1980:894), stat-

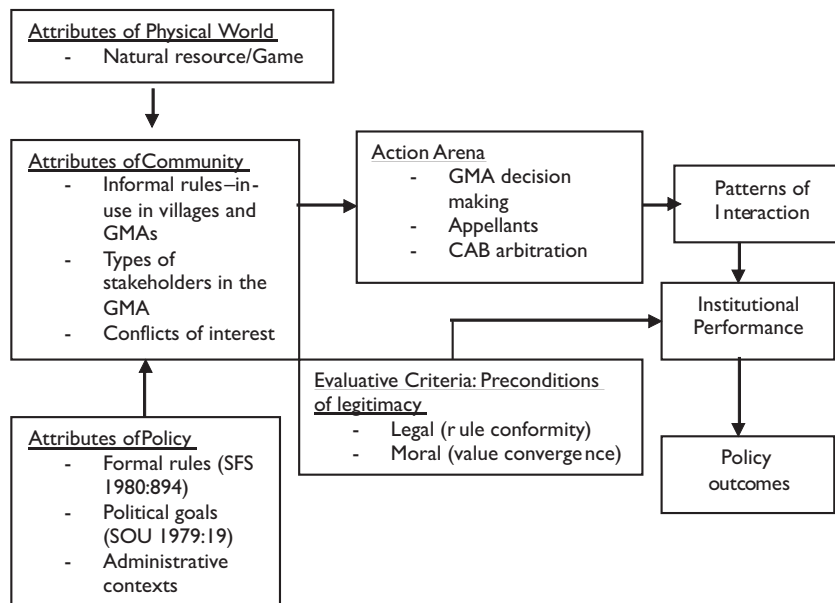

Figure 1. The IAD Framework with an Emphasis on Evaluating NRM Policy Legitimacy.

ed political objectives (Prop. 1979/80:180) and administrative contexts (SFS 1987:905). The action arena, the focus of analysis, includes local GMA decision making (exercise of power), appellants (conflict dimension) and County Administrative Board (CAB) arbitration. The inclusion of CAB arbitration in the action arena is pivotal since it allows an evaluation of institutional performance defined in terms of the legality of GMA decision making. Patterns of interaction between GMAs and its stakeholders over time will be mapped to determine, firstly, if institutional incompatibility is either temporary or permanent and, secondly, to reveal if, and in which way, institutional change (cf. North 1990) influences the attainment of game management's political goals. In sum, a number of questions can now be posed: Do GMAs make decisions in accordance with formal policy and/or rules-in-use? Is decision making influenced by the GMA's administrative context? Are GMAs doing what stakeholders (landowners and rent-hunters) expect of them? Do stakeholders have different expectations? Do conflicts of interest arise as a result of GMA decision making?

Method

As a step to inform about the case study's data and its quality the process by which it was generated will now be presented (cf. King, Keohane and Verba 1994). The data was first collected from the County Administrative Board's (CAB's) archives in Luleå the capital of Norrbotten in 2003 and again in 2004 from the CAB's offices in the inland rural town of Jokkmokk.

In order to test if policy is indeed neutralised by informal rules I will discern if GMAs exercise their power legally and/or in line with individual hunters' perceptions of what is "right and proper". By analysing game hunters' appeals of GMA board decisions it can be determined if power is exercised legally, if it is not it can be taken for granted that other rules are in use and that they are used by stakeholders to resist policy because it has not yet gained legitimacy. Interviews will be carried out to determine exactly which rules are used as a proxy for policy and by which stakeholders.

Data Collection

The Norrbotten county case study data consists of 257 written documents. Each document includes an appeal of a GMA board's decision making and a summary of the CAB's arbitration of the case.

The appeals were arbitrated by legal experts at the Norrbotten CAB between 1981 and 2001. Out of a total of 200 GMAs in Norrbotten 98 made decisions that were appealed by game hunters during the 20 year period. An analysis of these appeals together with an analysis of 19 audio-taped interviews constitutes the data analysis. The data has been divided into four SPSS datasets (the Appeal, GMA, Year and Interview datasets) for analysis.

Datasets

The *Appeal* dataset contains variables that capture 237 hunters' perceptions of their GMA board's decision making and its legality. By analysing statements from GMA chairs and hunters embedded in the appeals it was possible to resolve if GMAs conform to the rules in policy as well as how game hunters perceive their boards' exercise of power. GMAs in the county of Norrbotten usually take their names from the largest, or sometimes only, village within their boundaries. The boundaries are determined by the size and lay of its landowners' properties. Therefore, the *GMA* dataset contains some geographical data on the 98 appealed GMAs. It contains variables that display how many and which stakeholders hunt in the GMA, as well as its physical size (measured in hectares) and administrative contexts. Moreover, this data set even allows the researcher to see if different attributes such as size and number of urban hunters in the GMA impact on conflicts of interest. The *Year* dataset focuses mainly on patterns of interaction and institutional change. This dataset makes it possible for the analysis to establish if deliberate attempts by the Swedish government to change game management, in line with a new political resolve (see below), met resistance between 1981 and 2001.

Finally, the *interview* dataset is made up of data extracted from interviews with chairs from 19 of the county's village GMAs. GMA chairs, for the most part landowners, are interviewed because they can identify and augment our understanding of the attributes of the community, that is, the informal rules in use and conflicts of interest linked with their use. The interviews were carried out in their homes and consist of 38 open-ended questions derived from the results of the previous data analysis (see Appendix 1). A single interview took from anywhere between 40 minutes and two hours to complete. The perspective of the naïve questioner was sometimes taken to elicit more in-depth answers to the questions (Holme and Solvang 1991 and Yin 1994). In order to ascertain if all GMAs use the same informal rules I even interviewed chairs from GMAs whose decisions have never been appealed.

The Case of Game Management in the County of Norrbotten

Since the attributes of the physical world are already known (moose and small game) I will focus my attention on the other two attributes of interest: Attributes of policy (political goals, formal rules and administration) and attributes of the community (stakeholders, informal rules and conflicts of interest).

Attributes of Game Management policy

Swedish parliamentarians and a majority of referred-to-bodies (including special interests) had three core objectives in mind when they changed the game management policy regime in 1980/81. The first objective was to increase the number and availability of game hunting permits, satisfying the recreational needs of a swelling urbanised workforce. At the time landowners had strong property rights and could decide

who hunted on their lands, which meant that very few permits were obtainable for potential urban hunters. The objective was reached by weakening the property rights of landowners in GMAs and by transferring excess permits to its board. However, the weakening of landowners' property rights was compensated by access to bigger and more game. The political incentive for leftist parties is clear. After all, the urban workforce was an important constituent of a powerful political opposition consisting of the Social Democratic Workers' Party (*Socialdemokraterna*) and its ally the Left Party Communists (*Vänsterpartiet kommunisterna*).

The second objective was, since they could only hunt small game, to authorize small landowners, an important constituent of the liberal Centre Party (*Centern*), whom with the conservative Moderate Party (*Moderaterna*) made up the government at the time, to hunt big game (moose). In view of the fact that both the government and opposition were in agreement that earlier game management measures had failed a third game management objective was introduced: to sustain a viable game stock (SOU 1979:19).

As a result, a new inquiry consisting of representatives from both the government and opposition (and with consideration taken to the recommendations of special interests) agreed that already existing, albeit weak, GMAs be empowered to achieve these goals (SOU 1979:19). Therefore, membership in a GMA became a new prerequisite to hunt game and not just landownership. The *raison d'être* behind the new game management legislation is ideological to be sure. A minority of landowners, it was argued along communitarian lines, must give way to the general interest of urban workers and small landowners. This ideological ingredient has proven to be problematic (see below). All three goals were formalised and articulated in the GMA Act from 1980 (SFS 1980:894) and make explicit the course with which Swedish game management is supposed to follow.

Also a relevant attribute of policy is the two different kinds of administrative context that GMAs operate in: the century old hunting license area (*licensområde*) and the more recently established moose management area (*älgskötselområde*). The moose management area is generally the larger of the two and is an attempt by the Social Democratic government in the early 1990s to appease forestry companies. In essence, moose management areas enable forest companies to enlist GMAs to hunt moose that graze on their seedlings and saplings. Forestry companies experience economic losses annually due to grazing moose. As a result GMAs in moose management areas have the advantage of leasing large areas of forest from these companies qualifying them for more generous big game quotas (Fell 2006). However, hunting license areas still dominate game hunting in Norrbotten in 2005 and constituted 85% of the County's total hunting area (CAB annual statistics 2005). The question to be deliberated now is whether or not GMA decision making is in line with this policy or rules-in-use (informal rules) and if the extent of convergence or divergence between the two sets of rules has an impact on the government's three game management goals. Firstly, however, we must identify which informal rules are in use in GMAs.

Attributes of the Community

To reiterate, the GMA has two main stakeholders: Landowners and rent-hunters. The main difference being that landowners make up more than half of the board's membership and have the privilege of voting on all game hunting-related issues (see below). Conversely, rent-hunters can only vote on non-land-use issues (SFS 1980:894, 23 and 25 §§). If feasible the analysis will, therefore, deliberate if policy, by incorporating these stakeholders on uneven terms inadvertently brought about conflicts instead of cooperation (cf. Bullock and Hanna 2008).

A number of relevant contextual attributes will now be added to the analysis to see if and how they impact on game management. They are in order of application: percent of urban hunters in the GMA, the GMA's threshold property requirement (TPR), its physical size (measured in hectares), administrative context and informal rules in use. The TPR determines how much property a landowner must own in order to gain a hunting permit. The most common TPR in Norrbotten is 50 hectares. These variables will be applied to explain conflicts of interests concerning the most frequently mentioned hunting issues in the analysed appeals and to identify those GMAs that use informal rules.

Noteworthy is that the higher the percentage of urban rent-hunters in the GMA the more likely conflicts of interest will increase concerning in particular association, hunting permit, removal of property and small game conflicts (Fell 2006). When the GMA board sets restrictions on whom landowners can issue hunting permits to, some landowners attempt to remove their properties from the GMA. This has to do with the property owner's right to determine who hunts on his, or her, land and explains why the TPR is strongly correlated with the removal of property issue. This issue reveals, moreover, that some landowners who initially were positive to becoming GMA members have long since changed their minds. In other words, legitimacy was gained, but not maintained. It is also striking that small-sized GMAs have a tendency to suspend more game hunters than big-sized GMAs. Finally, although they are larger than their counterparts in hunting licence areas, moose management GMAs are known also to suspend more small game hunters than moose hunters (Fell 2006).

These conflicts of interest connect to other dimensions such as law (Bavinck 2005) and identify contentious hunting issues which, as Bennett (2001) puts it, focus attention on something that needs to change for the benefit of all concerned. In sum, those hunting issues that cause most conflicts of interest in the GMA are the:

1. suspension of hunters
2. issuing of hunting permits
3. discrimination of urban hunters
4. removal of property
5. association issues (Fell 2006)

It is now important to determine to what extent rules-in-use govern the five contentious hunting issues.

GMA chairs in Norrbotten revealed that decisions concerning the suspension of hunters were taken with the aim of sanctioning what they often term "unruly" game hunters (Fell 2006). Although policy has strict rules governing the suspension of

hunters, they are not always followed. In fact, small-sized GMAs frequently breach paragraph 32 in the Game Management Act (see Table 1), unlawfully suspending urban hunters. Nevertheless, the arbitrary use of this informal rule is maintained because local landowners in particular use it as a means to the end of minimising rent-hunters' influence, particularly in small GMAs with a large number of urban rent-hunters.

GMA boards use two different kinds of rules, one formal and one informal, when issuing hunting permits to rent-hunters. An open-for-all rule is in use in GMAs concerning small game hunting and is compatible with policy. Conversely, a for-locals-only rule is in use concerning moose hunting and deviates from the formal rules in policy (cf. SFS 1987:905). However, the latter rule corresponds with paragraphs 4 and 7 in the old Hunting Act from 1938 which, although it is believed obsolete, is still in use (Fell 2006). It is obviously urban rent-hunters that are not happy with the moose hunting for-locals-only rule (see above).

With regards to the small game hunting issue the GMA's concern for the safety of both landowners and small game hunters is often misguided. This is especially the case when GMA boards deliberately assign small game hunters to areas of the GMA that are of no interest to moose hunters. This is done, GMA chairs claim, to keep both sets of hunters apart for safety reasons. This emphasis on safety breaches the formal rules in policy and explains why this issue was and still is characterised by conflicts between the two stakeholders. The use of the informal safety rule also explains why small game-hunters are often discriminated against by GMA boards in moose management areas. Another reason for discrimination is that forestry companies want GMAs to focus mainly on moose and not small game. This overzealous concern for safety has legitimacy in many GMAs since it too emanates from the 1938 game management policy which gives priority to moose hunters (Fell 2006).

A property rights controversy arose in the 1930s regarding the annexation of land against the will of the concerned landowners.² For this reason I asked GMA chairs if they had conscripted landowners into their GMAs against their will. Half of the chairs reveal that this is a common occurrence. They also indicate that since then a number of these landowners have, without success, tried to remove their properties from the GMA. This implies that this issue represents the tip of a very large iceberg indeed. However, the issue's controversy has been alleviated somewhat since many landowners reach an informal "gentleman's agreement" with their GMAs: That is, if they remain as members of the GMA, hunters will, when possible, avoid hunting on their property (Fell 2006).

Finally, most chairs claim that small landowners are satisfied with the quotas allocated to them by the GMA board. Moreover, and with regard to game management in general, only half of the GMA chairs are of the opinion that game management efforts have improved since 1981 (Fell 2006). This can be compared with a government

2 To avoid a potential "tragedy of the commons" (cf. Hardin 1968), and testament to the aspirations of small landowners, a hunting inquiry in 1936 (SOU 1936:38) found it necessary to amend legislation. It was recommended that the GMA, given the consent of a two-thirds majority of its landowners, should be able to annex landowners' properties against their expressed will. Implemented in 1938 (SFS 1938, nr. 274) both the TPR and conscription is still a reality today.

inquiry's (SOU 1997:91) findings from 1997 where 60% of the respondents in northern Sweden (both inside and outside of GMAs) claimed that game management efforts had improved. This gives the impression that current game management efforts are not as effective as they could be.

It can now be concluded that informal rules are particularly in use in large GMAs and act as a proxy for formal game management policy. With the exception of arbitrary (suspensions) and discriminatory (small game) rules, informal rules are often made up of what I call "ghost rules", that is, old legislation long believed to be obsolete, but still in use (Fell 2008). This proxy policy has legitimacy among landowners and GMA boards, but not urban rent-hunters who question it on moral grounds. Finally, although half of the Norrbotten county GMAs were not appealed it can now be concluded that the same informal rules are most likely in use within their boundaries and have legitimacy among local landowners. One plausible explanation for this is that non-appealed GMAs have few, if any, urban rent-hunters. In consequence, policy may not yet have gained legitimacy in these GMAs.

Game management's contextual attributes have had an impact on GMA decision making. Typically, GMAs with a high percentage of urban game hunters are frequently affected by conflict negating the political desire to increase the number of (moose) hunting opportunities in Norrbotten. Furthermore, the small game hunting and removal of property issues seem to permanently affect the same stakeholder: rent-hunters in moose management areas in the former and predominantly landowners in the latter. The legal and moral authority of GMAs in the county of Norrbotten is controversial. However, this kind of controversy is not new in NRM contexts.³ What is new is that contextual attributes also play a role in policy failure. We now know that GMAs make decisions based on rules-in-use and not policy. To what extent are they doing this?

GMA Decision Making and CAB Arbitration (1981-2001)

The degree of legality of GMA decisions is defined by the Norrbotten CAB's arbitration. Three categories of legality are applied in the analysis: low, average and high. A *low* degree of decision legality occurs when less than 35% of the arbitrated decisions linked with one of the five hunting issues are legal. When between 35 and 60% of GMA decisions are legal we have an *average* degree of legality. Finally, when over 60% of the appealed and arbitrated decisions are deemed legal by the CAB a *high* degree of legality is evident. Since legitimacy deficits explain the degree of GMA decision legality it is vital to correlate them with the varying degrees of legality linked with each hunting issue. An interesting finding is that a low degree of legality is linked with a moral legitimacy deficit and that an average and high degree of legality with a legal deficit. However, a high degree of legality does not necessarily mean that decisions underpinning a hunting issue are legitimate since they can also be questioned on ideological grounds.

³ Bennett et al explain that a failure in tropical fisheries management was caused by stakeholders perceiving it as a situation of inequality and injustice (2001).

Table 1: *The Legality of GMA Decision Making between 1981 and 2001 (N=209).*

Hunting issues	Degree of Legality and Type of Deficit		
	Low (<35%)	Average (35-60%)	High (>60%)
Small game	moral		
Suspension	moral		
Hunting permit		legal	
Removal of property			ideological
Association			legal

Policy is frequently breached by GMAs relating to three of the five controversial hunting issues identified in the previous section. That is, small game hunting, suspensions and the issuing of hunting permits. Because they are governed by rules-in-use these issues have as predicted a low to average degree of legality (see Table 1).

Not surprisingly GMA decision making has a low degree of legality concerning small game and suspension-related issues. These decisions are perceived by appellants as amoral. Small game hunters, for instance, are often discriminated or wrongly punished by their boards. While the concerned boards are in turn doing their best to safeguard the annual moose hunt from outside interference. Urban hunters are in particular judged arbitrarily by their boards. On the other hand, and despite the fact that they are right, urban hunters are seen by boards as a nuisance. The policy rules governing the issuing of hunting permits are not always clear to landowners. This is one reason why the issue has an average degree of legality. Another reason is the ubiquitous use of obsolete formal rules that favour local landowners. Once again there is usually no problem issuing hunting permits to outsiders when it comes to small game, but moose hunting permits are often reserved for locals only. Consequently, legitimacy deficits (moral and legal) explain the existence of the already revealed informal proxy policy that governs small game hunting, the suspension of hunters and the issuing of hunting permits.

The removal of property issue is characterised by a high degree of legality, but just the same it is, as mentioned earlier, still ideologically controversial. In this case it is the content of a single rule (1980:894, 29§) that makes up this aspect of game management policy that is contentious, not the GMA board's decision making. Finally, the association issue, also characterised by a high degree of legality, still has a legal deficit which is explained by the fact that hunters are not legal experts and therefore are apt to make erroneous decisions from time to time. The data exposes the fact that roughly half of the appellants that either perceived GMA decisions as illegal or its authority as immoral have the law on their side.

It can be concluded, therefore, that the use of informal rules lead to rule breaking concerning the formal rules that make up official Swedish game management policy. Indeed, GMAs only conform to policy rules in just over half of the cases. In other words, the use of informal rules (see above) is widespread among Norrbotten's GMAs. Urban rent-hunters are right to question GMA decision making concerning suspensions and how small game hunting is organised. Has this always been the case?

Patterns of Interaction in Game Management (1981-2001)

Since policy change threatens well entrenched tenure systems (cf. Bullock and Hanna 2008), it is not surprising that the empowerment and attempted proliferation of the GMA is controversial for some stakeholders. For this reason, it is important to resolve how GMA decision making has been affected by CAB arbitration over time. That is, if it has become more or less compatible with game management goals since its implementation. This is determined by identifying patterns of interaction defined as changes in the use of legal (formal) and illegal (informal) rules over time (see Figure 2).

It is worth noting that although its use has increased incrementally, policy still does not entirely govern game management two decades after its implementation (Figure 2). Consequently, the political goals of increasing the availability of hunting permits for urban game hunters is evidently still not attained. It would seem that March and Olsen (2005) is right about the resilience of informal rules-in-use in organisations. Concurrently, the intensity of the moral and ideological conflicts linked with small game hunting (particularly in moose management area GMAs) and the rights of land-

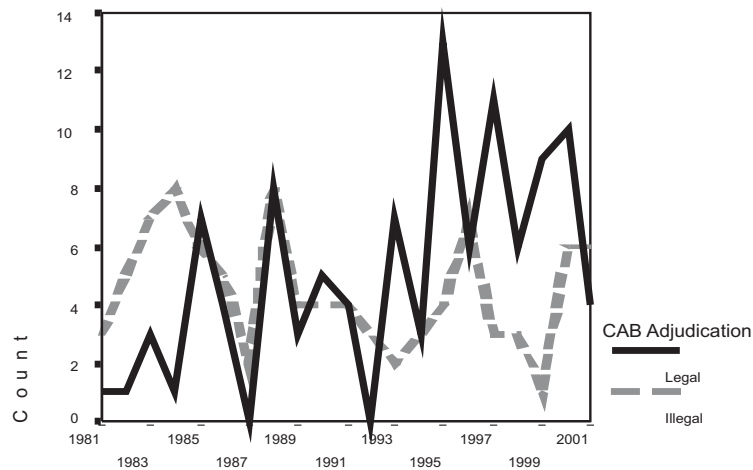

Figure 2. Formal and Informal Decision Making in GMAs over Time, N=257 (Fell 2006).

owners to remove their properties from the corporative GMA has still not abated (Figure 2).

Two years of significance in game management policy's history are 1992 and 1994. The year of 1992 signalled the introduction of the moose management area to the county of Norrbotten. This led to an increase in conflicts between the GMA and urban hunters linked with the small game, suspension and hunting right issues (Fell 2006). The ideologically controversial removal of property issue increased dramatically since Sweden joined the European Union (EU) in 1994. This is not surprising since some landowners are aware that the European Court on Human Rights (ECHR) does not condone conscription of any kind in game hunting associations (cf. 25088/94;28331/95;238442/95 [1999] ECHR 22). It is striking that despite the issue's ideological controversy and intransience no local landowner has ever succeeded in removing his or her property from a GMA in the county of Norrbotten (Fell 2008). The period between 1994 and 1999 is the period of the game management regime mostly characterised by formal GMA decision making. However, this tendency is mainly due to the fact that GMA boards make legal decisions concerning the removal of property issue, which was predominant then. The use of informal rules has decreased as a consequence of CAB arbitration, however their use seems to have increased again since 1999 (Figure 2).

Conclusions: Institutional Performance and Policy Outcomes

To conclude, Swedish game management policy has partially failed since it has been neutralised by rules-in-use leading to the illegal suspension of urban hunters, limitations in the movements of small game hunters and the exclusion of some urban hunters from the annual moose hunt. This is due to the fact that not all GMA landowners consent to policy since the presence of urban rent-hunters and small game hunters agitates them. Rules-in-use can, therefore, be interpreted as a means to the end of limiting urban hunters' influence in GMAs. This situation has negative consequences for game management policy's primary goal: increasing the number of urban hunters in GMAs. Therefore, because it is mostly urban hunters that contest the use of informal rules in the GMA, gaining legitimacy for game management among local landowners is unlikely without the continued intervention of the CAB.

In a perfect society legitimacy for policy would be gained via the mechanisms of the PMP. When policy lacks legitimacy, however, it is the CAB that enforces it. From this perspective the conflicts of interest inadvertently built into Swedish GMAs are actually positive and essential when they lead to a decision being appealed. This gains legitimacy, or at least a grudging acceptance, for policy via CAB enforcement. It is, however, uncertain if CAB intervention cancels out the permanent use of informal rules.

In sum, policy failure is caused by the PMP's lack of collaborations with local stakeholders prior to policy implementation. Therefore, Swedish policy makers and researchers alike must become more attuned to the use of legitimate, and sometimes il-

legal, informal rules-in-use in local NRM contexts. In particular, the continued use of old legislation by local communities is often overlooked.

To avoid present-day and future legitimacy deficits (legal, moral and/or ideological) the Swedish PMP ought to be modified to be more collaborative. Government should apply the current institution of CAB arbitration as a feedback mechanism to identify incompatibilities between NRM policy and informal rules-in-use. Government could then include concerned stakeholders in periodic collaborations with the CAB, or other suitable organisation(s), to assess local stakeholders' sentiments concerning new policy thereby avoiding unnecessary conflicts of interest. In sum, these measures would allow game management policy to be implemented at a faster pace and at a lower cost than is currently the case today.

Bibliography

- Amendment of the Forest Management Law from 1979: Skogslagen (SFS 1979:429).
- Armitage, D. R., 2005. "Community-Based Narwhal Management in Nunavut, Canada: Change, Certainty and Adaption", *Society and Natural Resources* 18: 715-731.
- Bavinck, M., 2005. "Understanding Fisheries Conflicts in the South—A Legal Pluralist Perspective", *Society and Natural Resources* 18: 805-820.
- Beetham, D., 1991. *The Legitimation of Power. Issues in Political Theory*. London: Macmillan Press Ltd.
- Bennett, E. et. al., 2001. "Towards a better understanding of conflict management in tropical fisheries: evidence from Ghana, Bangladesh and the Caribbean, *Marine Policy* 25: 365-376.
- Broderick, K., 2005. "Communities in Catchments: Implications for Natural Resource Management", *Geographical Research* 43(3): 286-296.
- Bullock, R. and Hanna, K., 2008. "Community Forestry: Mitigating or Creating Conflict in British Columbia?", *Society and Natural Resources* 21: 77-85.
- Deegan, G. Rankin, M. Tobin J., 2002. "An examination of the corporate social and environmental disclosures of BHP from 1983-1997: A test of legitimacy theory", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 15, Iss. 3: 312-343.
- Fell, T., 2006. *Legitimacy and Conflict - Explaining tension in local Swedish hunting policy*. Luleå: Universitetstryckeriet (2006:18).
- Fell, T., 2008. "Research Note: Conflict and Legitimacy: explaining tensions in Swedish hunting policy at the local level", *Environmental Politics*, Vol. 17, No. 1, February, 103-112.
- Game Hunting Inquiry from 1936. Betänkande med förslag rörande jaktlagstiftningsfrågar (SOU 1936:38).
- Game Management Act from 1938. Lagen om rätt till jakt (SFS 1938:274).
- Game Management Inquiry from 1979. Om jaktvårdsområden (SOU 1979:19).
- Game Management Proposition from 1979. Förslag till lag om Jaktvårdsområden, mm (Prop. 1979/80:180).
- Game Management Act from 1980. Lagen om jaktvårdsområden (SFS 1980:894).
- Game Management Directive from 1987. Jaktförordningen (SFS 1987:905).
- Game Management Act from 2000. Lagen om viltvårdsområden (SFS 2000:592).
- Gibson, J. L., 2008. "Challenges to the Impartiality of State Supreme Courts: Legitimacy Theory and "New-Style" Judicial Campaigns", *American Political Science Review*, Vol. 102, No. 1, 59-75.

- Holme, I. and Solvang, B., 1986. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Imperial, M. T., 1999. "Institutional Analysis and Ecosystem-Based Management: The Institutional Analysis and Development Framework", *Environmental Management*, Vol. 24, No. 4, 449-462.
- Imperial, M. T. and Yandle, T., 2005. "Taking Institutions Seriously: Using the IAD Framework to Analyze Fisheries Policy", *Society and Natural Resources* 18: 493-509.
- King, G. Keohane, R. O. and Verba, S., 1994. *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. New Jersey: Princeton University Press.
- March, J. G. and Olsen, J. P., 2005. *Elaborating the "New Institutionalism"*. Working Paper No. 11.
- Nash, D., 2006. "Contradictions of Collaborative Politics", *Social Alternatives*, Vol. 25, No. 2 (2): 43-47.
- Niemelä, J. et. al., 2005. "Identifying, managing and monitoring conflicts between forest biodiversity conservation and other human interests in Europe", *Forest Policy and Economics* 7: 877-890.
- North, D., 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ollonqvist, P., 2005. "National Forest Program for Sustainable Forestry Management Working", *Papers of the Finnish Forestry Institute* 38: 14-27.
- Ostrom, E., Gardner, R. and Walker, J., 1994. *Rules, Games, and Common-Pool Resources*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Pejovich, S., 1999. "The Effects of the Interaction of Formal and Informal Institutions on Social Stability and Economic Development", *Journal of Markets and Morality*, Vol. 2, No. 2.
- Pettersson, O., 1994. *Swedish Government and Politics*. Stockholm: Publica.
- Putnam, R., 1996. *Den fungerande demokratin*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, B., 1998. *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Welfare State*. London: Cambridge University Press.
- Rova, C., 2004. *Flipping the Pyramid: Lessons from Converting Top-Down Management of Bleak-roe Fishing*. Luleå: Universitetstryckeri.
- Schaar, J. H., 1981. *Legitimacy in the Modern State III*. New Brunswick: Transaction Books.
- Suchman, M. C., 1995. "Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches", *The Academy of Management Review*, Vol. 20, No. 3: 571-610.
- USDA Forest Service Strategic Plan. FY 2007–2012. United States Department of Agriculture, Forest Service: FS-880, July 2007.
- van der Waal, C. S., 2005. *Formal and informal dispute resolution in the Limpopo Province, South Africa*. The African Studies Centre: <http://afrika-studiecentrum.nl>
- Wilson, K. R., 2006. "Collaboration in Context: Rural Change and Community Forestry in the Four Corners", *Society and Natural Resources*, 19: 53-70.
- Yin, R. K., 1994. *Case Study Research. Design and Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Appendix 1

Intervjufrågor

1. Hur blev Du intresserad av jakt?
2. Hur länge har Du jagat i ditt nuvarande VVO?

3. Har Du alltid jagat i VVOet?
4. Vad jagar Du för vilt?
5. Hur ofta jagar Du?
6. Bor Du nära eller långt ifrån ditt VVO?
7. Hur länge har Du varit medlem respektive ordförande i VVOet?
8. När bildades VVOet?
9. Kan Du erinra dig om de argument som användas för att bilda VVOet?
10. Uppskattningsvis hur många medlemmar finns för närvarande i VVOet?
11. Har i din mening andelen jägare i VVOet ökat eller minskat sedan dess bildande?
12. Har arbetet med viltåtgärder utvecklats under din tid som jägare/ordförande i VVOet?
13. Till vilken grad består VVOet av stora såväl små markägare (vilka utgör majoriteten?)?
14. Anser sig några av markägarna vara missgynnade i fördelningen av den tilldelade älgkvoten i VVOet?
15. Vad Du minns har några av fastigheterna tvångsanslutits vid VVOets bildande?
16. Har någon av markägarna någon gång sedan VVOets bildande önskat att utsluta sin mark från jakten?
17. Har någon av markägarna någon gång önskat fridlysa sin mark från jakten?
18. Hur går Ni tillväga i VVOet för att fördela den av Länsstyrelsen tilldelade älgkvoten bland markägarna?
19. Händer det att medlemmar ansöker om upp- och överlåtelse av jakträtten till annan än medlem?
20. Bereds det möjlighet för andra att jaga i VVOet än just markägarna?
21. Hur är relationen mellan arrendatorerna och markägarna?
22. Hur stor andel av medlemmarna jagar småvilt i VVOet?
23. Är det samma grupp jägare som jagar småvilt och älg i VVOet?
24. Hur samsas småviltjägarna och älgjägarna under älgjakten?
25. Rent principiellt, anser Du att det är rätt eller fel att stänga av en jägare från jakten?
26. Varför har jägare stängts av från jakten i VVOet?
27. Hur är sämjan i VVOet?
28. Vad är medlemmarna mest nöjda respektive missnöjda med angående jakten?
29. Uppstår det konflikter inom VVOet?
30. Vad beror dessa konflikter på enligt din erfarenhet?
31. Hur löses konflikter?
32. Finns det några Ni kan vända Er till för att få råd när konflikter uppstår?
33. Har VVOet hamnat i konflikt med andra intressen i trakten?
34. Händer det att medlemmar ibland bryter mot VVOets stadgar?
35. Skulle Du vilja se ändringar i någonting angående VVOets uppgifter?
36. Finns det något Du skulle vilja tillägga?
37. Vad har Du för sysselsättning?
38. När är Du född?

■ Översikter och meddelanden

Genusbegreppet – dess idéhistoriska utveckling och politiska innebörd

ANNE MARIE BERGGREN¹

Theoretically, gender research deals with two discourses, sameness/difference and power. I argue against male critics who flatly deny that there can be a power relation between the sexes or criticize it as a holistic concept without much connection with reality. Within gender research, I criticize the postmodernist thought that all apparent realities are social constructs. In queer theory the identities of individuals as men and women are purely social constructs to be dissolved. In that way one can avoid the power question altogether: no political groups exist, only individuals. A political theory dealing with the relationship between the sexes has yet to be developed. Formal equality is a first step, the difficult question is how to deal with power, the preferential interpretation of the dominant group of what is important and valuable in society. The division in a public and a private sphere is inadequately dealing with family as an institution. Are women in countries where the state is minimal, where they marry very young and have thirteen children, "free"?

1 Fil. dr Anne Marie Berggren var under perioden 1990-2001 forskningssekreterare med ansvar för genusforskning vid Forskningsrådsnämnden.

Genusbegreppet är omstritt. I denna text ställer jag en rak fråga om vad begreppet innebär och söker svara på frågan genom att beskriva begreppets ideologiska utveckling och sätta in det i sitt större forskningspolitiska sammanhang. Genusbegreppet handlar i grunden om två diskurser, dels motsättningen likhet-olikhet mellan könen, dels frågan om det finns en könsmaksordning och vad det innebär. Jag beskriver nedan det manliga motståndet mot genusperspektivet i termer av metodologisk individualism contra strukturalism/holism. I en kritisk analys av postmodernismen/poststrukturalismen och queerteorin beklagar jag vidare att dessa företeelser växt fram samtidigt som genusforskningen.

Bakgrund

Från och med 1960-talet växte andelen unga som gick till högre utbildning snabbt i Sverige liksom i andra västliga länder (på 50-talet var den ca tio procent). Före andra världskriget hade kvinnorna på forskarnivå varit ett antal lätt räknade individer; på 1960-talet utgjorde de ca fem procent av forskarna. Därefter ökade andelen kvinnor också på forskarnivå för att mot slutet av århundradet vara nästan hälften. De är dock ojämnt fördelade över ämnesområdena. Kvinnornas resurser som kollektiv ökade emellertid. Det skulle i ett historiskt perspektiv ha varit anmärkningsvärt om detta inte hade gjort något avtryck i forskningen. Inom könsrollsforskningen dök namn som Rita Liljeström och Harriet Holter upp. Karin Westman Bergs litteraturseminarier i Uppsala inspirerade många. Gunnar Qvist lade grunden för svensk historisk

kvinnoforskning. På 1980-talet växte kvinno- och jämställdhetsforskning fram och kvinnliga forskare tog initiativ till forskarcentra vid universitet och högskolor över hela landet. Dåtidens universitets- och högskoleämbete anordnade seminarier, och de första forskartjänsterna på grundval av forskarmeriter i kvinnoforskning tillsattes av ämbetet.

Inför budgetåret 1991 samlades en grupp riksdagskvinnor tvärpolitiskt och föreslog ett forskningsanslag till kvinno- och jämställdhetsforskning på 1,6 milj. kr knutet till forskningsrådsnämnden. Medlen lystes ut och inbringade 116 ansökningar, vilket förvånade alla. Fanns det så många intresserade? Några år senare var det fråga om nästan 300 forskningsprojekt i en ansökningsomgång. Anslaget hade visserligen ökat till 10 milj. kr/år, men upplevdes som sorgligt inadekvat. Bifallsprocenten var ca 20 procent, medan den varierade mellan 25 och 60 procent inom de olika forskningsråden.² Genusforskning är en genuin gräsrotsrörelse, tvärt emot vad en del kritiker hävdade som såg det som ett toppstyrt vänsterprojekt inifrån den socialdemokratiska regeringen.

Ansökningarna kom både inom områden där man förväntat sig det, men också inom många andra områden där man i förstone inte tänkte på genusperspektiv. De kom inom konst- litteratur- och musikhistoria, inom antropologi, etnologi, arkeologi, inom hela historieområdet, kyrkohistoria, ekonomisk historia, inom teologi, inom sociologi, psykologi, pedagogik, ekonomi, organisationsteori, inom

medicin och hälsa och många andra områden. Så småningom, fast betydligt senare, kom (färre) ansökningar från juridik, företagsekonomi, nationalekonomi och statskunskap. År 1982, på en kvinnokonferens i Umeå, hörde jag för första gången att läkemedel och dess biverkningar vanligen prövades på värnpliktiga. På 1990-talet kom forskningsansökningar som handlade om att symptomen på hjärtinfarkt skilde sig åt i grupperna kvinnor och män. ”Did women have a renaissance?”, frågade en amerikansk genushistoriker och det blev mer och mer klart att kvinnornas historia är eller var den osynliga historien.

Genusforskningen har sannerligen inte bara gällt att leta fram försummade framstående kvinnor eller statistiskt belägga kvinnors underläge. Ett genusperspektiv kan ge helt nya insikter. Ett exempel är den jämförande välfärdsforskningen. En inflytelserik forskare mätte ursprungligen välfärden i olika system i hur mycket den heltidsarbetande människan kunde minska sitt lönearbete med samhällets stöd vid sjukdom, arbetslöshet och pension. Utgångspunkten var familjeförsörjarens arbete. Vård-omsorg fanns inte med i denna övergripande systembeskrivning av samhället.³ Överhuvudtaget växte insikten fram inte bara om behovet och vikten av att använda statistik, utan också att samhället mätte vad det ansåg vara viktigt. Det fanns stora vita fläckar, där genusforskningen nu började efterfråga statistik. SCB inrättade en enhet för jämställdhetsstatistik som förbättrade läget. En ny grupp växte fram i samhället, kvinnorna, som började sin marsch från periferin, ur

2 Jag nämner detta eftersom jag då och då stöter på uppfattningen att det fanns en gräddfil till genusforskningen med den underförstådda antydningen att kraven var mindre här än på andra håll.

3 Esping-Andersen, *Three Worlds of Capitalism*. Han tog intryck av genusforskarens påpekanden och i sin forskning på 1990-talet breddade han välfärdsbegreppet.

dunklet mot centrum. Att utvecklingen främjade kvinnors ställning i samhället och på så sätt var en del av kvinnorörelsen kan man inte förneka. Om det är sant att kunskap är makt ökade kvinnokollektivets makt avsevärt de två sista decennierna av 1900-talet.

Genusforskning – vad är det? En fråga av mannen från Timbro

På ett seminarium anordnat av Timbro i början av 2000-talet (se också nedan) ställde en man frågan vad begreppet genusforskning egentligen innebar. Hur skiljde man ut det? Det hördes att han var kritisk, men också att den ställdes med en äkta vilja att förstå. Men begreppet är omstritt och det är svårt att ge ett kort svar. Om man vill förklara, torde den bästa lösningen vara ett historiskt perspektiv, dvs. att beskriva historiskt hur det kom till och utvecklades.

På 1980-talet disputerade jag på en avhandling i kvinnohistoria. År 1991 fick jag en tjänst som forskningssekreterare på Forskningsrådsnämnden (FRN), ett sidorgan till forskningsråden, vilka år 2001 förenades i Vetenskapsrådet. Min uppgift på FRN var att svara för kvinno- och jämställdhetsforskningen, som det till att börja med hette. Jag har således kunnat följa utvecklingen på detta område från början. På detta sätt befann jag mig parallellt inne i och utanför genusforskningen, samtidigt som jag hade en tvärvetenskaplig överblick. Det gav mig en särskild utsiktsplats. Det betydde också att jag i forskningsrådsmiljön ständigt mötte ett manligt perspektiv som norm och genusperspektivet som undantaget.

I det följande ger jag bakgrunden till utvecklingen av genusbegreppet och vad genusforskning handlar om.

Likhet och olikhet

Under 1960-talet började man använda begreppet könsroller.⁴ Det handlade i själva verket om kampen mellan likhet och olikhet. Med könsrollsbegreppet kunde man lättare särskilja biologiska skillnader och sociala roller. Det upplevdes som ett framsteg inom kvinnorörelsen och *var* också ett framsteg i begreppsbildningen, om man betänker den automatiska biologism som dominerade/ar – som argument är det ”naturliga” som det ”rätta” oslagbart trots de många exemplen på motsatsen. Inom den samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningen fick vi en allmän term för de sociala faktorernas betydelse på området kvinnligt-manligt och för hur innebörden av dessa begrepp varierar mellan olika kulturer och olika tider. Begreppet var däremot tomt på maktinnehåll; inte därför att det inte hade kunnat användas så, t ex att män som grupp hade format en för dem förmånlig roll och tvingat på kvinnorna en annan, utan för att maktaspekten ännu inte var aktualiserad på 60-talet. Könsrollerna var, menade man, i ingens intresse, en kvarleva från en tidigare era och skulle försvinna med ökade kunskaper och förståelse – John Stuart Mills klassiska recept. I själva begreppet roll finns det också något ytligt – som om man utan vidare skulle kunna stiga ut och in i den, som på teatern.

I USA genomgick kvinnorörelsen i princip samma begreppsliga utveckling, fast med något andra förtecken. Medan begreppet ”kön” på svenska täcker både kroppsliga och samhälleliga dimensioner var på engelska motsvarigheten ”sex”. Där saknades ännu mer än på svenska ett begrepp för relationerna mellan kvinnliga

4 Kvinnors liv och arbete (1962), red Edmund Dahlström och Rita Liljeström, betydde mycket i detta sammanhang.

och manliga samhällsvarelser. I slutet av 1970-talet lanserades i USA begreppet ”gender” för den sociala rollen. Det slog snabbt igenom.

Starkt influerade av den amerikanska intellektuella utvecklingen inom kvinnorörelsen som vi var i Sverige, dök begreppet genus snabbt upp här. Men behovet var som sagt inte lika självklart. I de andra nordiska länderna har man behållit begreppet kvinno- och jämställdhetsforskning. I Sverige fanns till att börja med olika meningar om begreppet. En del menade antingen att kön var tillräckligt eller att genus var för ideologiskt neutralt, kvinnoforskning och feministisk forskning vore att föredra. Men språket är en levande organism och svårt att styra. ”Genus” slog igenom på bred front. Huruvida det var bra eller dåligt vet vi inte. På sätt och vis var det ett lyckokast. Vi fick ett accepterat begrepp inom forskningen för hela det område av relationer mellan könen som dittills ansetts självklart och oproblematiskt.

Begreppet genus växte således fram i ett underliggande behov av att understryka att skillnaderna mellan könen är en social konstruktion. För åtskilliga genusforskare och feminister tycks det kännas som att räcka djävulen ett finger att gå med på att det finns ens en bråkdel av arv i förhållande till miljö. Då faller tydligen alla möjligheter till jämställdhet. Som en ivrig kritiker av genusforskningen, Bo Rothstein, påpekat, deklarerade Nationella sekretariatet för genusforskning i Göteborg när det bildades år 1998 att kön som en social konstruktion var själva utgångspunkten för den forskning man avsåg att bedriva. Bo Rothstein hade rätt i sin kritik av denna utgångspunkt. En sådan formulering begränsar på ett otillåtet sätt forskningen, åtminstone om man utgår från forskningsidealet ”nyfikenhetsforskning”, dvs.

forskarens frihet att välja inriktning, begränsning etc.

Könsmaktordning/den manliga normens primat/kvinnan som Den Andra etc.

Egentligen borde inte begreppet könsmaktordning, synen att det finns ett maktförhållande mellan kvinnor och män som kollektiv, vara något nytt på 1900-talet? Hur är det med Christine de Pizans och Damernas stad på 1400-talet, med Mary Wollestonecraft på 1700-talet och några andra? Jo, men de kämpade för att säga att kvinnor som individer var lika, dvs. lika bra som män. Alla de kvinnor som vredgat anklagade ”manssamhället” på 1800-talet då? Ja, de vredgades över att manssamhället såg ner på dem, inte såg dem som individer och inte släppte in dem som individer. Men kämpade de för att få makt?

Men rörelsen för kvinnlig rösträtt då? Rösträttsrörelsen handlar väl om makt för arbetare, kvinnor, etniska grupper? Där kan man inte undgå maktfrågan. Nja, det är komplicerat med kvinnor. I rösträttsrörelsen motiverade man inte rösträtten med att kvinnor skulle få makt utan med att kvinnor skulle göra gott.

Det slående när det gäller kampen för kvinnlig rösträtt var att den upprätthöll det traditionella kvinnliga engagemanget i altruism och välvilja till den grad att nästan allt rättfärdigades i dessa termer. Män kommer lätt tillsammans i fackföreningar, yrkesgrupper, politiska grupper som helt framt appellerar till medlemmarnas strävan efter makt, profit, skydd och ingen tänker sämre om dem för det.

Detta skriver en amerikansk historiker om de amerikanska kvinnornas rösträtts-

kamp.⁵ En forskare, Bertil Björkenlid, beskriver samma sak i Sverige. Han menar att man i kampen för kvinnlig rösträtt visserligen nämnde kvinnors intressen men med föga kraft. Kvinnorna skulle istället rädda mänskligheten. *Kvinnors intressen borde av olika skäl inte framställas som motsatta männens. Argumenten för kvinnlig rösträtt fick gärna en altruistisk karaktär.*⁶

Vi kan också påminna oss alla de starkt patriarkala länder som infört rösträtt även för kvinnor efter andra världskriget utan att ändra sina patriarkala lagar och värderingar.

Maktbegreppet i feminismen/kvinnorörelsen dök upp under 1970-talet i rörelsens vänstergrupper. Men då utgick man från att motsättningarna i det framtida samhället skulle lösas av marxismen/socialismen. Även om man var missnöjd med sina manliga kamrater var de medkämparna, inte motståndarna. Det var det borgerliga samhället och kapitalismen (och deras män får man förmoda). Man undvek således den svåra frågan om en könsmaktsordning.

Det var först under 1980-talet som maktbegreppet i politisk mening började ta plats inom själva genusforskningen. I sin skrift *Kvotering* hävdar Drude Dahlerup och Lenita Freidenvall att argumenten för kvotering successivt ändrade karaktär. Under 1980-talet dök maktbegreppet allt oftare upp. Hur många som uppfattar det så kan vi inte säga med bestämdhet. Den amerikanska historikern, Joan Wallach Scott, var en av de första att göra det. Hon formulerade det så, att genus/kön är ett konstitutivt element i samhälleliga förhål-

landen som baserar sig på hävdvunna skillnader mellan könen. Det är ett centralt sätt att beteckna maktförhållanden (Joan Scott, *Gender and politics in History*, 1988, s 42). I Sverige introducerade Yvonne Hirdman vid samma tid, på 1980-talet, motsvarande begrepp och gav det ett innehåll: genus handlar om könens särhållande och könsmaktsordningen. Det är en grundläggande beskrivning av vad genusperspektivet kommit att innebära, som haft stort inflytande i Sverige.

Hirdmans teori om mannen som norm – könsmaktsordningen inom historieforskningen

I nästa avsnitt ”Manligt motstånd mot genusperspektivet” argumenterar jag allmänt mot olika angrepp på genusforskningen. Här diskuterar jag kritik mot Hirdmans teori från historieforskare av båda könen.⁷ Den genomgående kritiken är att teserna om könens särhållande och en könsmaktsordning, eller logiken som hon benämner dem, är för strukturalistisk, deterministisk, tidlös, oföränderlig. Svaret finns på förhand, menar man. Men är det egentligen kritik? Det är lätt att instämma i att teserna är pessimistiska och gör förändringar svårare, men än sedan? Anklagelserna för determinism, pessimism etc. är egentligen inga argument. Det är en empirisk fråga. Finns den manliga normen så finns den.

Ytterligare en kritik som framförs är att få genusforskare använder Hirdmans genusteori, underförstått den är inte användbar. I första ögonblicket verkar mina

5 William O’Neil, *Everyone was Brave* s 351 (min övers).

6 Bertil Björkenlid, *Kvinnokrav i manssamhälle. Rösträttsrörelsen och deras metoder som opinionsbildare och påtryckargrupp i Sverige, 1901-1921* s 21.

7 Hageman & Åmark: Från ”humorskontrakt” till ”jämsällhetskontrakt”, Yvonne Hirdmans genusteori, *Häftet för kritiska studier* 2001/2. I samma häfte skrev också Maria Sjöberg, Lena Sommadstad och Kjell Östberg om kontraktet.

erfarenheter från ca 2000 ansökningar i genusforskning under en tioårsperiod bekräfta kritikernas syn. Jag kan bara komma ihåg ett enda projekt där forskaren refererade till Hirdmans teser om den manliga normen och särhållandet av könen. Det gällde en undersökning med ett försök att bryta könssegregering på två arbetsplatser genom att medvetet öka andelen kvinnor och män på områden där det fanns få av dem. Slutresultatet visade att man efter en tid hade återgått till könssegregeringen och att männen hade vunnit på kuppen. Min poäng är att de flesta av projektansökningarna underförstått utgick från den manliga normens primat men inte nämnde inflytandet från Hirdman, antingen för att författarna inte var medvetna om det eller för att de visste i ryggraden att medgivande om maktperspektiv innebar misstanke om subjektivitet – något som *inte* drabbade forskare som *inte* använde genusperspektiv där det är relevant.

Manligt motstånd mot genusperspektivet i forskningen

I forskarvärlden finns alltid en hierarki, föränderlig men ändå existerande, där de hårda vetenskaperna gäller för mer än de mjuka men med hierarki också bland de mjuka, där kvinnor och barn hamnar långt ner. När jag började på FRN sade biträddande chefen muntert till mig att de hade blivit måttligt förtjusta över att ha hand om kvinnoforskningen. ”Herregud, nu har vi fått kvinnoforskningen på halsen också!”, var hans uttryck. På sätt och vis kan man förstå reaktionen. FRN var styvbarnet i buketten av forskningsråd, med udda uppgifter som att främja tvärvetenskap, uppmuntra områden som fallit mel-

lan stolarna, söka nya perspektiv, ge forskningsinformation vid sidan av de tunga råden i medicin, naturvetenskap, samhällsvetenskap etc. Att få kvinnoforskningen på halsen hjälpte inte.

Det handlade till en del om den vanliga känslan hos alla sociala grupperingar att se om sitt hus. Nya forskningsperspektiv eller områden ses med misstänksamhet därför att de skall vara med och dela på pengar och uppmärksamhet. Det motståndet gäller inte bara genusforskningen utan varje uppstickare på forskningsfronten. Under 1980-talet deltog jag i en debatt om kvinno- och jämställdhetsforskning vid historiska institutionen vid Uppsala universitet. De manliga deltagarna var inte avogt inställda mot genusperspektiv. Visst fick det finnas bara det inte tog plats i den egentliga forskningen. Det som upprörde var den kvinnliga forskare som hade sammanställt en översikt över utsikterna till tjänster på institutionen efter kön.

Men det var inte bara det. Till det ovan nämnda seminariet hos Timbro, där mannen ställde sin fråga, var Bo Rothstein inbjuden att tala om sin kritik av genusperspektivet i forskningen. Publiken var mycket uppskattande. Den lovordade honom i första hand för hans mod att gå emot strömmen, för att stå upp för forskningens frihet mot den socialdemokratiske regeringen. Man jämförde honom rent av med dissidenterna i Sovjetunionen. Det blev till sist litet för mycket också för Bo Rothstein, som mumlade att så farligt var det väl inte. Stämningen på mötet tyder på en mer än vanligt manlig hätsk uppfattning om genusperspektivet i forskningen som ett hot mot den fria forskningen i sig, som ett påhitt från vänstern och som dålig forskning.

Det åtskilliga manliga forskare vänder sig mot är att det skulle finnas en könsmaktsordning, ett manligt tolkningsföre-

träde. Per Bauhn, professor i praktiskt filosofi, menar att uppfattningen att en könsmaktsordning existerar är som att tro på tomtar och troll (Axess, sept. 2005, nr 4 och 5). I artikeln frammanas bilden av feminismen på nedförsbacke mot totalitarismen, mot Gulag och nazismen.

På samma sätt kan man kritisera en internationell utvärdering av statsvetenskaplig forskning, föranstald av Vetenskapsrådet, för okunnighet. Utvärderarna kritiserar antagandet att det skulle finnas ett patriarkat. Det borde genusforskarna utforska menar de, i stället för att bara sitta där och antaga. (Vetenskapsrådet, *Swedish research in Political Science. An Evaluation*, 2002). Det föll dem aldrig in att vad som lika väl borde utforskas var om det *inte* finns ett patriarkat. I själva verket vadar genusforskarna till knäna i empirisk forskning som pekar på kvinnans underordning i samhället.

I utlysningen av projektmedel till genusforskning 1992 vid forskningsrådsnämnden, fanns en formulering om att "en grundläggande frågeställning kan vara relationen mellan kön och makt", en formulering som den kommitté inom forskningsrådsnämnden som fördelade medel inte tyckte var märkvärdig och var nöjd med. Det öppnade för en problematisering av genusbegreppet. Ingen i den uppenhetsade debatten som följde lade märke till det öppna i formuleringen "kan vara".

För min del trodde jag nog att det skulle bli bråk om den. Det blev det. En forskare, professor Svante Nordin i idé- och lärdoms historia, upprördes i Svenska Dagbladet över utlysningen och upplevde att detta var slutet på den fria forskningen. Han ansåg det vara en av staten anbefalld ideologi som genomtrufades och kunde uppenbarligen inte föreställa sig att regeringskansliet hade väldigt litet med formuleringen att göra (SvD 13/1 1994).

Ledningen för FRN fick det hett om öronen när den ena professorliga ledamoten efter den andra i själva forskningsrådsnämnden, till vilken kommittén hörde, anmälde att de tänkte avgå om inte formuleringen togs bort. Genuskommittén tvingades att ta bort den och ledningen för FRN sände ut en försäkran att dess forskning var "till gagn för det öppna demokratiska samhället".

Svante Nordin återkom i en artikel (SvD 4/11 2000) med en jämförelse mellan feministisk historieförfalskning och historieförfalskaren och förintelseförnekaren David Irvings forskning. När genuskommittén efterlyste exempel på feministisk historieförfalskning (SvD 15/12 2000) lyckades han ta fram en amerikansk vetenskapssociolog, Carolyne Merchant, som skrivit en uppmärksam bok, *The Death of Nature, Ecology, Women and the Scientific Revolution*, varpå han fick mothugg av professor Sverker Sörlin som upprördes över jämförelsen Irving - Merchant.⁸

Bo Rothsteins kritik

Upprördheten över genuskommitténs tilltag att antyda att det kunde finnas ett maktförhållande emellan könen var stor. Föraktet finns fortfarande som t ex när Johan Lundberg jämför patriarkalism, feminism och rasbiologism (Axess nr 1, 2010, s. 57). Den mest framträdande kritiken av genusperspektivet har under årens lopp varit Bo Rothstein, professor i statsvetenskap i Göteborg. Men till skillnad från andra kritiker har han faktiskt intresserat sig för detta område, gjort många inlägg och argumenterat. Han ifrågasätter

8 För den som inte upprörs över jämförelsen rekommenderas Richard J Evans 2001, *Lying about Hitler* eller DD Guttenplan 2001, *Förintelsen inför rätta*.

också existensen av könsmaktsordningen/den manliga normens primat *och* argumenterar (som sagt, till skillnad från de ovan nämnda) för sin ståndpunkt.⁹

Bo Rothstein utgår i en artikel i *Statsvetenskaplig tidskrift* (1999, årg. 102, nr 1) ”Könsmaktsordningens grundbult” från den linje som brukar kallas metodologisk individualism och som ställs i motsats till ett synsätt som kallas holism.

Holismen innebär att helheten kan vara mer än summan av delarna, att helheten kan vara primär i förhållande till delarna. Den fungerande maskinen är mer än de utspridda delarna, en pöbel är något annat än en folkmassa. Visserligen finns delarna, individerna där, men något tillkommer som man inte kan identifiera. Det vill säga, man skulle kunna identifiera det om man hade tillgång till den oändliga mängd detaljer som påverkar varandra i en process. Exemplet med en fjärils vingslag i Sydamerika som påverkar en storm i Sibirien brukar anföras. Holismen har historiskt fått dåligt rykte genom att vara ett hjälpmedel för ledare som påstått sig personifiera holistiska begrepp som nationen eller klassen utan att fråga individerna i nationen eller klassen. I motsats till holismen motsätter sig metodologisk individualism alla försök att förklara samhällsliga gruppbildningar eller strukturer på andra sätt än via enskilda individers agerande.

Ett annat sätt att beskriva konflikten mellan metodologisk individualism och holism är att den förstnämnda sidan har en ytterligt orealistisk syn på individens möjlighet att agera fritt och obundet av några strukturer och att den andra, driven

till sin spets, förlorat kontakten med de verkliga individerna. I verkligheten påminner spänningen mellan individualism och holism om spänningen mellan könnens likhet och olikhet. Ingendera sidan kan helt utesluta det motsatta synsättet.

Rothstein går till storms mot holismen i form av strukturförklaringar överhuvudtaget men särskilt den strukturförklaring som bygger på den manliga normens primat. Strukturella förklaringar, både genus och andra, lider enligt honom av att inte ha någon kontakt med individerna, med deras motiv och intressen som aktörer. Det finns inget samband mellan mikro- och makronivån. Därför kan man inte förklara varför kvinnor handlar som de gör, dvs. inte lyfter av oket och handlar i sitt eget intresse. Dessa förklaringar beskriver Rothstein kritiskt som ”en gåta”, ”mystifikation”, ”falskt medvetande”, ”osynliga kontrakt”. Om man kräver en orsaksförklaring brister den strukturella genusförklaringen eftersom den inte specifikt talar om hur genusmekanismen fungerar: ”the gender power structure is because it is”.

Notargument

Den som bäst och stillsamast lyckats beskriva den manliga normens primat/könsmaktsordningen är historikern Gunnar Qvist:

Forskaren ställs inte bara inför material av formell karaktär, debatter, beslut och regler utan kan räkna med en `tyst` front mot kvinnorna, dolda men effektiva skyddsmekanismer, kring manssamhället. Inte nödvändigtvis i form av en organiserad sammansvärjning mot kvinnorna. Snarare som tusentals och åter tusentals små beslut av beslutsfattare utan inbördes samverkan men styrda av `självklara` värderingar och därför verkande i samma riktning. Ungefär

9 Jag har vid två tillfällen deltagit i genusseminarier där Rothstein lagt fram sin text. Ingen kvinna (utom jag vid det ena) har vid dessa tillfällen formulerat någon kritik mot honom. Det har varit tyst.

som bäckarna följande tyngdlagen så småningom levererar vattenflöden till havet. (Löneskillnadsutredningen SOU 1993:7 s 156).

Rothsteins och andras metodologiska kritik mot könsmaktsordningen tycks vara att så länge man inte kan lägga fram faktiska belägg för att män samlats någonstans och kommit överens om att förtrycka kvinnor kan man inte anse att den finns.¹⁰ Annars kan man tycka att Qvists beskrivning innehåller en kontakt mellan individ och struktur. Och att den springande punkten, det som Rothstein kallar ”gåtan” eller ”mystifikationen”, inte är bristen på kontakt mellan individ och struktur, utan att den är de där små besluten tagna inifrån manligt medvetande och manliga erfarenheter, det vill säga en naturlig läggning (som hos alla andra grupper) att utgå från sina egna intressen, medvetet eller omedvetet.

Historia och metodologisk individualism

En känd historiker, E. P. Thompson, har i sitt 800-sidiga verk, *The Making of the British Working Class*, beskrivit tillblivelsen av ett medvetande hos arbetarklassen. I begynnelsen var upplysningstidens och franska revolutionens idéer. Han beskriver minutiöst hundra års utveckling, småskrifter, tidningar, möten, misslyckade små och stora strejker, organisationsförsök etc. Omkring 1900 fanns ett klassmedvetande. Man kan tycka att han väl

10 Det är metodologisk individualism, driven till sin spets, när man menar att könsmaktsordningen inte finns, eftersom det finns kvinnor som befinner sig i maktpositioner. På det sättet kan man säga att afroamerikanerna i Sydstaterna inte hade något att klaga över efter slaveriets avskaffande. Det fanns många fattiga vita som inte hade det bättre.

belagt ett samband av påverkan mellan individer och struktur. Men har han hittat själva förklaringsgrunden, ”orsaksmekanismen”, för handling, som Rothstein kräver? Eller måste man med Rothsteins stränga regler förneka existensen av en klasskänsla i slutet av 1800-talet i Storbritannien?

Som framgått tidigare menar jag att tillräckligt med empirisk forskning föreligger för att man inte som Rothstein kan avfärda könsmaktsordningen som något oförklarligt, som en gåta eller mystifikation. Det finns helt enkelt ett samband mellan individer och struktur. Det är inte feministerna som låtit emotionerna bära iväg med förnuftet och åstadkommit en dålig analys.¹¹

11 ”Grundbulten”, förklaringen till kvinnornas underläge är enligt Rothstein att kvinnor är i genomsnitt 3 år yngre än de män de gifter sig med. Därmed halkar de efter i karriären och tar aldrig igen det. Därmed har Rothstein kommit in på könsneutral mark. Han medger generöst att det varken är kvinnors eller mäns fel att denna åldersskillnad finns (fast man kunde tycka att kvinnorna borde göra något åt det). Frånsett det egendomliga i att göra denna detalj om åldern till det avgörande skälet till kvinnors underordning finns det åtskilliga andra invändningar. En är att det i stället skulle kunna vara fråga om darwinsk evolution. Hanen/mannen söker sig till de fertila och yngre kvinnor är mer fertila. En annan är att det är under en ytterligt kort historisk tid som mannen och ännu kortare tid kvinnan sett sitt liv som en regelrätt yrkeskarriär. I min ungdom gjorde studentbeväringarna 16 månaders värnplikt, medan studentskorna kunde fara direkt till universitetet. Det verkade inte som om det gav flickorna något försprång. Dessutom kunde de unga männen välja att bli reservofficerare på förmånliga villkor. Då förband de sig att då och då rycka in på repetitionsövningar men jag hörde aldrig att någon arbetsgivare upplevde detta som en nackdel. Tvärtom var det en merit att vara reservofficer.

Genusforskning som projektområde vid forskningsråden?

Ovan har jag citerat forskare som anser att könsmaktsordningen mer eller mindre är ett fantasifoster och som sådant ett politiskt påhitt. Som ansvarig för genusforskningen som ett forskningsområde till vilket man sände projektansökningar ställdes jag inför frågan om det verkligen var ett forskningsområde och inte ett perspektiv. Kan man skicka projektansökningar till ett perspektiv? Ett sätt att göra det till ett problemområde är att se det i historiens ljus: "Förr i tiden" var förhållandet mellan könen inte ett politiskt problem – det var inte ens ett problem. Det var naturligt eller av Gud instiftat eller kanske bådadera. "Nu" är det ett problem. Genusforskningen handlar om *de problematiserade relationerna mellan könen*, ett sorts embryo till en definition av ett område. Det betyder att i en sådan beskrivning innesluter jag också i Habermas anda seriösa kritiker av könsmaktsordningen, t ex Bo Rothstein.

Definitioner medför att gråzoner dyker upp. Det handlar alltså om *relationerna mellan könen*. Forskning som handlar om kvinnors förhållanden, strikt kvinnoforskning, utan jämförelse med mäns, hör då egentligen inte hemma här. Detsamma gäller forskning om män. En forskare i mansforskning har löst detta problem genom att utgå från begreppet "omanlig" i sin forskning. Då blir det garanterat genusforskning.

Men det är som sagt fråga om gråzoner. Forskning om homosexuella mäns och lesbiska kvinnors relationer handlar inte heller i första hand om relationen mellan kvinnor och män, om inte förhållandet till heteronormativiteten finns med i bilden. Men när finns inte den med i bakgrunden? Forskning som ökar kunskaperna om kvinnors förhållanden har nästan alltid någon relation till mäns förhållanden. I

medicinsk kvinnoforskning är kvinnor den naturliga gruppen att undersöka men bakgrunden är att kvinnor som grupp är underutforskad. En fransk etnolog, Yvonne Verdier, undersökte tre kvinnoyrken i en fransk by på 1920-talet, tvätterskans, bagerskans och sömmerskans. Hon gör ingen jämförelse med män. Men samtidigt får vi klart för oss den betydelse dessa kvinnoyrken hade för människorna i byn (vilket inte är säkert att vi tyckte tidigare).¹² En idéhistorisk avhandling handlar om att män uttryckte sina känslor i betydligt större utsträckning förr i tiden. Generaler grät inför sin armé. "The stiff upper lip" var inte förebilden. Den handlar enbart om män men själva utgångspunkten är den förmodade skillnaden mellan könen.¹³ Gråzonen bör vara stor.

I själva verket var denna komplikation inte ett problem för FRN:s genuskommitté. Vad det gällde var att välja de kvalitativt bästa projekten inom hela gråzonen. Jag skulle inte nämna detta om det inte vällat problem på ett område, det medicinska, när FRN ingick i Vetenskapsrådet. Medicinsk forskning om kvinnors sjukdomar handlar givetvis om kvinnor. Gråzonen är frågan om vilka projekt som handlar om medicinsk genusforskning och vilka som handlar om medicinsk kvinnoforskning. MFR ville öka sitt anslag genom att t ex vid ett tillfälle fördela ett projekt om honrättor till genuskommittén.

Alvesson-Billing

Ett exempel på problemet att innefatta könsmaktsordningen som en realitet i

12 Verdier 1981, *Tvätterskan, kokerskan och sömmerskan: livet i en fransk by genom tre kvinnoyrken*.

13 Ekenstam 1993, *Kroppens idéhistoria: disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700-1950*.

forskningen utgör Mats Alvessons och Yvonne Due Billings *Kön och organisation* (1997).¹⁴ Å ena sidan ställer de sig intellektuellt tvekan till alla generella förklaringar, å andra sidan kan de inte förneka den empiriska forskningen.

Å ena sidan skriver de:

Förenklade och ensidiga beskrivningar av asymmetriska makt- och intressestrukturer bör dock undvikas. Vi finner varje univer-

14 Alvesson är organisationsforskare vid Lunds universitet och Billing lektor i sociologi vid Köpenhamns universitet. De har god överblick över och goda kunskaper om genusforskningen i organisationsteori. I inledningen påpekar de att vi inte skall tro att alla fördelar är på männens sida. Visserligen står det utom allt tvivel att män har högre lön, mer formell makt och de mest prestigefyllda jobben, skriver de, men man bör betänka att män har kortare livslängd, oftare hamnar i fängelse, oftare förlorar vårdnaden om barn, måste göra militärtjänst och begår flest självmord. Det är en smula fånigt att ställa ojämförbara för- och nackdelar mot varandra som Alvesson-Billing gör. Men det är frestande att svara. Ca 75 procent av männen dör vårdade av sin hustru, motsvarande siffra för kvinnor är 25 procent. Jag befinner mig på min ålders höst och jag skulle nog välja att bli vårdad av min livskamrat, om jag kunde. Jag har svårt att se att det är kvinnornas fel att män oftare hamnar i fängelse. Allmän värnplikt är avskaffad och kvinnor kan också gå in i försvaret. Idag är kvinnor och barn krigets främsta offer. Det är sant att kvinnor oftare får vårdnaden om barnen men huruvida det är orättvist eller inte, vet vi inte. Om män som grupp satsade mer på att ta hand om de små barnen när de finns i äktenskapet skulle deras klagomål på denna punkt ha större resonans. Den enda punkt där jämförelsen bränner till är när det gäller självmordsstatistiken. Å andra sidan gör kvinnor fler självmordsförsök än männen. Det blir en makaber tävlan om vem som är olyckligast.

selt patriarkatsbegrepp problematiskt. Uttryck som 'att kvinnors intressen är underordnade mäns intressen' (Weedeon 1987:2) är alltför generella och därmed delvis vilseledande (s 54),

.. en mindre totaliserande och mer situationsbunden uppfattning är att föredra, en uppfattning som är känslig för variationer och motsägelser i överordnings/underordningsförhållanden och i betydelsen av "intresse" (s 54),

å andra sidan skriver de:

De som påstår att det finns ett genussystem eller patriarkat som ger män fler alternativ och privilegier särskilt inom arbetslivet men också i livet i allmänhet har inga problem att styrka sitt påstående (s. 9)

Reproduktionen av ojämlikheter mellan könen och skillnader i makt och löner har analyserats på en rad olika sätt. Vi kan inte en gång för alla ge den slutgiltiga förklaringen till segregation. Vad vi kan säga är att det empiriska resultatet är en hög grad av segregation, även om det finns tendenser till könsintegration.

Det finns några områden där det råder enighet om den sociala verkligheten på en deskriptiv nivå. Det står således tämligen klart att kvinnor har lägre löner än män, att de är starkt underrepresenterade på högre nivåer i arbetslivet och därmed har mindre formell makt, att de oftare upplever sexuella trakasserier, att de tar större ansvar för hem och familj och att kvinnliga chefer, delvis beroende på det förra, rapporterar större stress än sina manliga kolleger, (s 198).

Den empiriska forskningen visar alltså att männen som kollektiv har fördelar i organisationsvärlden. Men så är det väl ändå inte?

Kritik av genusforskningen

Jag vet inte om mannen på Timbros seminarium skulle ha varit nöjd med ovanstående beskrivning av vad genusforskning är: problematiseringen av förhållandet mellan könen med insikt om den manliga normens primat. Kanske skulle han ha frågat vad queerteorier är för något. Handlar inte genusforskningen om att det inte finns några kön, eller flera kön, queer? Och en del av det som skrivs verkar obegripligt. Kanske han snappat upp också begreppet postmodernism.¹⁵ Och även om han inte gjort det är det där man måste börja om man vill problematisera och kritisera genusforskningen.

Poststrukturalism/postmodernism

Genusforskningen växte inte fram i ett forskningshistoriskt vakuum – tvärtom. Under efterkrigstiden blev naturvetenskapen själva kvintessensen av begreppet vetenskaplighet. Inom övriga områden strävade man att efterlikna den. Efter andra världskriget blev historia historievetenskap, litteraturhistoria blev litteraturvetenskap, statskunskap statsvetenskap i fåfänga försök att bära upp den exakta vetenskapens mantel. Postmodernismen handlar om en revolt mot tilltron till exakt och systematisk kunskap om verkligheten, man tar avstånd från tron på mening i strukturen, ideologiska system är ”berättelser”.¹⁶ I poststrukturalism i sin starka form finns bara subjektiva och individuella sanningar. En sammanfattande kritik har framförts från samhällsvetenskapligt håll mot postmodernismen (Mats Alves-

son & Kaj Sköldberg, *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, 1994*). Deras kritik av poststrukturalismen kan sammanfattas i tre punkter: Den första gäller *bristande konstruktivitet*. Den tar isär men sätter inte ihop. Det är nu inte en riktig kritik enligt min uppfattning. Den som tolkar eller kritiserar är inte tvungen att komma upp med en annan tolkning eller lösning.

Den andra punkten är *problematisering av andra ståndpunkter* (hermeneutik, kritisk teori t ex). Den omfattande nyansering och diskussion om i hur hög grad empirin är teoristyrd som länge pågått, låtsas inte postmodernisten om. Att man inte går naken ner i arkiven, som man säger inom historieforskningen, är en självklarhet.

Den tredje och mest särpräglade punkten i den starka versionen av postmodernismen är den överdrivna *text och språkreduktionismen*. Det överdrivna betonandet av textens, språkets betydelse medför att allt utanför blir obetydligt. Om vi talar om textanalyser i teologi, filosofi, kunskapsteori, litteraturteori etc. kanske det inte gör så mycket. Men i den historiska forskningen och samhällsvetenskaperna, för att inte tala om natur- och teknikvetenskap, är det annorlunda. Författarna skriver att det ”vore absurt att anta att dessa texter *inte*

15 Postmodernism och poststrukturalism betyder i stort sett detsamma. Postmodernism brukar också användas i vidare bemärkelse som namn på en epok.

16 Postmodernismen/strukturalismen som idé föddes i ett efterkrigsfrankrike där Sartre och École Normale Supérieure regerade och socialismen/marxismen omfattades av många intellektuella. Den franska postmodernisterna är en produkt av denna miljö. En tanke som kastats fram är att postmodernismens angrepp på ”de stora berättelserna” kan ha att göra med marxismens ”vetenskapliga” anspråk och vara en reaktion på att man länge svalt dessa anspråk. (Stefan Steinberg, 1st July 2000, World Socialist Web Site www.wsws.org/articles/2000/jul2000/post_j01.stmhl).

alls skulle referera till en 'utomtextlig' social verklighet. Den postmodernistiska textuppfattningen påminner i själva verket slående om en motor på ständig tomgång. En motor som aldrig griper tag i underlaget – och dessutom befinner sig i en permanent förarlös bil" (Alvesson & Sköldberg, s. 260).

I en svagare version av postmodernismen (om man nu skall kalla det postmodernism) handlar det om att språk och kultur spelar större roll i utformningen av samhället än man vanligen är medveten om. Det är en fråga om att vara på sin vakt mot förutfattade meningar, att vara medveten om svårigheten att vara objektiv men ändå sträva efter det såsom Alvesson/Sköldberg påpekar. Det är segraren som skriver historien. Detta synsätt är å andra sidan knappast någon nyhet som postmodernismen infört.

Genusforskningen och postmodernismen

Det postmodernistiska tänkandet slog emellertid an just inom genusforskningen. På sätt och vis var det inte förvånande. Det fanns eller finns en känsla av en omvälvande förändring när man börjar ifrågasätta konventionell forskning med ett kvinnoperspektiv. Samtidigt tar det udden av kritiken att genusperspektivet skulle sakna objektivitet *mer* än annan forskning. Det är inte mer objektivt att sakna genusperspektiv där det är relevant än att utgå från det.

Men om man verkligen omfattar de postmodernistiska tankarna, dvs. anser att det inte finns någon "utomtextlig" social verklighet, att allt en social konstruktion, har man som feminist försatt sig i en omöjlig situation. Tydligen föresvävar det inte de postmoderna genusteoretikerna att de utesluter alla möjligheter att säga nå-

got om samhället överhuvudtaget. Den kvinnliga "berättelse" som den feministiska forskningen lyfter fram var/är värdelös i postmodern tappning. Jag har mött genusforskare som visat sig mycket förvånade när man påpekar att en postmodern utgångspunkt också drabbar feministiska forskningsresultat. Det finns genusforskare som beklagar att postmodernismens tid sammanföll (sammanfaller?) med framväxten av genusforskning. Jag är benägen att hålla med dem. Det har komplicerat och krånglat till genusbegreppet i onödan och givit tillfälle till mängder med teoretiserande, som aldrig griper tag i verkligheten.

Queerteorin – antifeminism

Postmodernismen har emellertid haft större betydelse inom genusforskningen än inom andra forskningsområden beroende på queerteorin.¹⁷ Som jag framhållit tidigare var könsrollsteorin ett framsteg eftersom den antydde hur socialt konstruerad vår uppfattning om kvinnligt och manligt är. Kritiken av könets sociala konstruktion har varit/är en grundpelare inom genusforskningen. I queerteorin tar man ett steg längre. Det är inte bara könsrollen som är socialt konstruerad, själva sexuella praktiken är det, dvs. också vårt biologiska kön. Att det biologiskt finns två kön är en social konstruktion genom den kulturellt konstruerade "performance" (uppträdande, uppvisning?, något som iscensätts i vårt dagliga handlande) vi genomför. Här kan man förvisso tala om att det inte finns någon "utomtextlig eller annan social verklighet". Det finns ingen inre inneboende könsidentitet. Också vårt biologiska kön är konstruerat. Att ha en

17 Det betyder ungefär "knäpp" och användes som ett stridsrop. Se nedan.

penis eller slida och livmoder betyder lika litet för vår identitet som att vara blåögd eller brunögd. Eller snarare, könet är vad vi gör det till. Judith Butler är filosofen bakom denna teori.¹⁸

Postmodernismen sammanfaller i tiden med framväxten av både genusforskningen och de homosexuella männens och de lesbiska kvinnornas kamp för lika värde och respekt, vilket bidragit till queerteorins närvaro i genusteorierna. I det sammanhanget kan det postmodernistiska tänkandet vara rimligt. Om vi absolut inte grupperar människor efter sexuella preferenser försvinner inte bara olika värderingar av grupperna – själva grupperna försvinner. Det kanske är ovant att tänka sig men mycket svårare är det att upplösa den kvinnliga och manliga identiteten (oavsett sexuell preferens). Uppdelningen i män och kvinnor, i kvinnligt och manligt kön, hör ihop med graviditet, moderskap, faderskap. Ovan nämnde jag Joan Scotts och Yvonne Hirdmans beskrivning av genus som ett maktförhållande och ett särskiljande av könen. I queerteorin har man valt metoden att avskaffa särskiljandet och därigenom trola bort maktförhållandet. Som idé är queerteorin antifeministisk. Det är det ultimata sättet att slippa konfronteras med maktbegreppet. Om inte kategorierna kvinnor och män finns utan bara individer finns det inte heller någon könsmaktordning att kämpa mot. För övrigt är begreppet dubbelt ironiskt. Uttrycket ”queer” blev berömt då det användes av homosexuella män och transvestiter på en bar i New York på 1980-talet (the Stonewall incident). De hade blivit grundligt trötta på att ständigt utan skäl

trakasseras av polisen. De började slå tillbaka under stridsropet ”We are here, we are queer!” Striden pågick i fyra dagar. Det var just grupptillhörigheten som hjälpte dem och gav dem stolthet.

För kvinnorörelsen är queerteorin dödsstöten som politisk rörelse.

Genusforskningen och naturvetenskaperna

Kanske vår man från Timbro hade uppfattat något om queerteorin. Mindre troligt är att han uppfattat den kritik som förekommit på sina håll i olika tidskrifter mot anspråken på ett genusperspektiv inom den naturvetenskapliga grundforskningen.

För min egen del upplevde jag postmodernismen som ett problem på nära håll i samband med en arbetsgrupp inom råden, tillsatt av Carl Tham år 2000 bl.a. med syftet att integrera genusperspektivet i forskningen.¹⁹ Som ordförande valde han en feministteoretiker utifrån. I gruppen ingick representanter från alla råden, humaniora, medicin, naturvetenskap, rymdforskning, samhällsvetenskap, teknik. Problemet var förhållandet mellan teknik- och naturvetenskaplig grundforskning och ett postmodernt genusperspektiv.

Genusperspektivet kan förändra verklighetsuppfattningen. Det är inte förvånande om anspråkshorisonten ibland blev väl vid. Men man måste hejda sig inför de ”hårda”, experimentella vetenskaperna. Det är skillnad mellan att via experiment söka bestämma hur partiklar och molekyler förhåller sig till varandra, arbeta med

18 Butler 1990, *Gender Trouble*. För en sammanfattande beskrivning se t ex Romare 2005, *Familjen i det moderna. Sociologiska sanningar och feministisk kritik* s 93-95.

19 Uppdraget var tvåfaldigt, dels genusaspekten, dels främjande av tvär- eller mångvetenskaplighet. Den senare uppgiften behandlar jag inte här.

optiska strålar, räkna vad svarta hål är, forska i biokemi eller neurobiologi och studera hur mänskliga beteenden och samhällen förhåller sig till varandra.

Det finns naturligtvis gråzoner. Ett stort område är samhällsmedicin som överlappar de medicinska och samhällsvetenskapliga forskningsområdena. En annan uppenbar gråzon är biologin och sociobiologin, eller de s k *life sciences*. Men i stort sett är det uppenbart att genusperspektivet inte är *inomvetenskapligt* relevant i den ”hårda” matematiska, naturvetenskapliga och tekniska grundforskningen.

En stor del av den forskning som forskningsråden gav och ger pengar till handlar om denna sorts inomvetenskapliga forskning, t ex *Bildsensorer av amorft kisel vid röntgenavbildning* eller *Våglängdsselektiva skivet för effektiv energiomvandling*. Man skulle därför kunna förvänta sig att ordföranden i kommittén började sitt arbete med att bena upp detta förhållande, diskutera hur man skulle göra och gå med på att det är svårt att lägga ett inomvetenskapligt genusperspektiv på t ex rymdforskningen.²⁰ Det skulle också ha givit tillfälle att lägga ut texten om genusperspektivet i humaniora och samhällsvetenskap, vilket de flesta närvarande också såg med misstänksamhet. Men allt detta förblev oklart och ogjort. Ordföranden anlätade en grupp nordiska kolleger som bidrog med postmodern teori i gruppens rapport *Genusforskningens relevans*. I de postmoderna delarna av gruppens rapport kunde man inhämta att genusperspektivet skulle med-

föra en ”annan” vetenskap (science), men vad denna annanhet skulle bestå i framkom inte. Man refererade helt enkelt till några feministteoretiker, Donna Haraway, Sandra Harding, Sharon Traweek och Evelyne Fox Keller, utan att egentlig säga något om vad de skulle stå för. Donna Haraway, får dock komma till tals. I *Genusforskningens relevans* heter det:

I Haraways bruk av begreppet teknovetenskap tillåts vi artikulera vår orenhet och den komplexitet vi omger oss med samt närma oss gränser för vad som är tillåtet och gränsen för det vansinniga. Haraway poängterar också att i teknovetenskap råder det oordning, den skapar förvåningar samt inbegriper förhoppningar och öppnar utrymme för att 'stay epistemologically, emotionally and politically alive'. (Genusforskningens relevans. Rapport från forskningsrådets expertgrupp för genusforskningens integrering, Stockholm 2000. s 53 citerat i Haraway, 1997, Modest Witness@) Second_Millennium. Female-Man C_Meets_Onco Mouse, s 280.)

Sandra Harding kritiserades av sina motståndare i det s k ”vetenskapskriget”, ”the science war”, på 90-talet för att ha hävdat att “physics, chemistry, mathematics and logic bear the fingerprints of their cultural creators no less than do anthropology and history” (Steven Weinberg NYR vol XLII nr 18, August 8 1996, not 18).

Vidare gav man i rapporten ett obestämt intryck av att det pågick forskning med genusperspektiv inom natur- och teknikvetenskap, inspirerad av en postmodernistisk teori. Så var inte fallet. Det som fanns var just de teoretiska alster som producerades i en krets av teorimedvetna postmodernister. Man nämnde i detta sammanhang särskilt forskningsmetoder (eller metodologier) inspirerade av femi-

20 Det gäller själva forskningen. Man skulle kunna göra det till en jämställdhetsfråga genom att kräva fler kvinnliga astronauter eller till en könspolitisk fråga genom att hävda att pengarna borde gå till något behjärtansvärt projekt på jorden. Men då handlar det inte om den inomvetenskapliga forskningen.

nism eller genusperspektiv. Sådana fanns inte heller, i varje fall inte i "science".

Motsättningarna kring detta samverkansinitiativ med syfte att öka förståelsen för bl.a. genusperspektivet nådde aldrig offentligheten. De stannade inom en ganska begränsad krets av forskare och tjänstemän på forskningsråden. Många i samverkansgruppen uppfattade sammanträdena som slöseri med tid. Initiativet gjorde skada eftersom många av de involverade kvinnliga tjänstemännen och forskarna inom de naturvetenskapliga och tekniska områdena kände sig illa till mods. De ville gärna veta vad genusforskningen handlade om och de ville gärna arbeta för fler kvinnor inom naturvetenskap och teknik. Genusperspektivets aktier inom rådsforskningen steg sannerligen inte genom expertgruppens verksamhet och rapport.

Jämställdhet inom natur- och teknikvetenskaplig forskning

Det finns färre kvinnor än män inom forskning i naturvetenskap och teknik. Det gör det naturligt att fråga efter sätt att öka andelen kvinnor. Men det betyder inte att man skall blanda samman den inomvetenskapliga forskningen och jämställdhet. Vid ett tillfälle deltog jag i en EU-konferens i april år 2000, *Women and Science*, som handlade om att öka andelen kvinnor inom "science". Statistik och diskussioner om olika orsaker till kvinnornas frånvaro var framträdande ämnen på konferensen. Men det fanns också ett seminarium som utgav sig för att specifikt handla om genusperspektivet inom "science". Talarna i detta seminarium fortsatte ändå att tala om just frånvaron av kvinnor inom "science". Det hindrade inte den feministiska teoretikern (Rosi Braidotti), som sammanfattade i slutet av konferensen att

konstatera att vad man kommit fram till på seminariet var att dikotomin mellan humaniora/samhällsvetenskap och teknik/naturvetenskap var upplöst, något man inte sagt ett ord om.

Visst finns genus i naturvetenskapen, men som ett problem med jämställdhet. Sharon Traweek är socialantropolog och en av de teoretiker som återropas i den ovan nämnda rapporten om genusperspektiv i forskningsråden. Som socialantropolog visar Traweek på den starkt manliga forskarkulturen i fysik. Men hon påstår inte att deras forskningsresultat beror på deras kön. Däremot ser hon ojämställdheten. Hon beskriver ett möte om jämställdhet vid MIT (Massachusetts Institute of Technology):

Eventually one stood up and said that the issues we wanted to investigate simply did not exist in the scientific community, that by the objective nature of the enterprise, issues of gender, which were issues of bias, simply did not exist. She also said that for us to persist in believing that they did exist was misguided at best and probably a reflection of either our personal psychologies or a condition of the humanities and social science, in which there were no inherent protection against bias. Several of her friends nodded.²¹

Hon fick svar från en annan forskare:

She said that the junior faculty did not yet see gender as an issue in their work because they had not yet gotten to the career stage at which they would be defining fully independent research projects requiring their own command of significant resources. At that moment, she said, these women would realize that gender was an issue in science; and as they did not yet, she assumed that

21 Traweek 1992, *Border Crossing: "Narrative Strategies in Science studies"* i *Science as a Practice* (red Andrew Pickering) s 433.

they were not now conceiving of fully independent research projects requiring their own command of significant resources. Several senior faculty nodded.²²

År 1999 publicerades en jämställdhetsrapport inom MIT, juvelen bland amerikanska universitet. Den handlade om ett mönster av könsdiskriminering – subtil – men substantiell och demoraliserande på områden som anställning, belöningar, avancemang, deltagande i viktiga kommittéer, fördelning av resurser såsom laboratorietid och forskningspengar. Man skall då komma ihåg att kvinnor på denna nivå är starkt engagerade i sitt arbete annars skulle de inte vara på MIT. Över nätet sändes rektorns, Charles M Vests, uttalande i anledning av rapporten. Han hade, menade han, trots att samtida könsdiskriminering dels fanns i verkligheten, dels i betraktarens öga. Så var det också. Det var bara det att han nu fått klart för sig att den verkliga delen var mycket större än han trott.

Men spelar könet ingen roll alls i natur- och teknikvetenskaplig forskning?

Det är viktigt med fler kvinnor inom naturvetenskap och teknik. Samhället styrs av ett teknologiskt imperativ som väver samman samhälle och vetenskap. Det ger en känsla av oförutsebarhet och ostyrbarhet. Är fosterdiagnostik enbart en välsignelse? Vad medför möjligheten att frysa ner mänskliga ägg? Kan bättre miljöteknik uppväga nackdelarna med vår livsstil så att vi slipper ändra den? Riskforskning visar att de som upplever minst rädsla för den vetenskapliga utvecklingen är, ja, ni gissade det – välutbildade vita män, alltså de

som känner sig ha mest kontroll över utvecklingen. Kvinnor som grupp har större skäl till oro genom att det är våra kroppar som utsätts för förändringar genom reproduktionen. Fler kvinnliga jurister gör skillnad i domstolsväsendet, fler kvinnliga forskare i medicin gör skillnad i den medicinska forskningen. Fler kvinnor i teknik och naturvetenskap skulle göra subtil skillnad – inte i inomvetenskaplighet eller i kraven på kvalitet i forskningen – men i bredd och intressen.

Evelyne Fox Keller räknas till de feministiska vetenskapsteoretikerna. Hon har hon skrivit en intressant biografi över nobelpristagaren Barbara McClintock där hon beskriver utvecklingen inom den genetiska forskningen med dess olika paradig under 1900-talet. När man knäckte koden för DNA på 50-talet uppfattade man det som en sorts ”master molecule”, som gav order till RNA och vidare till proteinet. Det blev den centrala dogmen för många år. Så småningom blev det allt klarare att något inte stämde. Man har liknat denna tid i genetiken vid uppbrottet från den newtonska fysiken kring förra sekelskiftet. När molekylärbilogerna arbetade sig in i detaljerna upptäckte de ”jumping genes”, som var helt oförklarliga. Men Barbara McClintock kunde beskriva dem redan på 60-talet genom sina studier av majscolvar som är en mera komplex organism än bakterier. Hon visade att den genetiska strukturen är mycket mer dynamisk och rörlig och att genetisk information vandrar fram och tillbaka som är svårt att förklara på ett annat sätt än med att instruktionen till genen kommer från hela cellen, dvs. att miljön kunde påverka.²³ På 80-talet erkände man McClintocks insats genom nobelpriset.

22 A. a s. 433.

23 Fox Keller, Evelyne, 1983 kap 1.

Det är inte svårt att se att Keller är kritisk mot en alltför fragmenterad vetenskap. Hennes bok om McClintock heter också *A feeling for the Organism*. I den tar hon inte upp några genusaspekter på själva innehållet i forskningen, men i andra arbeten diskuterar hon skillnader mellan könen som kan leda till olika utgångspunkter och olika synsätt. Man kan inte göra statistik av en forskare, Barbara McClintock, men det är ett, av många fler än Keller, observerat förhållande att kvinnor som grupp ser mer holistiskt på omvärlden än män som grupp. Män har genomsnittligen (alltför?) lätt att avgränsa sig, kvinnor svårare. Det finns som sagt ingen statistik i denna fråga, men det tycks som man med en viss överblick kan se att kvinnor samlar sig mer på mångvetenskapliga områden än på de rena ämnesområdena.

Sammanfattning

Den röda tråden ovan har varit att förklara för den intresserade mannen på Timbro-seminariet vad genusforskning handlar om. I princip försvarar jag genusforskningsperspektivet mot det traditionella forskarsamhällets kritik för bristande objektivitet och för politisk styrning.

Genusperspektivet i politisk mening består av två diskurser. Den ena är spänningen mellan likhet och olikhet. Den andra är om och hur det existerar en könsmaktsordning. I själva verket vore det egendomligt om tusentals år av den manliga normens primat, könsmaktsordning, manligt tolkningsföreträde till samhälle och verklighet inte hade satt sina spår både hos kvinnor och män. Man kan göra processen kort med de akademiska kritiker som menar att könsmaktsordningen inte finns. Det finns en omfattande forskning med empiriska belägg för att det förhåller sig så. Det betyder emellertid inte

att könsmaktsordningen accepteras av alla, tvärtom. Som politiskt begrepp med stark sprängkraft har det knappt börjat verka. Det olyckliga är att tillämpa den starka versionen av postmodernism inte bara på det sociala könet utan också det sexuella och utplåna de två könen som kategorier. På det sättet upplöser man feminismen/kvinnorörelsen som samhällsrörelse, man avpolitiserar den.

Referenser

- Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj, 1994. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Bauhn, Per, 2004. *Axis*, September, nr 4 och 5
- Butler, Judith, 1999. *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*.
- Dahlerup, Drude & Freidenvall, Lenita, 2008. *Kvotering* SNS Förlag: Pocketbiblioteket.
- Dahlström, Edmund & Liljeström, Rita 1962. *Kvinnors liv och arbete*.
- Ekenstam, Claes, 1993. *Kroppens idehistoria: disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700-1950*. Gidlunds.
- Esping-Andersen, Gösta, 1990. *Three Worlds of Welfare Capitalism*.
- Fox Keller, Evelyne, 1983. *A Feeling for the Organism. The Life and Work of Barbara McClintock*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Genusforskningens relevans. Rapport från forskningsrådets expertgrupp för genusforskningens integrering*, Stockholm 2000.
- Hageman, Gro & Åmark, Klas, 2002. "Genuskontrakt och historiens logi", *Häftet för kritiska studier 2002/2*.
- Hirdman, Yvonne, 1988. "Genusystemet. Reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift 3/1988*.
- Hirdman, Yvonne, 1990. "Genusystemet", Kapitel 3, *SOU 1990:44*.
- Hirdman, Yvonne, 2002. "Om genuskontraktet", *Häftet för kritiska studier 2002*.
- Löneskillnadsutredningen SOU 1993:7 s 156, citat från Gunnar Qvist
- Nordin, Svante. *SiD 13/1, 1994, 4/12, 2000*.

- Romare, Christina, 2004. *Familjen i det moderna. Sociologiska samningar och feministisk kritik*. Malmö: Liber.
- Rothstein, Bo, 1999. "Kunskapsordningens grundbult", *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg. 102, nr 1.
- Scott, Joan, 1988. *Gender and Politics in History*. New York: Columbia University Press.
- Hydén, Göran et al, 2002. *Research in Political Science. An Evaluation*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Thompson, E. P, 1968. *The Making of the English Working Class*. London: Penguin Books.
- Traweek, Sharon, 1992. "Border Crossing: The narrative Strategies in Science Studies", i Pickering, Andrew (ed), *Science as a Practice and Culture*. Chicago: University of Chicago Press.

Statsvetenskapliga förbundet

FÖRBUNDSREDAKTÖR: MAGNUS ERLANDSSON

Förbundsredaktören har ordet

Förvaltningsforskare, men säkert även andra akademiker, praktiker och samhällsintrösserade medborgare, förvånas ofta över politikerns (och deras närmaste tjänstemäns) uppfinningsrikedom i fråga om att styra och utvärdera sin förvaltning. Grovt sett kan modellerna för förvaltningsstyrning föras till antingen detaljstyrning, med litet manöverutrymme för förvaltningen och svagt politiskt intresse för utvärdering, eller till målstyrning med större manöverutrymme för förvaltningen och starkt politiskt intresse för utvärdering. De flesta förvaltningspolitiska system kombinerar inslag från bägge dessa ideal. Och kombinationsvalen är konsekvensrika – inte bara för förvaltningsforskare.

Kvalitet på högskolorna

Regeringen uppmanade för ett par år sedan Högskoleverket att ta fram ett system för kvalitetsutvärdering av landets högskoleutbildningar. Det är nu sjösatt och från och med årsskiftet ska Högskoleverket bedöma samtliga svenska högskoleutbildningars *resultat*. Resultat i högre utbildning är inte alldeles enkelt att mäta, ett problem som Högskoleverket löst genom

att definiera *resultat* som ”i vilken utsträckning studenternas faktiska studieresultat motsvarar de förväntade studieresultaten”¹. De *förväntade studieresultaten* finns enligt Högskoleverket uttryckta i den så kallade examensbeskrivningen som gäller för den aktuella utbildningen, listade i bilaga 2 i Högskoleförordningen (1993:100). Målen är där uppdelade i en för lärare och elever nu välkänd triptyk: kunskap och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. Så här lyder förordningstexten:

”För kandidatexamen skall studenten

- visa kunskap och förståelse inom huvudområdet för utbildningen, inbegripet kunskap om områdets vetenskapliga grund, kunskap om tillämpliga metoder inom området, fördjupning inom någon del av området samt orientering om aktuella forskningsfrågor
- visa förmåga att söka, samla, värdera och kritiskt tolka relevant information i en problemställning samt att kritiskt diskutera företeelser, frågeställningar och situationer, att självständigt identifiera, formulera och lösa problem samt att genomföra uppgifter inom givna tidsramar, att muntligt och skriftligt redogöra för och diskutera information,

1. <http://www.hsv.se/kvalitet/utvardering/4.7b18d0f311f4a3995d57ffe3709.html>, per den 16 juni 2011.

Har du synpunkter på förbundssidan eller vill lämna bidrag är du välkommen att kontakta förbundsredaktören via e-post Magnus.Erlandsson@score.su.se eller telefon: 0708-954500.

problem och lösningar i dialog med olika grupper, och visa sådan färdighet som fordras för att självständigt arbeta inom det område som utbildningen avser

- visa förmåga att inom huvudområdet för utbildningen göra bedömningar med hänsyn till relevanta vetenskapliga, samhällliga och etiska aspekter, visa insikt om kunskapens roll i samhället och om människors ansvar för hur den används, och visa förmåga att identifiera sitt behov av ytterligare kunskap och att utveckla sin kompetens.”¹

Uppsatsläsning en masse

De *faktiska studieresultaten* hoppas Högskoleverket kunna fånga genom att granska studenternas självständiga arbeten, utvalda genom slumpvisa stickprov, 5-24 arbeten per utbildning. Den här räkneövningen är lite skakig, men låt säga att varje utbildningsområde (ca 150 stycken) finns representerat på fem olika institutioner och att från varje institution ska tio självständiga arbeten granskas – då skulle det betyda att hela 7500 uppsatser ska läsas och bedömas under de följande tre åren (alla utbildningar ska vara bedömda till utgången av 2013). Ta den siffran med en nypa salt – klart är ändå att ett administrativt monster krävs för att hantera denna totalutvärdering: med, som det heter på Högskoleverkets hemsida, webbmöten, samrådsmöten, upptaktsmöten, bedömarrekrytering, bedömarutbildning, pilottestning och metodutveckling. Dessutom är de självständiga arbetena inte de enda bedömningsgrunderna, till dessa läggs även enkäter till tidigare studenter, institutionernas självvärderingar – och platsbe-

sök (750 stycken med kaffe och kaka, om min räkneövning håller streck)!

Resultatet av resultatet

De institutioner och utbildningar som i slutändan får betyget ”mycket hög kvalitet” kan bli föremål för en belöning, en ”kvalitetspeng”, medan de som visat ”bristande kvalitet” kan få antingen indraget examenstillstånd eller minskade resurser – enligt principen att de som är bäst ska få möjlighet att dra ifrån och de som är sämst aldrig ska få resurser nog att komma ifatt. Det här strider kanske mot någras fördelningspolitiska uppfattning om rättvisa och likvärdighet, men med motsatt princip, att medel skulle omfördelas från hög- till lågpresterande, finns risken (menar konstruktörerna, åtminstone implicit) att de bästa istället skulle anstränga sig för att försämra sina resultat.

Uppsatsläsning en masse

Alla målen i förordningen ovan kanske inte förväntas vara uppfyllda i en och samma uppsats, men så snart en granskare blir selektiv måste ju alla andra granskare också bli det, för jämförbarhetens skull. Och åtminstone min uppfattning av kandidatuppsatser är att de är lite som fingeravtryck, ingen är den andra lik. Jag har också sett uppsatser som uppfyller nära alla kriterier i förordningen, men som av andra skäl fått ett lågt betyg – och tvärtom. Utvärderingen har säkert fått många institutioner att tänka till kring kvalitet på utbildning och uppsatser. Men risken är att man nu stirrar sig blind på (den ju egentligen strömlinjeformande) förordningen och uppmanar studenterna att hellre skriva texter där punkterna är avprickade än att visa sin skapande begäv-

1. Högskoleförordning (1993:100), bilaga 2

ning – större, alltså, att tänka rätt i boxen än fritt utanför den.

Fri och ofri skolmarknad i England

Även om Högskoleverket (till exempel i sitt yttrande över senaste långtidsutredningen¹) ibland säger att det samhällsekonomiska nyttoperspektivet behöver kompletteras med andra värden när utbildningssystem utvärderas, är vi nog många på universitet och högskola som har känslan av att just det *samhällsekonomiska nyttoperspektivet* får ett allt större genomslag i politik för och i utvärdering av utbildning. Den känslan är nog än starkare i England, där koalitionsregeringen till högljudda protester drivit igenom höjda universitetsavgifter (en termin på Cambridge kostar nu över 200 000 kr) och kraftigt sänkta basanslag för samhällsvetenskap och humaniora. De engelska politikernas säregna mix av detalj- och målstyrning i utbildningspolitiken illustreras av att man där försöker skapa ett slags fri marknad för högre utbildning, samtidigt som man inte drar sig för att ingripa i denna marknad – det kommer till exempel inte vara tillåtet för alla universitet att höja sina avgifter, och den engelska regeringen har luftat planer på att inrätta en ny, mäktig organisation med befogenheter att finansiera och konstruera särskilda utbildningar, stänga institutioner som inte lever upp till målen (om till exempel hur många avhopp som ska tillåtas på en utbildning) och hantera studenters klagomål.²

1. <http://www.hsv.se/download/18.27d86368130216405a680002741/13-1948-11-yttrande-langtidsutr.pdf>, per den 16 juni 2011.
2. Pears, I (2011), *After Bronne*, i London Review of Books, Vol 33, No 6, 17 mars 2011, (<http://www.lrb.co.uk/v33/n06/contents>).

Forskningens nytta

Det heter nu också att vid fördelning av engelska forskningsmedel ska forskningens konsekvenser och nytta för samhället spela roll (man är så precis att man säger att en femtedel av varje individuell anslagsgranskning ska vikas åt det sökta arbetets ”impact”). Kritiker tror detta framgent kommer leda till att bara nyttan för näringslivet och de just då sittande politikerna kommer att vägas in – och då ligger samhällsvetenskaperna och humaniora risigt till. För den engelska statvetarartikelns samhällsnytta är säkert lika svårsmätt som resultatet på den svenska kandidatuppsatsen.

That the importance of the humanities cannot be registered on a spreadsheet shows the limitations of spreadsheets, not of the disciplines being measured.³

MAGNUS ERLANDSSON

Konferenser

Statsvetenskapliga förbundets årsmöte i Umeå

”När statsvetenskapliga förbundet bildades 1970 var tanken bland annat att främja samarbete mellan statsvetare från olika institutioner i landet, att verka för en kritisk analys av statsvetenskapens mål och medel och av ämnets roll och uppgifter i samhället samt att informera om den statsvetenskapliga forskningen.” Med den uppmaningen bjuder statsvetenskapliga insti-

3. Pears, I (2011), *After Bronne*, i London Review of Books, Vol 33, No 6, 17 mars 2011, (<http://www.lrb.co.uk/v33/n06/contents>).

tutionen vid Umeå universitet in till förbundets årsmöte, 27–28 oktober. Anmälan görs senast den 15 september till någon av de nio arbetsgrupperna som utförligt presenteras här (ordförande inom parantes).

Svensk politik och förvaltning

Till arbetsgruppen Svensk politik och förvaltning inbjuder vi alla med intresse för området i en vid mening. Vi ser gärna både uppsatser som behandlar det politiska skeendet på olika nivåer eller uppsatser som fokuserar på olika policyområden och då gärna sådana som behandlar kopplingen mellan den politiska beslutsnivån och förvaltningen. Vi välkomnar även uppsatser som analyserar olika skeenden inom svensk politik och ser framåt och diskuterar möjliga effekter av olika organisatoriska förändringar, t.ex. regionaliseringen. Vilka är övriga trender vi ser och hur genomförs de? Hur integreras politik och förvaltning på olika nivåer och hur fungerar olika styrmedel i praktiken? Arbetsgruppen ser gärna uppsatser som behandlar förvaltningsområden som t.ex. utbildnings-, hälso- eller socialpolitik. (Olof Johansson, UMU och Katarina Roos, UMU)

Jämförande politik

Arbetsgruppen för jämförande politik välkomnar alla papper med inriktning mot jämförelser av politiska system eller aspekter på sådana. Det kan t.ex. gälla nationsbyggnad, politiska institutioner på en eller flera nivåer, beslutsprocesser, politikens resultat och effekter eller politiska attityder. Det kan avse papper om medborgarnas deltagande eller om politik utifrån genus, klass och etnicitet i ett jämförande perspektiv. Papper kan bidra till analyser

av klassiska problem inom området, men vi ser gärna också papper som formulerar och möjligen också besvarar nya frågor. Både kvantitativa och kvalitativa empiriska analyser är välkomna men även papper som utvecklar teorier och begrepp kan presenteras. Studier som analyserar enskilda fall bör placera in sådana i ett jämförande sammanhang. Papper som prövar aspekter av komparativ metod kan också läggas fram. Vi välkomnar papper från såväl doktorander som vill testa idéer och upplägg genererade inom avhandlingsarbetet som bidrag från seniora forskare. (Anders Lidström, UMU och Niklas Eklund, UMU)

Europapolitik

I denna arbetsgrupp välkomnar vi framförallt arbetspapper, gärna max 30 sidor i längd, som fokuserar någon aspekt av flernivåproblematik i Europa. Det kan röra sig om ”Multi-level Government” och/eller ”Multi-level Governance”. Det kan handla om EU, men behöver inte göra det, även i regional och kommunal politik finns det teoretiska, analytiska och empiriska problem som med lätthet faller under samma rubrik och som kan studeras ur ett komparativt europeiskt perspektiv. Det kan vidare handla om politiken input sida (t ex partier och politikskapande) eller dess output-sida (genomförande av fattande beslut). Inte minst ser vi fram emot uppsatser som gör en koppling mellan in- och output analyser av politik. Avslutningsvis välkomnar vi även uppsatser som frågar om ”kejsaren har nya kläder” och ifrågasätter huruvida detta med flernivåstyrelse är något nytt, om begreppet har något teoretiskt innehåll eller egentligen är empiriskt användbart? Kanske finns det också någon som vill föreslå svenska begrepp i stället för de ofta använda (se

ovan) anglosaxiska ord som är centrala i denna diskurs. (Torbjörn Bergman, UMU/SH och Magnus Blomgren, UMU)

Internationell politik med freds- och konfliktstudier

Statsvetenskapliga institutionen i Umeå är sedan en tid tillbaka en tvåämnesinstitution med statskunskap och freds- och konfliktstudier. Arrangemanget, som även förekommer vid andra institutioner i landet, öppnar för en vidare syn på ämnet internationell politik, som möjligen står i bättre samklang med aktuella globala och regionala utvecklingstendenser. Därför välkomnar sektionen för internationell politik såväl uppsatser inom klassiska områden som utrikes- och säkerhetspolitik, folkrätt, internationell organisering och integration, som uppsatser med en inriktning på konfliktlösning, fredsstrategier, återuppbyggnad och krishantering. Studier som behandlar enstaka nationella eller lokala förhållanden är också av intresse men bör relateras till ett vidare internationellt/globalt sammanhang. Uppsatser kan även behandla övergripande teoretiska och metodiska problem och aktuella utvecklingstendenser inom fältet internationell politik och freds- och konfliktstudier. Vi välkomnar uppsatser från såväl doktorander som vill lägga fram delar av avhandlingsarbetet som bidrag från seniora forskare. (Jan Engberg, UMU och Malin Eklund Wimelius, UMU)

Politisk teori

Etablerade forskare likväl som doktorander är välkomna att presentera bidrag i arbetsgruppen politisk teori, ett mångfacetterat område rikt på reflektioner samt

möjligheter att bege sig på kors över upp-trampade stigar. Dessa finns och brukar ge prioritet åt endera texten (ofta fokus på begrepp som demokrati, rättigheter, hållbarhet, frihet, dygder, staten, globalisering) eller kontext (politisk idéhistoria, samtidsideologier, kunskapspolitik, multikulturalism, kön). Ovanliga är dock inte heller mer komplexa samband, såsom tolkning av hur någon etablerad tänkares verk hänger samman med såväl dennes samtida problem, som med förhållanden i vår egen tid. (Rolf Hugoson, UMU och Gino Sahovic, UMU)

Genus och politik

Genus och politik täcker ett brett fält inom statsvetenskap från det lokala till det globala; från demokrati, medborgarskap, organisering, politisk representation och inflytande till jämförande politik, EU, internationella relationer och globalisering. Det handlar om makt och maktrelationer som genomsyrar det privata och det offentliga; om våld mot kvinnor, kroppslig integritet, om sexualitet, om etnicitet/ras osv. Till denna workshop välkomnar vi såväl teoretiska som empiriska bidrag inom genus och politik. Vi ser gärna studier som använder sig av olika metodologiska angreppssätt och studier som problematiserar och prövar etablerade teorier och begrepp. Vi ser även gärna uppsatser som tar sig an de nya frågorna som följer av postkoloniala och intersektionella ansatser. Vi välkomnar såväl regelrätta uppsatser och artikelutkast som kortare skisser på projekt och forskningsidéer från både doktorander och disputerade forskare. (Chris Hudson, UMU och Jessika Wide UMU/UU)

Politik och förvaltning för miljö och hållbar utveckling

Kollektiva utmaningar kring klimatförändringar, mark- och vattenresurser liksom den framtida energipolitiken gör att miljöfrågorna kommit för att stanna på den politiska agendan. Från global till lokal nivå ska ”hållbar utveckling” genomgå olika sektorer politik och förvaltning om man läser FN-deklarationer och EU:s direktiv. I denna arbetsgrupp inbjuder vi till en kritisk analys av politik för miljö och hållbar utveckling som kan spänna från grön politisk teori till internationella relationer och svensk politik och förvaltning. Vart är miljöpolitiken på väg? Hur genomförs den? Integreras miljöfrågor i politik och förvaltning på olika nivåer och hur fungerar olika styrmedel i praktiken? Vad blir resultatet i ljuset av partipolitisk konkurrens, samhällsliga maktrelationer och intressekonflikter? (Katarina Eckerberg, UMU och Camilla Sandström, UMU)

Konkurrens och marknadsanpassning i offentlig förvaltning

Marknaden har i tilltagande grad kommit att stå som förebild för utformning och förmedling av välfärdstjänster i den offentliga sektorn. Aktörer från det privata och offentliga samsas i utförandet av offentlig politik inom många områden. På skolans område har exempelvis andelen fristående skolor ökat dramatiskt sedan 1991. I och med Lagen om valfrihet (LOV) från 2008 sker en stark framväxt av marknader för äldreomsorg och primärvård. Sammantaget väcker denna utveckling en rad frågor, som exempelvis: Vad innebär marknadsanpassningen för de folkvaldas, medborgarnas, brukarnas och de professionellas möjligheter att påverka politikens verkställighet? Kan för

demokratin centrala värden – likabehandling, öppenhet, professionell integritet – vidmakthållas? Vem/vilka gynnas respektive missgynnas när förvaltningarna skiftar från de offentliga monopolens storskalighet och oåtkomlighet till de multinationella koncernernas oligopol? Arbetsgruppen har som syfte att undersöka och diskutera statsvetenskapliga forskningsbehov och forskningsmöjligheter med anledning av marknadsanpassningen av välfärdstatens kärnområden. Vi välkomnar bidrag av olika karaktär: såväl regelrätta papers som korta och spontana tankepaper. (Linda Rönnberg, UMU och Urban Strandberg, GU)

Komparativa metoder och kausala samband

Causal demonstration is conducted to some extent by a process of comparison. A causal argument is falsified or verified to the extent that one causal story is demonstrated to be superior to others that might be constructed around the same event(s) (Gerring 2005:181).

En betydande del av modern statsvetenskap vilar på jämförande logik, med vilken förklaringar till utfall söks genom jämförelser inom eller mellan fall. Jämförande metoder inbegriper idag såväl studier av få fall som större kvantitativa undersökningar. De har vanligen en mer eller mindre uttalad ambition att ifrågasätta eller presentera kausala samband mellan specifika villkor eller variabler och en beroende variabel, utfallet. Att påvisa eller hypotetisera om ett kausalt samband ställer höga krav på den jämförande logiken. Ett av de mest framträdande – och kanske mest krävande – kraven berör val av fall, vilket visas genom den omfattande litteraturen om olika typer av fall. Valet av fall och för-

ståelsen av i vilket sammanhang fallet/fallen ses påverkar forskningsdesignen på flera praktiska plan, men har också betydelse för vilket bidrag som kan göras till redan existerande forskning.

Under de senaste decennierna har jämförande metoder inom samhällsvetenskaperna utvecklats betydligt, inte minst i riktning mot att överbrygga skillnader i synen på kausalitet mellan fåfallsstudier och studier med många fall, vanligen förstått i termer av determinism och probabilism. En viktig implikation av den här utvecklingen är en breddad möjlighet till att ifrå-

gasätta tidigare forskning – både i ljuset av nya fall och med hjälp av nya metoder och teorier om kausalitet. Den här workshopen närmar sig jämförande studier som har en ambition att förklara utfall i termer av orsak och verkan. Vi välkomnar bidrag som berör jämförande metod i bred bemärkelse: utkast till metoddiskussioner, empiriska studier av få eller många fall samt mer teoretiska diskussioner av orsakssamband. (Emelie Lilliefelt, SH och Nicholas Aylott, SH)

■ Litteraturgranskningar

Björnsson, Anders. Skuggor av ett förflutet. Bondeförbundet och trettioalet. En idéhistorisk essä. Lund: Sekel Bokförlag, 2009.

MARTIN LINDSTRÖM¹

Historikern Anders Björnssons bok "Skuggor av ett förflutet. Bondeförbundet och trettioalet" (2009) har givits ut på uppdrag av Centerpartiet och behandlar en både central och politiskt känslig period i Bondeförbundets/Centerpartiets historia. Perioden är central därför att 1930-talet är den period då partiet för första gången kom i regeringsställning (Bramstorpss semesterregering sommaren 1936, koalitionsregeringen med Socialdemokraterna 1936-1940 och samlingsregeringen 1940-1945). Partiet kom under 1930-talet att förvandlas från ett parti med flera företrädare i riksdagens båda kamrar som inte ens ville definiera sig som parti, än mindre sträva efter den direkta regeringsmakten, till en integrerad och i högsta grad samarbetsduglig del av det svenska partiväsendet. Perioden är också politiskt känslig inte minst därför att journalister, historiker och statsvetare fortfarande idag refererar till Bondeförbundets partiprogram/grundprogram från 1933 vars fjärde punkt anger att "Som en nationell uppgift framstår den svenska folkstammens bevarande mot inblandning av mindervärdiga

utländska raselement samt motverkande av invandring till Sverige av icke önskvärda främlingar".

Ett antal olika teman redovisas och diskuteras i boken. Dessa teman innefattar bland annat den snabba avfolkningen av den svenska landsbygden under 1900-talets första hälft, minskningen av bondebefolkningen i absoluta och relativa tal under samma period, jordbrukets försvagade och ofta av statsmakterna kraftigt reglerade ställning i ekonomin, den delvis nationalromantiska synen på bondebefolkningen som det svenska folkets kärna och ursprung, samt partiets syn på sambandet mellan vetenskap och politik inom området som livsmedel, genetik, medicin och folkhälsa. En sakfråga som till skillnad från de andra sakfrågorna utgör en röd tråd i betydande delar av boken är den om partiprogrammets fjärde punkt om "...folkstammens bevarande mot mindervärdiga utländska raselement...". I de olika kapitlen broderar författaren ut olika aspekter av en tidsanda som möjliggjorde en sådan formulering i Bondeförbundets program. Samtliga andra riksdagspartier, inklusive de liberala och de frisinna som 1934 gick samman och bildade Folkpartiet, var under denna tid förespråkare av en restriktiv invandringspolitik. Vetenskapen stod dessutom högt i kurs och räs-forskning var ett av flera aktuella ämnen i tiden. Temat kring den fjärde program-punkten kryddas dessutom med diverse historiker och anekdoter om specifika personligheter inom såväl som utanför partiet. En sådan personlighet var Ferdinand Nilsson, en av programpunktens förespråkare och författare inom Bondeför-

¹ Martin Lindström är professor i Socialmedicin vid Institutionen för kliniska vetenskaper i Malmö, Lunds universitet.
E-post: martin.lindstrom@med.lu.se

bundet. Genom detta yviga broderande förefaller författaren försöka ge en bakgrundsbild som förklarar att Bondeförbundet kunde ha en sådan programpunkt givet den allmänna samhälleliga, vetenskapliga, litterära och politiska omgivningen.

Ett annat tema i boken är motsättning- en mellan å ena sidan i vissa avseenden extremt konservativa och å andra sidan mera mittenorienterade och liberala krafter inom partiet under 1920-, 1930- och 1940-talen. Partiet försvarade under sina tidiga decennier bland annat på ett tydligt sätt traditionella kristna värden. Motsättningen mellan konservativa och liberala var inbyggd redan från början eftersom Bondeförbundet som intresseparti för bondebefolkningen och landsbygden rekryterade jordbrukarväljare både från de liberala/de frisinnade och från Högern. Bondeförbundet anklagade ofta både de liberala/de frisinnade och Högern för att representera politiska ideologier istället för specifika jordbrukarintressen. Från början grundades två bondepartier under 1910-talet, Bondeförbundet 1913 och Jordbrukarnas Riksförbund 1915. Det ursprungliga Bondeförbundets grundare var Carl Berglund, tidigare frisinnad riksdagsman och motståndare till det kungavänliga och försvarsvänliga Bondetåget 1914. Carl Berglund, och senare till exempel partiledaren från och med 1934 Axel Pehrsson i Bramstorp, kontrasteras i boken mot starkt högerorienterade företrädare och medlemmar som till exempel Elof Eriksson i Hyllie utanför Malmö, en varm anhängare av Bondetåget och motståndare till representativ demokrati och parlamentarism, som fram till sammanslagningen av de båda partierna 1921 var medlem i Jordbrukarnas Riksförbund.

Boken innehåller några sakfel. Redan på sidan 10 anger till exempel författaren att

folkomröstningen om rusdrycksförbud ägde rum 1923 när det korrekta året är 1922.

Diskussion

Författaren ger en lång bakgrund och beskrivning i betydande delar av boken till hur Bondeförbundets programpunkt om "... folkstammens bevarande mot mindervärdiga utländska raselement" var möjlig givet tidsandan. Beskrivningen är utförlig. Han lyckas däremot inte alls presentera någon förklaringsmodell eller några hypoteser till varför *just* Bondeförbundet och *inte* Högern, Folkpartiet och/eller Socialdemokraterna införde liknande programpunkter i sina partiprogram. Det finns ett kortfattat resonemang om att många andra politiska bonderörelser på den europeiska kontinenten fick en mer eller mindre uttalad inriktning mot fascism under mellankrigstiden, men inte bonderörelserna i Danmark, Norge och Sverige. Längre än så kommer emellertid inte Björnsson i denna tankelinje.

Författaren lyckas inte närmare specificera orsaken till just Bondeförbundets explicita inställning till rasfrågor och invandring under mellankrigstiden. I den korta historiken i mitten av boken nämns Carl Berglund och grundandet av det ursprungliga Bondeförbundet (1913-1921) utförligt, medan det mera konservativa Jordbrukarnas Riksförbund (1915-1921) nästan helt utelämnas. Björnsson skriver att "det kan till och med ha ett intresse att lägga själva historien till rätta, "kolonisera" den, och detta kan då ske från en styrkeposition", men frågan är om det inte är just det han själv gör genom att endast ytterst summariskt nämna Jordbrukarnas Riksförbund i sin historik. I statsvetaren Edvard Thermanius bok "Sveriges politiska partier" (1933), som inte ingår i

Björnssons litteraturlista, finns däremot en beskrivning av Jordbrukarnas Riksförbund före partisammanslagningen 1921:

Emellertid bildades icke långt därefter ytterligare en liknande sammanslutning, som skulle få större betydelse. Det var Jordbrukarnas Riksförbund, vilket konstituerades på ett möte i Stockholm den 6 februari 1915, årsdagen av Bondetåget. Detta berodde ej på någon tillfällighet. Flera av Bondetågets ledande män voro också representerade i Riksförbundets styrelse (Thermaenius 1933: 42).

Bondetåget 1914 handlade primärt om försvarsanslagens storlek. Karl Staaffs liberala regering 1911-1914, som hade stöd i försvarsfrågan av Socialdemokraterna utanför regeringen, motsatte sig ökade anslag under kraftfull opposition från Högern, som bestod av separata riksdagspartier i första respektive andra kammaren. Bondetåget 1914 var emellertid också ett uttryck för en konstitutionell konfliktdimension. Den liberala regeringen hävdade parlamentarismens princip att regeringens sammansättning ska bestämmas av riksdagen, medan åtminstone delar av Högern försvarade maktodelningsprincipen i 1809 års regeringsform som innebar att regeringen inte bara formellt utan också reellt skulle utses av statschefen, det vill säga kungen. Ultraroyalistiska grupper, huvudsakligen utanför den parlamentariska högern men med anknytning till hovet, kämpade för att stärka den personliga kungamakten inom denna konstitutionella ram (Lewin 1985: 120ff.). Det var ur dessa grupper Bondetågets organisatörer och deltagare i betydande utsträckning rekryterades. Varken förstakammarhögerens Ernst Trygger eller andrakammarhögerens och Allmänna Valmansförbundets ordförande Arvid Lindman deltog i planeringen eller genomförandet. Arvid

Lindman stödde den försvarspolitiska sakfrågan, men ville inte fälla regeringen Staaff genom en utomparlamentarisk manifestation och försökte också utan framgång moderera innehållet i det kungliga borggårdstal till bondetågsdeltagarna som gjorde att regeringen Staaff avgick (Andersson 1956: 203ff.). Här framträder alltså en kompletterande bild av den moderna politiska bonderörelsen i Sverige under dess första decennier. Det ena av de två bondepartier som förenades till Bondeförbundet 1921 hade sitt ursprung i en rörelse som försvarade kungamakten inom ramen för regeringsformen mot parlamentarismens principer och, i alla fall in på 1920-talet, var motståndare till ett modernt partiväsen.

Jordbrukarnas Riksförbund (1915-1921) framstår som ett parti till höger om Tryggers och Lindmans högerpartier i tvåkammarriksdagen i konstitutionella och vissa andra huvudsakligen icke-ekonomiska frågor. Bondetågets försvar av kungamakten hade indirekt delvis sina rötter i den boströmska filosofi, som fått sitt namn efter professorn i praktisk filosofi i Uppsala Christopher Jacob Boström (1797-1866), som dominerade svenska universitet och svensk offentlig förvaltning under sent 1800-tal och som fortfarande hade inflytande under tidigt 1900-tal. Den boströmska filosofin var en äldre fördemokratisk tanketradition som såg samhället som en organism, en helhet, där kungen, folket och den rådande samhällsordningen bildar en organisk helhet med sanktion från en högre metafysiskt sanktionerad auktoritet. Jag menar inte att ledarna för Jordbrukarnas Riksförbund var medvetna och väl pålästa filosofiska boströmianer, men de var färgade av ett tänkande som fortfarande var mycket utbrett och accepterat fram till det demokratiska genombrottet i slutet av 1910-talet. Upp-

brottet från denna tanketradition ägde i Sverige rum just under 1800-talets slut och 1900-talets två första decennier (Nordin 1981: 207). Bondeförbundets fjärde programpunkt skulle därför delvis kunna förklaras av en uttalad eller delvis outtalad förankring inom delar av det tidiga Bondeförbundet i ett äldre politiskt tänkande som ser folket som en för alltid given entitet. I 1930-talets moderna filosofiska, vetenskapliga och ideologiska kontext har det rasbiologiska tänkandet, som inte hade någon förankring i äldre metafysiska läror om samhället som en organism, fått en förankring i delar av partiet och kommit till uttryck i programpunkten. Denna tankelinje är visserligen högst hypotetisk, men både plausibel och möjlig att undersöka i större detalj. Motsättningen mellan högerinriktade och mera liberala inom partiet nämns för övrigt av Björnsson själv, en latent motsättning som fick sitt avgörande till de liberalas och mittenorienterades fördel först genom utgången av det andra världskriget. Den direkta kopplingen till Bondetåget i fallet Jordbrukarnas Riksförbund är emellertid en mycket mera specifik hypotes än att bara hänvisa till en allmän tidsanda

som rådde under 1930-talet och som av någon oklar anledning skulle ha råkat komma till explicit uttryck i just Bondeförbundets program.

Flera avhandlingar har skrivits, i synnerhet i början av 1990-talet, om Högers/Moderata Samlingspartiets ideologiska utveckling. Ett vetenskapligt arbete som jämför Bondeförbundet och Jordbrukarnas Riksförbund före partisammanslagningen 1921 och som följer Riksförbundets riksdagsföreträdare in i 1920- och 1930-talens anföranden och motionsskrivande i riksdagen som företrädare för det 1921 förenade Bondeförbundet efterlyses.

Referenser

- Andersson, Ivar, 1956. *Arvid Lindman och hans tid*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.
- Lewin, Leif, 1985 (andra upplagan). *Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år*. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Nordin, Svante, 1981. *Den boströmska skolan och den svenska idealismens fall*. Lund: Bokförlaget Doxa AB.
- Thermaenius, Edvard, 1933. *Sveriges politiska partier*. Stockholm: Hugo Gebers Förlag.

Björn Fägersten: *Sharing Secrets: Explaining International Intelligence Cooperation*. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. Lund Political Studies 161, 2010.

JONAS TALLBERG¹

Björn Fägerstens avhandling tar sin utgångspunkt i ett vetenskapligt pussel, nämligen förekomsten av multilateralt och institutionaliserat underrättelsesamarbete i Europa. Få områden ligger statssuveräniteten så nära, och är allmänt så politiskt känsliga, som underrättelsefrågor. Om det är något område där man skulle förvänta sig att samarbete mellan stater vore svårt, är det därför underrättelsefrågor. Forskare inom studiet av underrättelsefrågor har därtill länge varit mycket skeptiska till förutsättningarna för samarbete inom detta område. Likväl vittnar det senaste decenniet om hur olika arrangemang för underrättelsesamarbete har vuxit fram i Europa och idag omfattar brottsbekämpning, extern säkerhet och intern säkerhet. Med detta pussel som utgångspunkt formuleras avhandlingens forskningsfråga: Varför har multilateralt samarbete utvecklats på underrättelseområdet?

Sammanfattning

För teoretisk vägledning beger sig Fägersten till institutionell teori. Teorivalet motiveras delvis med hänvisning till begränsningarna hos traditionella teorier i internationell politik – realism och liberalism –

att effektivt förklara underrättelsesamarbete, men framför allt med hänvisning till de mycket goda förutsättningarna för institutionell teori att förklara underrättelsesamarbete. Efter en kort introduktion till de tre huvudsakliga institutionalistiska teoritraditionerna – rationalistisk institutionalism, historisk institutionalism och sociologisk institutionalism – förklarar Fägersten att avhandlingen kommer att eftersträva en syntes av rationalistisk institutionalism och de delar av historisk institutionalism som är förenliga med den rationalistiska traditionen, genom att de delar samma nyttokalkylslogik.

Avhandlingen har tre övergripande målsättningar eller syften. Den första målsättningen är att göra ett teoretiskt bidrag till studiet av underrättelsefrågor, som är ett teoretiskt underutvecklat forskningsområde. Den andra målsättningen är att göra ett teoretiskt bidrag till den institutionalistiska litteraturen, genom att utveckla och utvärdera sätt att syntetisera rationalistisk och historisk institutionalism. Den tredje målsättningen är att bidra empiriskt till underrättelseforskning, genom en omfattande kartläggning av europeiskt underrättelsesamarbete.

Fägersten gör i avhandlingen ett medvetet val till fördel för en bred, multikausal förklaringsansats. Istället för att ställa olika potentiella förklaringar mot varandra, väljer Fägersten istället att söka bygga en modell som integrerar ett stort antal möjliga förklaringsfaktorer. Detta val motiveras med hänvisning till att multilateralt underrättelsesamarbete är ett förhållandevis nytt fenomen och att det därför är lämpligt att använda en forskningsdesign som tillåter en bred analys av fenomenet i hela sin komplexitet. Valet motiveras också med hänvisning till att en multikausal förklaring av detta slag fungerar väl med am-

¹ Jonas Tallberg är professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
E-post: jonas.tallberg@statsvet.su.se

bitionen att söka syntetisera rationalistisk och historisk institutionalism.

Valet av europeiskt underrättelsesamarbete motiveras på två sätt. För det första utgör Europa det sammanhang i vilket multilateralt underrättelsesamarbete kommer till bäst uttryck. Ingen annanstans är underrättelsesamarbete så utvecklat som i Europa. För det andra tillåter fokuseringen vid Europa att underrättelsesamarbete studeras på olika funktionella områden, med olika funktionella aktörer: polismyndigheter, säkerhetstjänster och underrättelsetjänster. Mer specifikt rör det sig om tre empiriska fall: (1) Europeiska polisbyrån (*Europol*) (2) EU:s lägescentral i ministerrådet (*EU Situation Centre*), samt (3) Kontraterrogrupp (Counterterrorism Group).

Avhandlingens andra del består av fyra kapitel och avhandlar underrättelsesamarbete i teorin. I avhandlingens tredje kapitel introducerar Fägersten underrättelseverksamhet som praktik och som forskningsområde. Vi får här en redogörelse för vad underrättelseinformation är och vad det har för betydelse för en stats makt. I kapitlet görs även en genomgång av existerande forskning om underrättelseverksamhet i allmänhet och underrättelsesamarbete i synnerhet. Kapitlet avslutas med att Fägersten i närmare detalj definierar vad han ska studera, underrättelsesamarbete, som han menar består av två dimensioner: samarbetets bredd och samarbetets djup.

I avhandlingens fjärde kapitel redogör Fägersten för hur internationellt samarbete har studerats i statsvetenskap över tiden, samt varför en syntes av rationalistisk och historisk institutionalism kan vara särskilt fruktbar för att studera samarbete på underrättelseområdet. Medan han finner att rationalistisk institutionalism har stora fördelar i kraft av sina aktörsantaganden

och sin förmåga att förklara institutioners uppkomst med hjälp av en funktionell logik, bortser ansatsen i alltför stor utsträckning från kontextuella faktorer och möjligheten att institutioner över tiden utvecklas på ett annat sätt än vad dess skapare ursprungligen önskade. Dessa svagheter kan emellertid kompenseras genom en syntes med historisk institutionalism, som just har sin komparativa styrka i en bredare förståelse för kontextens betydelse och en uppsättning förklaringar till varför institutioner inte alltid är optimala och effektiva.

I avhandlingens femte kapitel presenterar Fägersten sin teoretiska modell för att förklara underrättelsesamarbete. Modellen innehåller fyra centrala byggstenar. Som alla rationalistiska modeller börjar den med antaganden om aktörernas preferenser, där Fägersten menar att stater drivs av fyra önskemål, som de balanserar i beslutet om huruvida de ska ingå underrättelsesamarbete eller inte: vinster i form av underrättelseinformation och politiska fördelar från samarbete kontra förluster i form av minskad autonomi och ökad sårbarhet. Den andra byggstenen i modellen är de drivkrafter (*drivers*) som enligt Fägersten leder stater till att efterfråga internationellt underrättelsesamarbete: inhemskt tryck, extern hotnivå, maktasymmetri på underrättelseområdet, samt självförstärkande samarbete. En central poäng i modellen är emellertid att förutsättningarna att översätta ett visst intresse för samarbete i faktiskt samarbete är beroende av två kategorier mellanliggande variabler. Faktorer som kan försvåra för samarbete (*barriers*) är byråkratiskt motstånd och institutionella trögheter, medan faktorer som kan förenkla (*enablers*) är förtroende och samarbetets design.

I avhandlingens sjätte kapitel redogör Fägersten för undersökningens metodo-

logiska upplägg, samt för källäget. Avhandlingens test av förklaringsmodellen är tänkt att ske i tre steg, där det första steget består av en övergripande jämförelse mellan underrättelsesamarbete i Europa och modellens förutsägelser, det andra steget av en processpåring av utvecklingen av samarbete inom de tre utvalda fallen, och det tredje steget av en jämförelse mellan de tre fallen. Vidare redogör Fägersten för det något ansträngda källäget, då material om underrättelsesamarbete är ovanligt svåråtkomligt, samt för sina strategier för att ta sig förbi detta problem, framför allt ett drygt 40-tal intervjuer.

Avhandlingens tredje del består av den empiriska undersökningen och omfattar kapitlen sju till tio. I avhandlingens sjunde kapitel genomför Fägersten en bred inventering av underrättelsesamarbete i Europa, som går bortom de tre fall som senare ska undersökas i detalj. Det rör sig sammantaget om ett femtontal organ. I avhandlingens åttonde, nionde och tionde kapitel presenterar Fägersten de tre detaljerade fallstudierna av Europol, EU:s lägescentral samt kontraterrorismgruppen. Dessa utgör var för sig de främsta representanterna för samarbete inom brottsbekämpning, extern säkerhet och intern säkerhet. I varje kapitel spårar Fägersten utvecklingen av samarbetet över tiden, samt analyserar förutsättningarna för sin modell att förklara detta utvecklingsmönster.

Avhandlingens avslutande del inleds med att Fägersten i det elfte kapitlet summerar de främsta resultaten från de tre empiriska fallstudierna. Europol som fall utmärks av höga politiska ambitioner vad gäller underrättelsesamarbete, men mer begränsad framgång i praktiken. Den centrala drivkraften bakom samarbetet var terrorhot mot EU-länderna, ursprungligen från grupper inom länderna, men i ökande utsträckning, efter den 11 septem-

ber 2001, av internationella terrorgrupper. Här fanns också en viss önskan om att förbli en värdefull partner för USA, vilket krävde utbyggd underrättelsekapacitet. En försvårande faktor var emellertid det betydande motstånd som mötte de politiska besluten om närmare samarbete inom Europol från nationella myndigheter på underrättelseområdet, till följd av byråkratiska egenintressen och organisationskulturer. Omvänt var de faktorer som kunde underlätta samarbetet förhållandevis svaga, däribland förtroendet nationella myndigheter emellan.

EU:s lägescentral som fall karaktäriseras av en stadig, gradvis fördjupning av underrättelsesamarbetet, efter att centralen inrättats 2003. Den främsta drivkraften var ambitionen att skapa en mer kraftfull gemensam utrikespolitik i EU, vilket spillde över i en efterfrågan på en egen underrättelsekapacitet på EU-nivå. Väl denna underrättelsefunktion fanns etablerad inom EU:s ministerråd och besatt viss autonomi, drev den själv på processen mot en fördjupning och breddning av uppdraget. Tänkbara hinder var av begränsad betydelse i detta fall, samtidigt som faktorer som främjar samarbete, i form av förtroende och samarbetets design, gynnade fördjupningen och breddningen av samarbetet.

Kontraterrorismgruppen som fall utmärks av en informell fördjupning av samarbetet över tid, där säkerhetstjänsterna snarare än politikerna formade samarbetet. Den centrala drivkraften var bilden av ett ökat internationellt terrorhot mot Europa. Säkerhetstjänsterna motsatte sig konsekvent en formalisering av samarbetet, men motverkade inte samarbetet i sig. En viktig underlättande faktor var förutsättningarna för ett antal större, dominerande stater att diktera villkoren för samarbetet, vilket gav den kontroll över sam-

arbetet som krävdes för att dessa skulle stödja en fördjupning.

Vad säger då dessa fall om modellens förklaringskraft? Fägerstens allmänna bedömning är att modellen visat sig vara värdefull som ett teoretiskt verktyg för att förklara europeiskt underrättelsesamarbete. Samtidigt framträder vissa av faktorerna som särskilt viktiga i ljuset av de empiriska resultaten. Bland drivkrafterna var hotnivån och självförstärkande samarbete av särskild vikt. Av de olika faktorerna i nyttokalkylen, framstår staters intresse av att vinna tillgång till mer underrättelseinformation kontra deras önskan om att minska sin sårbarhet, som de mest centrala. Som viktiga förstärkande faktorer framträder förtroende och samarbetets design, och som viktiga begränsande faktorer framför allt nationella underrättelsemyndigheters kultur och intressen.

I vad mån kan modellen och de empiriska resultaten generaliseras, d.v.s. säga något om underrättelsesamarbete i andra sammanhang än i Europa? Fägersten framhåller att ingenting i modellens formulering begränsar dess tillämpbarhet till den europeiska kontexten. Samtidigt finner han att det framstår som osannolikt att samarbete i den omfattning som utvecklats i Europa skulle utvecklas annorstädes. Den redan djupa politiska integration i EU skapar en acceptans hos medlemsstaterna att offra autonomi för att vinna fördelar genom samarbete som inte finns på annat håll. Vidare bidrar EU:s redan existerande institutioner och politik, framför allt inom det utrikes- och säkerhetspolitiska området, till att skapa en särskild efterfrågan på underrättelsekapacitet, vilket ger upphov till en *spillover*-dynamik som man inte kan förvänta sig uppstå utan redan omfattande gemensamma institutioner.

Vad avser ambitionen att gifta ihop rationalistisk och historisk institutionalism, finner Fägersten att denna har kommit väl ut i avhandlingen. På ett empiriskt plan har detta åskådliggjorts genom att faktorer som härletts från historisk institutionalism bidragit till att förklara varför politiska beslutsfattarens preferenser för samarbete inte alltid har kunnat översättas i faktiskt samarbete.

Fägersten avslutar avhandlingen med att i dess tolfte och sista kapitel redogöra för dess betydelse för forskning och praktik. Tre implikationer framhåller han som särskilt centrala. För det första bidrar avhandlingen till studiet av underrättelseverksamhet genom att påvisa att multilateralt samarbete faktiskt existerar och genom att erbjuda en teoretisk modell för att förklara underrättelsesamarbete. För det andra talar avhandlingen till en pågående diskussion i studiet av europeisk säkerhet, genom att påvisa att den alltmer ifrågasatta uppdelningen mellan intern och extern säkerhet fortfarande har viss relevans. För det tredje bidrar avhandlingen till det allmänna studiet av institutioner och samarbete, framför allt genom syntesen mellan historisk och rationalistisk institutionalism, men också genom att åskådliggöra hur *principal-agent*-analys inom rationalistisk institutionalism kan behöva utvecklas mot bakgrund av erfarenheterna från underrättelsevärlden.

Detta är en utmärkt avhandling med många förtjänster, som sammanfattas i slutomdömet. Avhandlingen uppmärksammar empiriskt en form av internationellt samarbete som hittills fått mycket begränsad belysning i forskningen och lämnar ett tydligt teoretiskt bidrag till underrättelsefältet. Med detta i grunden klart positiva intryck som avstamp finns det emellertid ett antal aspekter av avhandlingen som kräver en vidare diskussion

och kan vara av värde att beakta vid framtida omsättning av avhandlingen i publikationer.

Dimensioner av internationellt underrättelsesamarbete

Förekomsten av underrättelsesamarbete i Europa utgör ett mycket välvalt och allmänt intressant pussel. Avhandlingen är också föredömligt tydlig när den slår fast vad som ska förklaras: underrättelsesamarbete i termer av djup och bredd. Med djup avses de förändringar i staters beteende som krävs av samarbetet och med bredd avses antalet underrättelseuppgifter som omfattas av samarbetet. Även om samarbetet äger rum inom ramen för specifika internationella organ, är det inte dessa institutioner i sig som står i centrum, utan det djup och den bredd med vilka stater engagerar sig i gemensamt underrättelsearbete.

Fokuseringen vid samarbetets djup och bredd bär med sig tydliga fördelar, men väcker också frågan om inte en bredare definition av samarbete hade kunnat vara mer ändamålsenlig. En läsning av avhandlingen är att två andra dimensioner av samarbete – graden av multilateralisering och graden av institutionalisering – i praktiken är lika centrala för såväl avhandlingens pussel som dess empiriska berättelse.

Man kan argumentera för att det som utmärker underrättelsesamarbete i Europa i ett historiskt och jämförande perspektiv är dess multilaterala och institutionaliserade karaktär, inte nödvändigtvis dess djup och bredd. Djupt och brett bilateralt och icke-institutionaliserat samarbete har förekommit redan tidigare mellan säkerhets- och underrättelsetjänster. Ett alternativ hade följaktligen varit att arbeta med en definition of internationellt samarbete som rymmer fler dimensioner. Avhand-

lingen i sig ger goda förutsättningar för en sådan breddning, genom en empirisk berättelse som redogör för hur europeiskt underrättelsesamarbete steg för steg institutionaliserats.

Syntes av rationalistisk och historisk institutionalism

En central ambition i avhandlingen är tanken att integrera element av rationalistisk och historisk institutionalism i en övergripande förklaringsmodell. Genom att gifta ihop dessa ansatser i en modell, är förhoppningen att kunna dra nytta av deras respektive styrkor och kompensera för deras respektive brister. Teoretisk integration eller kommunikation är ofta efterlyst i litteraturen som sätt att komma förbi vad allt fler ser som en delvis kontraproduktiv uppdelning mellan olika institutionalistiska inriktningar. Det är med andra ord en vällovlig ambition, om än inte oproblematisk.

En fråga där avhandlingen kunde ha varit något tydligare i sitt svar avser hur rationalistisk och historisk institutionalism i praktiken integreras i den modell som föreslås. Med utgångspunkt i existerande litteratur kan man, något förenklat, skilja mellan tre alternativa sätt att kombinera institutionalistiska teorier, om man som Fägersten väljer bort strategin att ställa dem mot varandra i en bedömning av relativ förklaringskraft (Jupille et al. 2006; March och Olsen 2006): (a) *additiv förklaringskraft*, där avsikten är att uppnå så hög förklaringskraft som möjligt avseende en given dimension av den beroende variabeln, genom att kombinera flera fristående förklaringsfaktorer (jfr. multivariata modeller i kvantitativ forskning); *tillämpningsdomäner*, som utgår från att alla teorier har sina respektive styrkor och svagheter, och därmed kan vara komplementära ge-

nom att bäst belysa olika aspekter av en större empirisk verklighet (jfr. konstruktivistiska teorier om hur preferenser skapas och rationalistiska teorier om hur aktörer agerar utifrån exogent givna preferenser); samt (c) *"imperialistisk" teoretisk integration*, där alternativa teorier betraktas som specialfall av den teori forskaren föredrar (jfr. rationalister som integrerar normer och idéer i sina modeller, eller konstruktivister som pekar på effektivitet och nyttologik som sociala diskurser).

I sin argumentation för att rationalistisk och historisk institutionalism har komparativa fördelar och väl kompletterar varandra, förefaller avhandlingen implicit använda sig av modellen med tillämpningsdomäner som utgångspunkt för sin teoretiska syntes. Fägersten visar överlag på en god förståelse av denna implicita strategiska fördelar och nackdelar. Den främsta fördelen är naturligtvis ökad förklaringskraft. Bland nackdelarna återfinns ökad teoretisk komplexitet och krav på gemensamma ontologiska och epistemologiska grundantaganden inom de teorier som förenas, men också avsaknaden av alternativa förklaringar, då de potentiellt mest relevanta faktorerna integrerats i ett och samma ramverk. Det är fördelar och nackdelar som sedermera kommer till mer konkret uttryck i avhandlingens teoretiska och empiriska genomförande.

Modell för att förklara internationellt underrättelsesamarbete

Den specifika förklaringsmodell som Fägersten utvecklar bygger på faktorer som enligt hans förförståelse skulle kunna påverka staters möjligheter till underrättelsesamarbete. Genom modellen lyckas Fägersten teoretiskt integrera ett betydande antal faktorer som tidigare svävat fritt i den deskriptiva underrättelseslitteraturen.

Avhandlingens teoretiska bidrag till fältet underrättelsestudier är otvivelaktigt och betydande.

Men förklaringsmodellen ger också upphov till tre former av frågor, som utan alltför stor ansträngning skulle kunna hanteras i fortsatt teoretiskt arbete: (1) Hade modellen kunnat vinna på att reduceras i komplexitet? I dagsläget antar modellen närmast formen av en inventering av potentiella förklaringsfaktorer, snarare än ett riktat urval av faktorer med särskilt hög förväntad förklaringskraft. (2) Är modellen trogen principen att inte låna teori-gods från sociologisk institutionalism eller de delar av historisk institutionalism som vilar på en lämplighetslogik och därmed andra ontologiska och epistemologiska grundantaganden än rationalistisk institutionalism? Förklaringsfaktorn byråkratiskt motstånd är i hög utsträckning förankrad i en icke-rationalistisk syn på idéers och organisationskulturers betydelse för aktörers beteende (men hade inte behövt vara det). (3) Vad avgör om en mellanliggande variabel försvårar eller förenklar underrättelsesamarbete? Är de inte alla just variabler, med innebörden att de både kan försvåra och förenkla samarbete, beroende på de empiriska värden de tar?

Utmanande materialläge

Fallstudier med processspårning som metod ställer särskilt högra krav på det empiriska materialets omfattning och djup. Avhandlingens fokuseringen vid underrättelsesamarbete innebär i det sammanhanget att Fägersten i sitt arbete stått inför en betydande utmaning materialmässigt. Avhandlingens empiriska del har i viss mån kunnat byggas på dokument, i form av exempelvis årsrapporter från EU-organ och utfrågningar i brittiska House of Lords, och i viss mån på existerande forsknings-

litteratur. Men därtill har Fägersten genomfört en ambitiös serie intervjuer för att få tillgång till tillräckligt material om utvecklingen av samarbetet inom Europol, EU:s lägescentral och kontraterro- rismgruppen.

Det ansträngda materialläget innebär att intervjuerna får stor betydelse i avhandlingen och därmed också frågor om dessas antal och representativitet. Sammantaget har Fägersten för avhandlingen genomfört 42 intervjuer med tjänstemän som representerar elva nationaliteter och mer än 20 olika organisatoriska enheter, vilket vittnar om en medvetenhet om vikten av uppnå bredd i intervjumaterialet och av att undvika snedvridningar. Många av de absolut mest centrala personerna på den europeiska underrättelses scenen finns därtill bland intervjuobjekten.

Samtidigt finns det en betydande obalans i intervjumaterialet, då ca. två tredjedelar av alla intervjuer är med svenska tjänstemän, vilket borde ha rapporterats explicit i avhandlingen och föranlett en mer omfattande diskussion. Det kan finnas goda pragmatiska skäl i avhandlingsprocessens inledande stadium att förlita sig på svenska informanter, som kan bidra med en bakgrundstäckning. Men för tillförlitligheten i den empiriska undersökningen är det av vikt att materialet är förhållandevis balanserat i de delar som vilar på information från intervjuobjekt som respondenter snarare än informanter – alternativt, om detta inte är möjligt, att de förväntade effekterna av en snedvridning i materialet bedöms och diskuteras.

Empirisk analys

Fägersten ger i de empiriska kapitlen en mycket användbar översikt över framväx-

ten av och formerna för underrättelse-samarbete i Europa i sin helhet, samt ett djupstudium av Europol, EU:s lägescentral och Kontraterro- rismgruppen. Fägersten ger en trovärdig empirisk berättelse i förhållande till vart och ett av de tre fallen, där han väl får fram den funktionella logiken, men också variationen i förutsättningar och förhållanden. Vi kan konstatera att det är tre välvalda fall, som vart och ett bär på en egen, spännande historia. Det står också utom allt tvivel att just jämförelsen mellan de tre fallen är av stort värde för att få fram det som är särskilt utmärkande för vart och ett av dem.

Emellertid ställer man sig som läsare ibland frågande om inte mer systematisk information hade kunnat presenteras som bakgrund till de slutsatser som dras i de empiriska fallbeskrivningarna. Bedömningen av förklaringsfaktorernas betydelse i de olika fallen är ibland väl kortfattad. Det konstateras exempelvis att det i de tre empiriska fallen inte funnits något inhemskt tryck som drivit på samarbete, men vi får som läsare ingen ytterligare information om den inrikespolitiska situation som mött säkerhets- och underrättelse- tjänster i olika länder, i form av exempelvis förändringar i budgetramar och lagstiftning. Orsakerna är förmodligen två: dels att det vore alltför arbetsamt att inhämta systematisk empirisk information, givet det stora antalet förklaringsfaktorer i modellen; dels att materialtillgången på underrättelseområdet allmänt sätt försvårar en mer omfattande analys. Problemet hade emellertid kunnat reduceras genom ett starkare urval av faktorer i modellen och ökad transparens vad avser den information som ligger till underlag för de empiriska slutsatserna.

Förklaringskraft och generaliserbarhet

Avhandlingen avslutas med två gedigna slutkapitel som på ett omsorgsfullt sätt summerar de empiriska resultaten, utvärderar den teoretiska modellen och utvecklar studiens implikationer för forskning och praktik. Två aspekter av slutsatserna förtjänar en fördjupad diskussion: den teoretiska modellens förklaringskraft och möjligheterna till generalisering från avhandlingen.

Fägersten gör själv en mycket positiv bedömning av modellens förklaringskraft, där han framhäver dess förmåga att förklara den observerade utvecklingen, samt dess urval av förklaringsfaktorer. Som läsare kan man efter den empiriska analysen utan problem instämma i att modellen har tydlig förklaringskraft. Samtidigt ligger dess styrka kanske snarare i dess inventering av vilka faktorer som skulle kunna påverka utvecklingen av internationellt underrättelsesamarbete, där vissa har funnits ha förklaringskraft, än i urvalet av faktorer. Vid en revision för framtida publicering vore en tänkbar strategi att förenkla modellen och reducera antalet förklaringsfaktorer. En sådan strategi skulle också göra det möjligt att koncentrera de empiriska insatserna ytterligare, samt öppna upp för en systematisk jämförelse i förklaringskraft mellan Fägerstens rationalistiska modell och en alternativ förklaring hämtad från sociologisk institutionalism/konstruktivism, med betoning på europeisk värdegemenskap och nationella organisationskulturer som centrala faktorer.

Fägersten argumenterar framgångsrikt för att inget i den teoretiska modellen begränsar dess tillämpbarhet till Europa, men att det är osannolikt att de empiriska resultaten, i form av djupt och brett multilateralt och institutionaliserat underrättelsesamarbete, skulle kunna reproduceras

någon annanstans. Europa är ett unikt fall i underrättelsevärlden. Det är en välavvägd slutsats om studiens förutsättningar för generalisering, som väcker den vidare frågan om vad det är i Europa som skapar jordmån för denna form av samarbete. En utvecklad diskussion om förutsättningarna för, och exempel på, underrättelsesamarbete i andra regioner i världen eller relationer i internationell politik, hade möjliggjort att med ännu större effektivitet kunna driva hem poängen om teoretisk generaliserbarhet och empirisk icke-reproducerbarhet.

Sammanfattande omdöme

Sammantaget har Björn Fägersten skrivit en avhandling som på ett framgångsrikt sätt kombinerar teoretisk originalitet och ny empirisk forskning. Avhandlingen uppmärksammar en form av internationellt samarbete som hittills fått mycket begränsad belysning av såväl statsvetare som underrättelseforskare, men som är central för att förstå hur stater hanterar framväxten av ett permanent internationellt terrorhot. Avhandlingen lämnar genom en nydanande förklaringsmodell ett betydande teoretiskt bidrag till forskning om underrättelsesamarbete. Avhandlingen bidrar även till att ifrågasätta värdet av traditionella uppdelningar mellan rationalistisk och historisk institutionalism i studiet av internationellt samarbete. Den empiriska undersökningen presenterar nytt material och bidrar med såväl en värdefull kartläggning av europeiskt underrättelsesamarbete, som en jämförelse mellan de tre främsta uttrycken för detta samarbete. Avhandlingen präglas av stor tydlighet i centrala ställningstaganden, en mycket väl utvecklad förståelse av de berörda forskningsfälten och en medvetenhet om styrkor och svagheter i teori- och metodval.

På ett antal punkter finns alltså mån för förenkling, klargöranden och fördjupning, men efter en omgång revideringar är detta en avhandling med goda förutsättningar att bli publicerad på ett bra internationellt förlag.

Referenser

- Jupille, Joseph, Caporaso, James A. och Checkel, Jeffrey T., 2006. "Integrating Institutions: Rationalism, Constructivism, and the Study of Europe", *Comparative Political Studies* 36 (1-2), s 7-40.
- March, James G. och Olsen, Johan P., 2006. "The Logic of Appropriateness", s 689-708 i Michael Moran, Rein, Martin och Goodin, Robert E. (red.), *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford University Press.

Danielsson, Marianne, 2010. *Fängslade idéer. Svensk miljöpolitik och teorier om policyproduktion. Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 176. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis*

KRISTINA BORÉUS¹

Idéerna som inte fängslade svensk miljöpolitik

Hur spelar idéer roll för politiskt beslutsfattande? Forskningen hanterar relationen mellan idéer och politiska beslut på två sätt: idéer kan dels uppfattas som det som får politiska aktörer att se nya möjligheter, dels som något som begränsar och styr deras agenda. Marianne Danielsson har fängslats av policyteoretiska inriktningar som intresserar sig för det senare fenomenet: att politiska aktörer kan fångas av en idé eller värdeladdad bild på så sätt att den offentliga politiken konserveras. Hon har i policylitteraturen funnit ett antal teorier om detta fenomen men inte blivit imponerad av deras bärkraft. Studiens syfte är att rekonstruera teorierna på ett övertygande sätt och sedan pröva dem på ett fall, nämligen utvecklingen av svensk miljöpolitik.

Idéstrukturperspektivet rekonstruerat

Danielsson har stannat för tre teoriansatser: Maarten Hajers *Discourse Coalition Framework*, Paul Sabatiers och Hank Jen-

1 Kristina Boréus är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
E-post: kristina.boreus@statsvet.su.se

kins – Smiths *Advocacy Coalition Framework*, samt Frank Baumgartners och Brian Jones *Punctuated Equilibrium Theory*.¹ Hon hävdar att dessa har så stora likheter i relevanta avseenden att det är rimligt att sammanföra dem till ett teoretiskt perspektiv, som hon kallar *idéstrukturperspektivet*. De olika teorier som sammanfattas i idéstrukturperspektivet har, enligt Danielsson, följande viktiga tankar gemensamma:

1. De diskuterar idéer och idéstrukturer som potentiellt instängande för politiken men under vissa omständigheter omstörtande. Beslutsfattandet växlar mellan dessa tillstånd.

2. Policyprocesser och beslutsfattande beskrivs som kollektiva sociala processer och sociala konstruktioner ges viss betydelse.

3. De hävdar att det existerar vissa mönster i hur aktörer pratar sig fast i gamla, eller fram till nya, idéer.

4. Idéstrukturerna påverkas av den politiskt styrda centralmakten, förvaltningsorganisationen samt resursstarka utomstående intressenter, enligt teorierna.

5. Produktionen av offentlig politik betraktas som uppdelad på olika processer och såväl förändring som stabilitet förklaras i dynamiken mellan olika arenor där politikens innehåll diskuteras.

Författaren söker skriva fram dessa idéer till ett sammanhängande perspektiv som är tydligare än vad som går att utläsa ur den ursprungliga litteraturen. Därvid gör hon vissa (om)tolkningar och utvecklar några föreställningar för att det ska gå att pröva perspektivet på det empiriska materialet. Danielsson går minutiöst tillväga i detta arbete. Eftersom syftet inbegriper att tolka teorierna på ett sätt som

gör dem så fruktbara – vilket innefattar prövbara – som möjligt, börjar hon med att ställa upp ett antal kriterier för vad som är god teori om människor i samhällen. En god teori ska enligt kriterierna för det första precisera vilka som är relevanta aktörer respektive strukturer, samt den logik som styr aktörernas interaktion med strukturerna. För det andra ska den vara logisk, rimlig och prövbar, för det tredje intressant och bidra med något både inom- och utomvetenskapligt och för det fjärde vara enkel och kommunicerbar.

Nästa steg i resonemanger är en analys av komponenter i de tre teorier Marianne Danielsson kallar idéstrukturperspektivet, med fokus på hur de förklarar att idéer kan låsa aktörers beslutsfattande. Hon kritiserar teorierna för att inte ge rimliga förklaringar till hur idéstrukturer dels kan låsa det kollektiva tänkandet, dels ändå ibland brytas upp på ett kollektivt plan. Hur kan individer, styrda av en viss idé, ändå plötsligt tänka nytt? Lösningen här, menar hon, är att uppfatta fastlåsningsen i vissa idéer som sprungen ur en socialpsykologisk gruppdynamik där människor anpassar vad de gör och säger till vad de tror andra tänker. Det handlar inte så mycket om att individer förmår *tänka* enbart inom de aktuella ramarna, utan mer om att de anpassar sig och inte törs eller vill gå emot den rådande meningen.

Vidare rekonstruerar författaren policybegreppet för att göra idéstrukturperspektivet prövbart i empiriska studier. Policy betraktas som vad regeringsmaktens olika delar uttrycker att de vill göra genom formella beslut, en definition av ”policy” blir ”politiska åtaganden som statsmaktens nationella politiska ledning formellt har gjort, eller på annat sätt offentligen bundit sig för” (sid. 115). Sådana avsiktsförklaringar vilar på bestämda tolkningsramar.

1 Verk som anförs är bl a Hajer (1995), Sabatier & Jenkins-Smith (1999) och Baumgartner & Jones (2002).

Därmed inträffar policyförändring när en tolkningsram ersätter en annan.

Idéstrukturperspektivet och svensk miljöpolitik

För att pröva det så rekonstruerade idéstrukturperspektivet genomför Danielsson en fallstudie, nämligen av svensk miljöpolitik 1963-2000. *Tolkningsramar* är centrala i studien. För att kunna studera dem konstruerar författaren något hon kallar *realtyper*. En realtyp är en rekonstruktion av förekommande tolkningsramar, i detta fall förekommande i tidigare forskning. Svaren på följande frågor används för att definiera vilken tolkningsram för den offentliga miljöpolitiken som varit gällande i olika sammanhang:

1. Vilket är problemet i samhälls- och miljötermer?
2. Hos vilka aktörer placeras problemet?
3. Hur ska det offentliga styrsystemet utformas för att hantera problemet?
4. Vilka aktörer, vilken sorts kunskap, ges auktoritet att hantera problemet?

Tre huvudsakliga tolkningsramar har kunnat återfinnas i svensk miljöpolitik, enligt den genomgångna forskningen. De ger alltså olika svar på ovanstående frågor. Enligt *avvägningsperspektivet* betraktas naturen som en plats – dit man till exempel går för att plocka svamp eller fälla träd – som erbjuder människor olika resurser (smörsocker och tallar). Det problem som kan urskiljas är att vissa värden hotas: för svampplockare och andra friluftsmänniskor rekreativsmöjligheter, för industrin dess livskraft. Ytterligare värden som kan hotas är historiska landskap. De mest problematiska aktörerna enligt denna tolkningsram är industrins aktörer, de som kan inkräkta på exempelvis svampplockarnas intressen. Den policylösning som förespråkas är en statskontrollerad avväg-

ning mellan olika intressen. De som ges auktoritet att hitta lösningar är industrins företrädare och naturintresset, med hjälp av experter.

Enligt *ekologiperspektivet* är problemet väsentligt mer dramatiskt: naturen är ett system och alltings förutsättning, när systemet hotas står mänsklighetens överlevnad på spel. Industrin tillhör fortfarande de problematiska aktörerna, men tillsammans med den konsumerande befolkningen. Policylösningen kan formuleras som att det handlar om att vaka över gränserna för vad naturen tål, att söka väga lättare på jorden. Auktoriteterna är inte längre de aktörer som är upphov till problemen, utan i första hand den naturvetenskapliga expertisen.

Enligt det *ekologiska moderniseringsperspektivet* är problematiken återigen något mindre överväldigande. Miljön betraktas som en aspekt av samhällsprocesserna. Miljöproblemen är för visso ganska allvarliga och framför allt hotas den ekonomiska vinsten. Både producenter och konsumenter bidrar till problemen. Lösningen formuleras som att påverka eller styra efterfrågan mot grön konsumtion och produktion. Staten ska härvid föregå med gott exempel och underlätta omställningen. Auktoriteter blir i detta fall marknads- och teknikinnovatörer.

För att analysera förändring och stabilitet i svensk miljöpolitik använder sig Danielsson av flera sätt att mäta, där förändringar i policyteori, det vill säga i vilken mån de ovan beskrivna olika tolkningsramarna har haft inflytande, är det primära. Men därutöver använder hon ett antal andra sätt att mäta förändring i politiken som hon tänker sig i första hand indikerar förändring på idéplanet: policyteorin uttryckt i officiella dokument, medelstilleddning, indelningen av frågor i politikområ-

den, myndighetsstruktur, samt förändring av regelsystem.

Efter detta ambitiösa upplägg för den empiriska fallstudien följer så en omfattande redogörelse i fyra kapitel för svensk miljöpolitik som jag ytterst kortfattat ska försöka sammanfatta. Avhandlingens redogörelse bygger dels på tidigare forskning, dels på primärmaterial.

Den första studerade perioden i svensk miljöpolitik avgränsas till åren 1963-73. Avvägningsspektivet samsades under perioden med en bevarandeariktad naturvårdspolitik. Miljöskyddet institutionaliserades under denna tid. Man kan säga att avvägningsspektivet institutionaliserades under åren 1966-69. I de politiska dokumenten kan man se vissa spår av ekologiperspektivet i problembeskrivningarna, men lösningar formulerades i termer av avvägningsspektivet. Det är också värt att lägga märke till att det moderna industrisamhället knappast alls problematiserades under perioden.

Perioden 1973-85 präglades av olikartad utveckling i politikens centrum och dess periferi. Medan de politiskt centrala delarna gick från nästan enbart avvägningsspektiv till mer av ekologiperspektiv, märktes någon sådan utveckling i dess mer perifera delar inte av. Under perioden dök de första tecknen på tolkningsramen ekologisk modernisering upp.

Under perioden 1985-91 började miljöproblemen uppfattas som allvarligare och det skedde en miljöorganisatorisk kraftsamling inom politiken. Problemanalysen blev mer ekologiskt orienterad och man kan se en antydning till problematisering av modernt samhällsliv. Under denna period existerade tolkningsramarna avvägningsspektiv, ekologiperspektiv och ekologisk modernisering parallellt.

Under perioden 1991-2000, slutligen, kunde man urskilja fler inslag av ekologisk

modernisering under den borgerliga regeringen än under de socialdemokratiska. Perioden var dock knappast präglad av det ekologiska moderniseringstänkandet.

Fyra forskningsfrågor besvaras i den empiriska studien. Svaret på den första, ifall det existerar styrande tolkningsramar i svensk miljöpolitik, är nej. Det har inte varit så att olika perspektiv har ersatt varandra; snarare har de successivt lagrats på varandra. Att politiken periodvis skulle ha låsts för att ibland omformuleras på ett genomgripande sätt, stämmer inte. Den andra forskningsfrågan gällde var, på vilka arenor, forskningspolitiken har utvecklats. Här kan man konstatera att var man tittar spelar roll. Miljöpolitiken följer ett huvudspår från avvägningsspektiv till mer av ekologiperspektiv, till inslag även av ekologisk modernisering. Den ekologiska moderniseringen kom in från den politiska periferin. Den tredje frågan handlar om betydelsen av olika aspekter av politiken för idéutvecklingen. Här är en viktig del av svaret att det organisatoriska rummet spelat roll. Om man ser till var idéer förändras syns på vissa områden en utveckling mot först ekologiperspektiv, därefter ekologisk modernisering. Det var i den etablerade miljöpolitiska kärnorganisationen som den ekologiska moderniseringen först visade sig. Den fjärde frågan gällde om tolkningsramarna faktiskt har styrt vad som gjorts i politiken. Svaret kan sammanfattas som att åtgärder och principer visserligen inte är oberoende av varandra, men att tolkningsramarna inte över tid har ändrats dramatiskt på så sätt att de styrt åtgärder eller låst policyfältet. Med andra ord har de politiska handlingsmöjligheterna *inte* bundits av rådande tolkningsramar. Idéer har *inte* fångats av svensk miljöpolitik.

Därmed kan avhandlingens viktigaste slutsatser om huvudstudieobjektet, idé-

strukturperspektivet, sammanfattas. Den första slutsatsen är att de analyserade teorierna inte lever upp till de kriterier på god teori som stipulerar att sådan ska vara logisk, rimlig och prövbar. Detta motiverade det utvecklingsarbete som redogjorts för ovan, i vilket Danielssons kritik av hur den kognitiva mekanismen för låsning av idéer uppfattats, är central. Viktigt är också konstaterandet att policybegreppet används på ett löst sätt som inte är tillräckligt precist för den som vill arbeta med empiriska material. Den andra viktiga slutsatsen är helt enkelt att idéstrukturperspektivet har fel i viktiga avseenden, åtminstone vad gäller svensk miljöpolitik: där förekom varken tydliga dominerande perspektiv eller paradigmskiften.

Ovanstående sammanfattning av innehållet i *Fängslade idéer* är egentligen akut otillräcklig. Detta beror i första hand på att studien är ovanligt omfattande för en avhandling, såväl teoretiskt som empiriskt. Avhandlingen innehåller helt enkelt en så stor mängd idéer och detaljerade resonemang att jag har kunnat ta med långtifrån alla här. I andra hand beror otillräckligheten på att vissa resonemang inte är helt enkla att följa och därför svåra att sammanfatta. Det är inte så lätt att hänga med i hur svaren på vissa av forskningsfrågorna genereras ur den omfattande analysen av empirin eller exakt hur svaren ska förstås. Arbetets omfattning och rikedom gör också att det inte heller varit särskilt lätt att kritiskt granska. I vad som följer har jag valt ut några punkter som jag ser som särskilt viktiga och intressanta att diskutera. En annan opponent hade kunna välja annorlunda.

Lever idéstrukturperspektivet upp till kraven på god teori?

Forskningssyftet innefattar alltså att utveckla det som författaren kallar idéstruk-

turperspektivet till en teori som lever upp till vissa kriterier. Dessa innefattar ett krav på precision på bestämda punkter, att teorin ska vara logisk, rimlig och prövbar, att den ska vara intressant och lämna ett bidrag, samt att den ska vara tillräckligt enkel och kommunicerbar. Lever idéstrukturperspektivet á la Danielsson upp till dessa hårda krav?

I stort menar jag att preciseringen har lyckats väl. Det framgår att de relevanta aktörerna tänks vara grupper av människor, till exempel den ansvariga politikern på ett departement och hennes eller hans medarbetare. Dessa är de väsentliga aktörer vars handlingar ska relateras till idéstrukturerna. De konfronteras med andra aktörer, såsom intressegrupper som driver vissa frågor.

De strukturer som utpekats som relevanta är dock komplexa. På den punkten är teorin i varje fall inte enkel och den har inte varit helt lätt att kommunicera i avhandlingen. Strukturerna utgörs dels av system av idéer, dels av de delar av det politiska systemet som hanterar en viss fråga och som benämns "sektorer", "subsystem" och "domäner". Jag tror att de tre benämningarna avser detsamma och speglar att idéstrukturperspektivet satts samman från olika författare. Kommunicerbarheten hade vunnit på att en term använts genomgående. Ett exempel på en sektor är miljödepartementet. Men här kan ingå inte bara myndigheter utan också olika intressenter, säg Svenskt Näringsliv och olika miljöorganisationer. Vidare utgörs strukturerna av de samtalsarenor där policydiskussioner förs. Policyproduktionen kan tänkas ske i skärningspunkten mellan en dagspolitisk debatt där aktörer är regeringsmakten, partier och organisationer, samt media, och sektorsdebatten, där aktörerna på arenan är en snävare krets: myndigheter, och olika intresse-

grupper. Ytterligare något som tänks påverka policyprocessen och som jag uppfattar som en del av strukturen är något som benämns maktpolitik.

Sammanfattningsvis är vad som utgör de relevanta strukturerna preciserat i bemärkelsen att sådant som aktörerna har att förhålla sig till, utöver andra aktörer, när policyn ska formos, är nedbrutet i olika slags entiteter. Samtidigt är idéstrukturperspektivet inte enkelt och lätt kommunicerbart på just denna punkt. Jag har svårt att förstå exempelvis vad ”maktpolitik” i sammanhanget innebär och vad som riktigt är skillnaden mellan sektorer/subsystem/domäner och samtalsarenor. Framförallt har jag svårt att se vad en *struktur* tänks vara på ett mer övergripande plan. Om man ska vara rättvis är det visserligen ganska mycket begärt att Danielsson skulle ha utrett detta – 1992 hävdade William Sewell i en artikel att strukturbegreppet, till skillnad från många andra centrala samhällsvetenskapliga begrepp som är definierade och sönderplockade till leda, är underdefinierat. Han har bland annat i denna artikel gjort fruktbara försök till en meningsfull och inte minst operationaliserbar definition av ”struktur” där både materiella ”resurser” och ideella (tanke) ”scheman” ryms. Troligen ingår både materiella och immateriella företeelser även i Danielssons strukturförståelse. De immateriella – idéstrukturerna – är de centrala för avhandlingen. Men hur hänger strukturstaket ihop och vad är grundläggande i strukturen? Även om man inte kan kräva av en avhandling att varje begrepp ska diskuteras (och denna avhandling lider i synnerhet inte brist på begreppsutredande resonemang) hade jag önskat att just strukturbegreppet hade förankrats hos någon teoretiker (som Sewell, Giddens eller Bourdieu). På så sätt hade teorin som skulle provas blivit tydli-

gare och det hade också kanske blivit klarare hur makt kommer in i politiken (”maktpolitik” är som jag förstår det nu en del av strukturen, vilket inte är något självklart val).

Det tredje kravet på precision som författaren ställer gällde att den logik som styr aktörernas interaktion med strukturerna måste kunna beskrivas. Här tycker jag att Danielsson gör ett viktigt teoretiskt inlägg. Hon pekar alltså på problem med att utgå från att det att människor i något visst sammanhang tenderar att uttrycka sig lika, måste tolkas som att de faktiskt också tänker på och uppfattar omvärlden lika. Resonemanget här har direkt bäring för hur diskursanalys ibland görs. Det formuleras emellanåt (med visst vagt stöd i Foucault) som att diskurser styr vad som ”kan” sägas därför att man inte kan tänka utanför diskursens ramar. Som utgångspunkt tror jag, liksom Danielsson, att detta är fel. Diskurser är språkliga praktiker, regler för hur vi talar och skriver om vissa fenomen i avgränsade sammanhang, men det finns olika skäl till att människor gör lika: dels att vissa förgivettaganden är så djupt rotade att vi faktiskt betraktar samhället på vissa sätt och i den bemärkelsen inte kan tänka ut andra sätt att se världen på. Men dels – och oftare i ett samhälle där diskursiva utgångspunkter ofta växlar och existerar sida vid sida – därför att vi inte vill eller törs avvika. Här kommer alltså makt i bemärkelsen aktörers förmåga att styra andra in och inte enbart makt i mer foucauldiansk mening.

Därför är Marianne Danielssons kritik på denna punkt viktig, liksom välformulerad. Hon ger också utrymme för möjligheten att det även finns kognitiv inverkan av idéstrukturer – vissa etablerade tankefigurer kan verkligen vara omöjliga att ifrågasätta därför att de är så djupt förankrade i det sätt vi tänker och i hur vi organiserar

våra samhällen sedan lång tid att de framstår som naturgivna: det sociala blir till natur som Bourdieu formulerar det (bl a Bourdieu 2001). Hur vi kategoriserar människor och annat i samhället hör troligen till dessa i djupare mening styrande idéer. Nu ligger det i sakens natur att det som är på detta sätt styrande för tanken och kognitionen i de diskurser vi just nu lever i är mycket svårt att analysera för en samtida forskare. Ser vi bakåt i tiden eller till tillräckligt främmande miljöer har vi däremot möjlighet att lägga märke till sådana styrande idéstrukturer. Men i vår samtid och i synnerhet när olika tolkningsramar existerar sida vid sida är det oftast rimligare att förstå likriktningsprocesser som att människor relativt medvetet undviker att ifrågasätta vissa perspektiv, än som att de inte förmår tänka utanför diskursens ramar.

Ifråga om kravet på precisering skulle jag därför sammanfatta det som att idéstrukturperspektivet lever väl upp till detta vad gäller att peka ut och avgränsa de relevanta aktörerna och den logik som styr deras interaktion med strukturerna, men att själva strukturbegreppet inte framstår lika tydligt. På den punkten är teorin inte så enkel eller kommunicerbar som den borde vare enligt de krav som författaren själv ställer.

Om perspektivet lever upp till kravet på att vara logisk, rimlig och prövbar är inte helt lätt att svara på. Inget av det som beskrivs förefaller orimligt, men det är klart att man kunde lägga fokus annorlunda och till exempel mer se till aktörers makt och hur denna genereras. Jag återkommer strax till kravet på prövbarhet.

Vad gäller kravet på att teorier ska vara intressanta och bidra inom- och utomvetenskapligt är det lätt att se att idéstrukturperspektivet lever upp till den tolkning av vad som utgör ett inomvetenskapligt bi-

drag som författaren gör. Hon uttrycker det som att "det bör stå klart på vad sätt teorin vill förändra eller förnya den gängse bilden", samt att en bra teori "relaterar sin begreppsapparat till tidigare etablerade begrepp och teoretiskt genererade för-santhållanden" (sid. 34). Det är ju denna förnyelse som är en central drivkraft i avhandlingen. Det utomvetenskapliga bidraget är svårare att bedöma, men frågor om under vilka förhållanden politik tenderar att förändras respektive konserveras torde var goda kandidater för samhällsvetenskapliga frågor av intresse även utanför universitetens väggar.

Hur lyckas prövningen av idéstrukturperspektivet?

Kravet på prövbarhet av teorin är centralt i avhandlingens teoretiska resonemang; det är ju detta som bland annat motiverar diskussionen om hur "policy" bör definieras. Hur lever idéstrukturperspektivet upp till detta? Här skulle jag säga finns en oklarhet i avhandlingen. Givet att prövningen ingår i projektets huvudsyfte borde det framgå mycket tydligt vad det är som ska prövas. I detta fall bör det röra sig om hypoteser genererade ur idéstrukturperspektivet. Frågorna som vägleder den empiriska studien är inte omotiverade men borde ha formulerats med syftet att pröva sådana hypoteser. I synnerhet den första frågan, om det funnits styrande tolkningsramar i svensk miljöpolitik, är ju lätt för en läsare att förstå syftet med i ett teoriprovande perspektiv: kan man inte peka på förekomsten av tolkningsramar talar detta emot att aktörer skulle varit låsta av vissa idéer på det sätt som följer ur idéstrukturperspektivet. Hur teoriprovningen hänger samman med övriga frågor om domäner och samtalsarenor och om tolkningsramarnas sammanhang med an-

dra delar av politiken blir mindre klart, eftersom det inte tydligt utsägs. Man kan också uttrycka det som att teorin preciseras vad gäller ingående begrepp och hur olika företeelser som den handlar om tänks interagera, men det blir aldrig riktigt klart vilka empiriska resultat som kan förväntas om teorin är rimlig – alltså att provbarheten hade förutsatt ytterligare ett led i resonemanget. Eller i varje fall ett antal förtydliganden.

Det finns däremot ett annat inslag i prövningsprocessen som jag vill lyfta fram som föredömligt och intressant. Realtyperna, ett sorteringsverktyg som skiljer sig från idealtyper genom att vara tydligare knutet till det som beskrivits i existerande forskning än idealtyper brukar vara, är mycket välkomponerade och användbara för all slags analys av politiska föreställningar. De fyra frågorna (se ovan) har också kopplingar till olika diskursanalytiska inriktningar, vilket jag ser som en fördel. Frågorna om vad som urskiljs som problem och som lösningar har bland annat kopplingar till Carol Bacchis sätt att analysera policyförslag (2001). Frågan om vilken instans eller vilka aktörer som ges auktoritet att lösa problem inom en bestämd tolkningsram förefaller direkt Foucault-inspirerade (även om detta inte anges): det är en väsentlig teoretisk insikt att olika sätt att förstå världen och problemen hänger samman med vilka som ges auktoritet att tolka och påverka dem. Detta är också av central betydelse för maktstudier. Hos vilken grupp problemet förläggs är naturligtvis även det av stor ideologisk vikt.

Det enda i sammanhanget som jag menar borde ha diskuterats närmare är hur man ska se på att det skett en förskjutning från en tolkningsram till en annan. Jag läser nu Danielsson som att detta förutsätter nya svar på samtliga frågor. Om detta

är rätt uppfattat är det kanske ett alltför radikalt krav. Mycket som kunde motivera tolkningen av att en tolkningsram bytts mot en annan, kan ha förändrats även om en förskjutning skett bara vad gäller två eller tre av frågorna.

Rimliga slutsatser om svensk miljöpolitik?

Jag kommer inte att gå djupt in på avhandlingens empiriska delar, men vill påpeka att dessa studier är välgjorda och omfattar ett stort eget empiriskt material, men framförallt på ett mycket förtjänstfullt sätt använder existerande forskning och drar slutsatser från denna. Ett centralt resultat vill jag dock diskutera, nämligen att inte något av perspektiven fungerat låsande för politiken. Detta underbyggs med iakttagelsen (som säkerligen är riktig) att inget av perspektiven har fungerat ensamt utan att tolkningsperspektiv snarare lagrats på varandra. Detta visar bland annat att ingen aktör lyckats göra ett perspektiv hegemoniskt i bemärkelsen inte ifrågasatt. Men man skulle ändå kunna hävda att det ekologiska moderniseringsperspektivet fungerat låsande i förhållande till ekologiperspektivet. Ekologisk modernisering, med sin betoning av tekniska lösningar istället för nerskuren konsumtion i de delar av världen som konsumerar på ett sätt som enligt ekologiperspektivet inte är förenligt med systemets välbefinnande eller överlevnad, bör vara det förordade perspektivet framför allt från den privata industrins sida. Så här uttrycker sig exempelvis Svenskt Näringsliv:

Miljö, energi & klimat

Miljödebatten handlar ofta om behovet av ytterligare regleringar, fler eller högre skatter och avgifter. Svenskt Näringsliv vill att miljödebatten istället ska handla om hur man

skapar en framtidsinriktad miljöpolitik genom tillväxt. Vi tror att en förutsättning för hållbar utveckling är att tekniska framsteg kan ske obehindrat. Vi anser också att miljöpolitiska åtgärder ska vara ekonomiskt effektiva genom satsningar på det som ger största möjliga positiva effekt på miljön per investerad krona.

Företagande och tillväxt är lösningen, inte problemet! Ett systematiskt miljöarbete och ökad kompetens inom företagen har bidragit och fortsätter att bidra till att minska utsläpp och energiförbrukning. Det är den tekniska utvecklingen och innovationerna som möjliggjort detta.

(http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/miljo_energi_klimat/miljo-energi-klimat_46359.html, juni 2010)

Men ”borde” inte spridningen av allt fler panikrapporter om den globala temperaturhöjningen, smältande isar, torka, vattenbrist och stigande havsvattennivåer, istället gjort ekologiperspektivet hegemoniskt? Kan inte det ekologiska moderniseringsperspektivets ökande inflytande just beskrivas som att det – precis med den logik som författaren beskriver, nämligen anpassning till vad andra säger – har haft en låsande effekt på politiken? Ponera att svensk industri tillsammans med andra starka aktörer istället drivit ekologiperspektivet gentemot den politiska sfären och att politiker dessutom hade varit mindre rädda för att säga att klimatförändringarna kanske inte kan stoppas utan att vi producerar och konsumerar mindre. Hade då det ekologiska moderniseringsperspektivet kunnat uppnå den ställning det har?

Detta är naturligtvis en svårbesvarad fråga (som alla frågor med en dragning åt det kontrafaktiska) men den är värd att ställa. Inte minst för att den öppnar upp för diskussionen om olika sätt att i den

praktiska politiken förstå detta med läsning, det vill säga den vetter (igen) mot frågan om idéstrukturperspektivets prövbarhet och lämpliga sätt att pröva det på. Jag ska inte spinna vidare på denna tråd här, bara peka på att detta kanske är en utvecklingsmöjlighet för perspektivet.

Forskningsbidraget

Jag har framfört en del kritiska invändningar mot teoribygget och prövningen av detta, vilket ju också varit vad jag borde göra som opponenter och recensenter. Men om någon läsare tror att detta betyder att det finns stora brister i avhandlingen som vetenskaplig produkt är detta inte vad jag velat säga. Istället vill jag uppmana den kritiska läsaren: försök göra det bättre själv! Förutom att detta är ett retoriskt sätt att uttrycka att författaren i avhandlingen på ett synnerligen gediget sätt arbetar med att lösa en självpälagd mycket svår uppgift, speglar detta att jag menar att avhandlingen lever upp till ett viktigt mål för samhällsvetenskapen: att verkligen försöka åstadkomma något istället för att enbart kritisera. Kritik behövs naturligtvis också i samhällsvetenskap men den blir så mycket mer värd när den kombineras med ett försök att lämna ett bidrag som kommer tillrätta med de problem som utpekats. Detta öppnar naturligtvis för ny kritik av resultatet, såsom jag ställt kritiska frågor om den resulterande teorin i denna anmälan. Detta ska dock inte tas för en kritik av de samhällsvetenskapliga förhållnings- och tillvägagångssätten, som jag tycker är föredömliga.

Avhandlingen har potential att ge ett bidrag till bättre policyteori. Dessutom är den ett empiriskt bidrag: ingen som kommer att skriva om svensk miljöpolitik i ett samhällsvetenskapligt eller historiskt perspektiv under det närmaste decenniet

kommer att undgå att referera till denna avhandling.

Men avhandlingen bidrar på ytterligare ett sätt till svensk statsvetenskap, nämligen genom att sätta en hög standard. Vad gäller omfattningen av empiri och teoretiska resonemang är detta egentligen en alltför hög standard för en avhandling: det är inte rimligt att kräva så mycket av fyra års forskningsarbete, inkluderande kursläsning. Vad gäller klarhet och god argumentation, däremot, är detta precis vad som borde eftersträvas: Marianne Danielsson vänder på alla stenar, argumenterar väl och grundligt för nästan varenda slutsats i boken och sparar ingen möda för att uppfylla sina egna ambitiösa syften. Hon gör det med imponerande klarhet och tålmod. Denna envetna strävan att koppla teori till empiri, att själv utveckla

verktygen och stringensen i arbetet med detta, utgör ett utmärkt exempel för samhällsvetenskaplig forskning av vilket slag som helst.

Referenser

- Bacchi, Carol L., 2001. *Women, Policy and Politics*. London: Sage.
- Baumgartner, Frank R. & Jones, Brian D., 2002. *Policy Dynamics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, Pierre, 2001. *Masculine Domination*. Stanford: Stanford University Press.
- Hajer, Maarten, 1995. *The Politics of Environmental Discourse*. Oxford: Clarendon Press.
- Sabatier, Paul A. & Jenkins-Smith, Hank C., 1999. *Policy Change and Learning*. Boulder: Westview Press.
- Sewell Jr, William, 1992. "A Theory of Structure: Duality, Agency and Transformation", *The American Journal of Sociology*, Vol. 98:1.

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.se